

Załącznik Nr 1
do uchwały nr .....
Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim
z dnia ..... 2022 r.

**STUDIUM
UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW
ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO
MIASTA I GMINY KOWALEWO
POMORSKIE**

**UWARUNKOWANIA
ROZWOJU
PRZESTRZENNEGO**

Spis treści

1.	WPROWADZENIE	5
1.	Podstawa prawna.....	5
2.	Cele opracowania Studium	5
3.	Zakres opracowania	6
2.	MATERIAŁY WYKORZYSTANE PRZY SPORZĄDZENIU STUDIUM	7
3.	UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z DOKUMENTÓW WYŻSZEJ RANGI	12
1.	Ustalenia Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego	12
2.	Ustalenia Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+	13
3.	Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego	13
4.	Strategia Rozwoju Gminy Kowalewo Pomorskie	14
4.	DOTYCHCZASOWE PRZEZNACZENIE, ZAGOSPODAROWANIE I UZBROJENIE TERENU ORAZ STAN ŁADU PRZESTRZENNEGO I WYMOGÓW JEGO OCHRONY	15
1.	Położenie i granice gminy.....	15
2.	Uwarunkowania zewnętrzne wynikające z położenia gminy	17
3.	Stan ładu przestrzennego	17
4.	Uwarunkowania wynikające z dotychczasowego przeznaczenia, zagospodarowania i uzbrojenia terenu.....	25
5.	STAN ŚRODOWISKA NATURALNEGO GMINY I WARUNKI JEGO OCHRONY	26
1.	Budowa geologiczna	26
2.	Rzeźba terenu.....	30
3.	Wody powierzchniowe i podziemne	31
4.	Warunki klimatyczne	33
5.	Szata roślinna i świat zwierzęcy.....	35
6.	Prawne formy ochrony przyrody	36
7.	Źródła zagrożeń dla środowiska.....	38
6.	POTRZEBY I MOŻLIWOŚCI ROZWOJU GMINY	41
1.	Potrzeby rozwojowe gminy	41
2.	Analizy ekonomiczne, środowiskowe i społeczne.....	42
3.	Prognozy demograficzne, w tym uwzględniające, tam gdzie to uzasadnione, migracje w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodka wojewódzkiego	43
	Struktura ludności	45
	Ruch naturalny ludności	47
	Ruch wędrowniczy	48
	Wykształcenie	49
4.	Możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci komunikacyjnej i infrastruktury technicznej, a także infrastruktury społecznej, służących realizacji zadań własnych gminy	51
5.	Bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę.....	51
7.	STAN DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW ORAZ DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ	57
1.	Archeologia i historia osadnictwa na terenie gminy	57
2.	Gminna ewidencja zabytków	58
8.	WARUNKI I JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCÓW, W TYM OCHRONY ICH ZDROWIA	68
1.	Bezrobocie	68
2.	Źródła utrzymania	69
3.	Warunki mieszkaniowe.....	70
4.	Infrastruktura społeczna.....	71
5.	Podsumowanie.....	73
9.	ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA LUDNOŚCI I JEJ MIENIA.....	73
10.	STAN PRAWNY GRUNTÓW	74
11.	WYSTĘPOWANIE OBIEKTÓW I TERENÓW CHRONIONYCH NA PODSTAWIE PRZEPISÓW ODRĘBNYCH.....	75
12.	WYSTĘPOWANIE OBSZARÓW NATURALNYCH ZAGROŻEŃ GEOLOGICZNYCH	75
13.	WYSTĘPOWANIE UDOKUMENTOWANYCH ŹŁOŻ KOPALIN, ZASOBÓW WÓD PODZIEMNYCH ORAZ UDOKUMENTOWANYCH KOMPLEKSÓW PODZIEMNEGO SKŁADOWANIA	

DWUTLENKU WĘGLA	76
14. WYSTĘPOWANIE TERENÓW GÓRNICZYCH WYZNACZONYCH NA PODSTAWIE PRZEPISÓW ODRĘBNYCH	78
15. STAN SYSTEMÓW KOMUNIKACJI, INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ, STOPIEŃ UPORZĄDKOWANIA GOSPODARKI WODNO-ŚCIEKOWEJ, ENERGETYCZNEJ ORAZ GOSPODARKI ODPADAMI	79
1. Komunikacja	79
Komunikacja drogowa	79
Komunikacja kolejowa	85
Transport lotniczy, wodny, rowerowy i szlaki turystyczne	85
2. Gospodarka odpadami	85
3. Gospodarka wodno-ściekowa	86
6. Elektroenergetyka	87
7. Gazownictwo	87
4. Ciepłownictwo	88
16. ZADANIA SŁUŻĄCE REALIZACJI PONADLOKALNYCH CELÓW PUBLICZNYCH	89
17. WYMAGANIA DOTYCZĄCE OCHRONY PRZECIWPOWODZIOWEJ	90

1. WPROWADZENIE

1. Podstawa prawna

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, zwane dalej „studium”, jest dokumentem planistycznym, określającym politykę jej rozwoju przestrzennego. Studium nie jest przepisem gminnym i nie stanowi podstawy do wydawania decyzji o warunkach zabudowy.

Studium jest prawem wewnątrz gminnym wiążącym władzę oraz podporządkowane jej organy i jednostki, w podejmowanych decyzjach w zakresie działań dotyczących polityki przestrzennej gminy dla realizacji określonych celów. Granicę obszaru objętego studium stanowi granica administracyjna gminy Kowalewo Pomorskie.

Studium sporządzane jest na podstawie przepisów ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 741 ze zm.).

Studium sporządzone zostało w wyniku podjęcia przez Radę Miejską w Kowalewie Pomorskim uchwały nr VII/59/19 z dnia 30 maja 2019 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kowalewo Pomorskie. Uchwałą poprzedziła analiza zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy Kowalewo Pomorskie, przyjęta uchwałą Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim nr XXXIII/298/18 z dnia 15 czerwca 2018 r. w sprawie oceny aktualności studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kowalewo Pomorskie oraz obowiązujących planów miejscowych dla terenów miasta i gminy Kowalewo Pomorskie za okres 2014-2018, podjęta na podstawie art. 32 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 741 ze zm.), w której stwierdzono konieczność dokonania aktualizacji obecnego Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kowalewo Pomorskie.

Zawartość merytoryczna Studium została określona w art. 10 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 741 ze zm.). Studium opracowano w oparciu o wymogi zawarte w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (Dz. U. z 2004 r. Nr 118, poz. 1233).

2. Cele opracowania Studium

Obowiązujący dokument Studium został uchwalony w 2009 r. Od tego czasu na terenie gminy zaszły zmiany dotyczące wielu aspektów życia mieszkańców, jak i funkcjonowania całej jednostki, a jedyne zmiany studium zostały wprowadzone w 2018 r. (niewielki zakres dokumentu – wprowadzenie do ustaleń jednego złoża kruszyw naturalnych). Konieczność sporządzenia nowego dokumentu studium determinuje potrzeba dostosowania dokumentu do wymogów aktualnie obowiązujących ustaw, a także zmiany, jakie zaszły w zagospodarowaniu przestrzennym gminy Kowalewo Pomorskie. Przyjęta uchwałą Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim nr XXXIII/298/18 z dnia 15 czerwca 2018 r. Analiza zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta i gminy Kowalewo Pomorskie w latach 2014-2018 wykazała, że zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania będzie wiązała się głównie z dostosowaniem jego treści do aktualnych przepisów prawa, w tym z dziedziny ochrony środowiska oraz obecnej sytuacji gospodarczej, infrastrukturalnej gminy i uszczegółowieniem planów rozwojowych związanych z koniecznością wykonywania bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę.

3. Zakres opracowania

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewo Pomorskie składa się z:

- 1) tekstu studium:
  - a) część pierwsza: Uwarunkowania rozwoju przestrzennego - stanowiącego załącznik nr 1 do uchwały,
  - b) część druga: Kierunki rozwoju przestrzennego - stanowiącego załącznik nr 2 do uchwały,
  - c) część trzecia: Uzasadnienie zawierające objaśnienia przyjętych rozwiązań oraz syntezę ustaleń projektu studium - stanowiącego załącznik nr 3 do uchwały,
- 2) części graficznej - Uwarunkowania rozwoju gminy w skali 1:25 000 - stanowiącej załącznik nr 4 do uchwały;
- 3) rysunku studium dla terenów wiejskich - Kierunki rozwoju gminy w skali 1:25 000 - stanowiącego załącznik nr 5 do uchwały;
- 4) rysunku studium dla terenów miejskich - Kierunki rozwoju miasta w skali 1:10 000 - stanowiącego załącznik nr 6 do uchwały.

W stosunku do załączników graficznych „Studium”, zawierających jego ustalenia przyjmuje się następującą interpretację:

1. ostateczne ustalenia granic terenów powinno być dokonywane w oparciu o miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego lub w trakcie przygotowywania decyzji administracyjnych (w drodze decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego lub decyzji o warunkach zabudowy);
2. w studium przedstawiono zgeneralizowany obraz użytkowania terenów tzn., że określone na rysunkach studium przeznaczenie terenu, zdefiniowane określeniem obszaru funkcjonalnego, oznacza przeznaczenie dominujące (ale nie wyłączone) i może być uzupełnione innymi funkcjami wspomagającymi (nie przeciwstawnymi przeznaczeniu dominującemu) lecz nie prowadzącymi do pogorszenia warunków jego egzystencji.

2. MATERIAŁY WYKORZYSTANE PRZY SPORZĄDZENIU STUDIUM

Przy opracowaniu zmiany studium korzystano z obowiązujących przepisów prawa, materiałów planistycznych aktualnie obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, dokumentów wyższej rangi oraz publikowanych i niepublikowanych danych dotyczących stanu zainwestowania oraz otoczenia biznesu, danych Urzędu Miejskiego w Kowalewie Pomorskim i innych opracowań branżowych:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kowalewo Pomorskie uchwalone uchwałą nr XXII/215/09 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 26 czerwca 2009 r. ze zmianą przyjętą uchwałą nr XXXVII/315/18 z dnia 26 września 2018 r.;
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego przyjęty uchwałą nr XI/135/03 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 czerwca 2003 r.;
- Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2020 przyjęta uchwałą nr X/82/15 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 28 grudnia 2015 r.;
- Plan gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2016-2022 z perspektywą na lata 2023-2028, przyjęty uchwałą nr XXXII/546/17 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 29 maja 2017 r.;
- Program ochrony środowiska z planem gospodarki odpadami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2011-2014 z perspektywą na lata 2015-2018 przyjęty uchwałą nr XVI/299/11 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 19 grudnia 2011 r.;
- Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+, przyjęta uchwałą nr XXVIII/399/20 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 grudnia 2020 r.;
- Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego (aktualna wersja dokumentu z kwietnia 2019 r.);
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 przyjęty przez Komisję Europejską 16 grudnia 2014 r.;
- Plan gospodarki niskoemisyjnej Gminy Kowalewo-Pomorskie przyjęty uchwałą nr X/87/19 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 26 września 2019 r., ze zmianą przyjętą uchwałą nr XXIV/198/20 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 26 listopada 2020 r.;
- Program usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2016-2032 przyjęty uchwałą nr X/83/15 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 28 grudnia 2015 r.;
- Gminny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2023 przyjęty uchwałą nr XXIII/205/17 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 21 czerwca 2017 r.;
- Regulamin utrzymania czystości i porządku na terenie gminy Kowalewo Pomorskie przyjęty uchwałą nr XI/93/19 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 28 października 2019 r.;
- Rejestr zabytków woj. Kujawsko-Pomorskie gm. Kowalewo-Pomorskie, Wojewódzki Konserwator Zabytków;
- Gminna ewidencja zabytków;
- Mapa obszarów narażonych na ryzyko powodzi, Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie;
- Rejestr Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego gminy Kowalewo Pomorskie;
- Przeglądowa Mapa Geologiczno-Inżynierska Polski 1:300 000, arkusz Toruń (B3) wraz z objaśnieniami, Państwowy Instytut Geologiczny.

Tabela 1. Wykaz obowiązujących uchwał ws. przyjęcia lub zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (dane Urzędu Miejskiego w Kowalewie Pomorskim)

Lp.	UCHWAŁA RADY MIEJSKIEJ W KOWALEWIE POMORSKIM	NAZWA PLANU	DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA (publikacja)	DOMINUJĄCA FUNKCJA
1	XV/113/96 z dnia 24 maja 1996 r.	Zmiana mpzp gminy Kowalewo Pomorskie w części dot. działki nr 23/2 (wieś Dylewo)	Dz. Urz. Woj. Toruńskiego Nr 15/96, poz. 90 z dnia 23 lipca 1996 r.	Stacja paliw
2	XVII/127/96 z dnia 10 sierpnia 1996 r.	Zmiana mpzp gminy Kowalewo Pomorskie w części dot. działek 114/1, 114/3, 114/4 we wsi Elzanowo	Dz. Urz. Woj. Toruńskiego Nr 21/96, poz. 116 z dnia 30 września 1996 r.	Zabudowa usługowo-rzemieślnicza
3	XVII/128/96 z dnia 10 sierpnia 1996 r.	Zmiana mpzp gminy Kowalewo Pomorskie w części dot. działki nr 74 we wsi Borówno	Dz. Urz. Woj. Toruńskiego Nr 21/96, poz. 117 z dnia 30 września 1996 r.	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna
4	XXVIII/214/98 z dnia 11 marca 1998 r.	Zmiana mpzp miasta Kowalewo Pomorskie w części dot. działki nr 11	Dz. Urz. Woj. Toruńskiego Nr 11, poz. 117 z dnia 17 kwietnia 1998 r.	Przepompownia ścieków
5	II/16/98 z dnia 19 listopada 1998 r.	Zmiana mpzp miasta Kowalewo Pomorskie w części działki nr 139/2	Dz. Urz. Woj. Toruńskiego Nr 39, poz. 345 z dnia 31 grudnia 1998 r.	Stacja red.-pom.
6	XXIX/309/2001 z dnia 13 czerwca 2001 r.	Zmiana mpzp gminy Kowalewo Pomorskie w części obejmującej działki nr 7/5 i 7/6 we wsi Wielka Łąka	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 52, poz. 1110 z dnia 16 sierpnia 2001 r.	Cmentarz
7	XXXI/327/01 z dnia 24 października 2001 r. XXIX/289/14 z dnia 24 września 2014 r.	Zmiana mpzp osiedla „Brodnickiego” w Kowalewie Pomorskim, w części obejmującej obszar działek położonych w obrębie ewidencyjnym miasta Kowalewa Pomorskiego (działki nr: 50, 51, 52/1, 52/2, 52/3, 53) (oraz obszarze ewidencyjnym Frydrychowo działki nr: 18, 19, 20/4, 20/1, 11/2 - zmiana)	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego nr 89, poz. 1715 z dnia 30 listopada 2001 r.	Obszar przemysłowy
8	XXXII/344/01 z dnia 29 listopada 2001 r.	Zmiana mpzp gm. Kowalewo Pomorskie w części dot. działki nr 84/6, położonej w obrębie ewidencyjnym Frydrychowo	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 2, poz. 50 z dnia 22 stycznia 2002 r.	Usługowo - turystyczna
9	XXXIX/380/02 z dnia 11 września 2002 r.	Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Kowalewa Pomorskiego w części dotyczącej działek o numerach geodezyjnych 159 i 160 (02 obręb ewidencyjny) w Kowalewie Pomorskim	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 116, poz. 2389 z dnia 21 października 2002 r.	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna

10	VII/64/03 z dnia 23 czerwca 2003 r.	Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Kowalewa Pomorskiego w części dot. działki nr 171/5 (04 obręb ewidencyjny)	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 85, poz. 1242 z dnia 5 września 2003 r.	Zabudowa usługowa – handel
11	XVII/140/04 z dnia 1 grudnia 2004 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Kowalewo Pomorskie w części dotyczącej działek nr 83/2, 78, 84/1, 90 (obręb ewidencyjny nr 03) – położony pomiędzy ul. Działkową a Mikołaja z Ryńska	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 10, poz. 148 z dnia 14 lutego 2005 r.	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna
12	VIII/64/07 z dnia 12 września 2007 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewo Pomorskie dla części jednostki strukturalnej Zapłuskowesy i części 01 obrębu ewidencyjnego miasta Kowalewa Pomorskiego	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 121, poz. 1792 z dnia 30 października 2007 r.	Grunty rolne z zabudową zagrodową oraz teren zabudowy usługowej i produkcyjnej z dopuszczeniem funkcji mieszkaniowej
13	XIII/136/08 z dnia 25 czerwca 2008 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewo Pomorskie dla części 04 obrębu ewidencyjnego miasta Kowalewa Pomorskiego	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 107, poz. 1703 z dnia 13 sierpnia 2008 r.	Zabudowa mieszkaniowa oraz usługowo-sportowa
14	XV/158/08 z dnia 26 września 2008 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części jednostki strukturalnej Frydrychowo gmina Kowalewo Pomorskie	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 134, poz. 2116 z dnia 24 października 2008 r.	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna
15	XV/159/08 z dnia 26 września 2008 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewo Pomorskie dla części 01 i 03 obrębu ewidencyjnego miasta Kowalewa Pomorskiego	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego Nr 148, poz. 2269 z dnia 18 listopada 2008 r.	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna
16	X/89/12 z dnia 30 marca 2012 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Nowy Dwór w gminie Kowalewo Pomorskie	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 1035 z dnia 7 maja 2012 r.	Eksploatacja kruszywa naturalnego

17	X/97/12 z dnia 30 marca 2012 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Sierakowo i Srebrniki w gminie Kowalewo Pomorskie	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 1036 z dnia 7 maja 2012 r.	Tereny rolne i zabudowa zagrodowa oraz tereny przeznaczone pod lokalizację elektrowni wiatrowych
18	X/98/12 z dnia 30 marca 2012 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący tereny w obrębie Nowy Dwór gmina Kowalewo Pomorskie	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 1037 z dnia 7 maja 2012 r.	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, zagrodowa oraz teren eksploatacji kruszywa naturalnego
19	XI/110/12 z dnia 14 czerwca 2012 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Frydrychowo w gminie Kowalewo Pomorskie	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 1379 z dnia 26 czerwca 2012 r.	Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, rzemieślnicza i handlowo-usługowa
20	XIII/139/12 z dnia 21 września 2012 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Mlewiec, Srebrniki, Mariany, Sierakowo w gminie Kowalewo Pomorskie	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 2027 z dnia 3 października 2012 r.	Teren rolniczy, zabudowa zagrodowa, tereny przeznaczone pod lokalizację elektrowni wiatrowych
21	XVII/179/13 z dnia 25 marca 2013 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Mlewiec, Srebrniki, Wielkie Rychnowo w gminie Kowalewo Pomorskie	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 1387 z dnia 29 marca 2013 r.	Teren rolniczy, zabudowa zagrodowa, tereny przeznaczone pod lokalizację elektrowni wiatrowych
22	XIX/205/13 z dnia 19 sierpnia 2013 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w 03 obrębie ewidencyjnym miasta Kowalewa Pomorskiego	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 2673 z dnia 26 sierpnia 2013 r.	Teren zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, teren usługowy, teren zieleni parkowej
23	XX/216/13 z dnia 9 października 2013 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części jednostki strukturalnej Kiełpiny, gmina Kowalewo Pomorskie	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 3067 z dnia 16 października 2013 r.	Teren usług sportowych
24	XXV/250/14 z dnia 19 marca 2014 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru wsi Szewa i wsi Pruska Łąka w gminie Kowalewo Pomorskie	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 901 z dnia 25 marca 2014 r.	Teren rolny, zabudowa zagrodowa

25	XXIX/289/14 z dnia 24 września 2014 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu ewidencyjnego Frydrychowo w gminie Kowalewo Pomorskie	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 2688 z dnia 3 października 2014 r.	Tereny przemysłowe
26	V/28/15 z dnia 11 marca 2015 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w rejonie wsi Mlewiec w gminie Kowalewo Pomorskie	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 833 z dnia 18 marca 2015 r.	Teren obsługi produkcji w gospodarstwie rolnym
27	VIII/50/15 z dnia 23 września 2015 r.	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie miejscowości Sierakowo i Zapłuskowęsy w gminie Kowalewo Pomorskie	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 2929 z dnia 2 października 2015 r.	Teren zabudowy zagrodowej, tereny przeznaczone pod lokalizację elektrowni wiatrowych
28	XXX/270/18 z dnia 21 marca 2018 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru wsi Wielkie Rychnowo w gminie Kowalewo Pomorskie	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 1604 z dnia 21 marca 2018 r.	Teren usługowy
29	XXXII/268/21 z dnia 26 sierpnia 2021 r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr ewid. 47/19 w obrębie ewidencyjnym 01 miasta Kowalewa Pomorskiego	Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego poz. 4496 z dnia 13 września 2021 r.	Tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej

3. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z DOKUMENTÓW WYŻSZEJ RANGI

1. Ustalenia Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego

W odniesieniu do terenu gminy Kowalewo Pomorskie, Plan zagospodarowania województwa kujawsko-pomorskiego (Dz. U. Woj. Kuj.-Pom. z 2003 r. Nr 97, poz. 1437):

- zalicza ją do trzeciej wschodniej strefy polityki przestrzennej. W jej obrębie wskazano na lokalizację wzdłuż drogi krajowej nr 15 pasma (jednego z trzech) wysokiej aktywności społecznej i gospodarczej. W strefie tej przeważać ma intensywna gospodarka rolna oraz wskazuje się na prowadzenie polityki rozwoju wielokierunkowego obejmującego gospodarkę rolną turystyczną i leśną;
- w zakresie wzmocnienia potencjału głównych ośrodków w instytucje obsługi mieszkańców realizowane będzie, w siedzibach gmin, zapewnienie obsługi mieszkańców gmin, w tym zwłaszcza w zakresie: edukacji (na poziomie podstawowym i gimnazjalnym), służby zdrowia (podstawowa opieka zdrowotna), pomocy społecznej i obsługi rolnictwa oraz stworzenie podstaw dla wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich;
- dolinna część obszaru gminy została zakwalifikowana do rejonów atrakcyjnych turystycznie;
- pod względem uwarunkowań demograficznych gmina Kowalewo Pomorskie zakwalifikowana została do obszarów o przewidywanej wyraźnej regresji demograficznej;
- wschodnie i południowe części gminy są wskazywane jako część obszaru zintegrowanego systemu ekologicznego województwa;
- w hierarchii sieci osadniczej miejscowość Kowalewo Pomorskie została jako „pozostałe miasta” zaliczona do przedostatniego 5. poziomu;
- większa część obszaru gminy została zaliczona do terenów „ochronnych zlewni zasobów wody pitnej”;
- gmina została częściowo włączona w granice proponowanego Chełmżyńskiego Parku Kulturowego, Parku Kulturowego Doliny Drwęcy oraz potencjalnego rejonu turystycznego Doliny Drwęcy (nr IX). Jednocześnie miasto Kowalewo Pomorskie proponuje się objąć statusem „rezerwatu kulturowego o wysokim stopniu złożoności struktury” (2. stopień złożoności z trzech);
- w zakresie kierunków zagospodarowania rolniczej przestrzeni produkcyjnej w kierunkach przekształceń obszarów wiejskich dominująca część obszaru gminy zaliczono obszar „intensywnej gospodarki rolnej”;
- gmina została zaliczona do obszarów wiejskich wymagających „kompleksowego rozwiązania gospodarki ściekowej”.

Ponadto Plan wymienia szczegółowo zadania ponadlokalne realizujące cel publiczny, które szczegółowo opisano w rozdziale nr 16.

Obowiązujący plan zagospodarowania przestrzennego województwa jest dokumentem zdezaktualizowanym, gdyż został uchwalony 17 lat temu, jeszcze przed wejście Polski do Unii Europejskiej. Samorząd województwa jest w trakcie procedowania projektu nowego planu.

2. Ustalenia Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+

Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2030 – Strategia Przyspieszenia 2030+ (załącznik do uchwały nr XXVIII/399/20 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21 grudnia 2021 r.) wyróżnia następujące cele rozwoju województwa:

- skuteczna edukacja,
- zdrowe, aktywne i zamożne społeczeństwo,
- konkurencyjna gospodarka,
- dostępna przestrzeń i czyste środowisko,
- spójne i bezpieczne województwo.

Jest to najważniejszy dokument na poziomie wojewódzkim. Dokument określa działania w czterech obszarach tematycznych (Społeczeństwo, Gospodarka, Przestrzeń i Spójność). Novum w zakresie tego dokumentu na poziomie regionalnym jest zawarta w nim koncepcja rozwoju funkcjonalno-przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego. Główne elementy tej koncepcji wpływające na politykę rozwoju gminy Kowalewo Pomorskie to:

- Kowalewo Pomorskie jako miasto zaliczane w polityce regionalnej do kategorii „małych miast” (ma to być element różnicowania działań i preferencji)
- Lokalizacja kluczowych elementów budujących potencjał ponadregionalny i przewagi konkurencyjne województwa, gdzie większa część gminy jest zaliczona do obszaru zasoby gleb najwyższych klas, a centralna i południowo-zachodnia część gminy jest częścią makroobszarów inwestycyjnych.

Jednocześnie gmina nie została zaliczona do obszarów problemowych ani z poziomu krajowego, ani regionalnego. W zakresie polityki terytorialnej wyróżnia się jej 4 poziomy. Względem ustaleń z poprzedniej perspektywy gmina traci pozycję związaną z zaliczeniem jej terytorium do instrumentu ZIT Bydgoszczy i Torunia (obecnie I poziom polityki terytorialnej to tzw. Stołeczny Obszar Rozwojowy), ale jest zaliczona do II poziomu polityki terytorialnej czyli Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Torunia oraz jednocześnie jako gmina powiatu golubsko-dobrzyńskiego jest zaliczona do obszaru związanego z Golubiem-Dobrzyniem (tzw. obszar prowadzenia polityki terytorialnej Golubia-Dobrzynia).

3. Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Bydgosko-Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego

Obszar gminy Kowalewo Pomorskie uchwałą nr 15/463/14 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 8 kwietnia 2014 r. w sprawie wyznaczenia obszaru realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Bydgoszczy, Torunia i obszaru powiązanego z nimi funkcjonalnie (z późn. zm.) wszedł w granice instrumentu polityki terytorialnej Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. Strategia ZIT zawiera cele strategiczne służące realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020. Są to:

- Efektywność transportowa i energetyczna oraz zintegrowane strategie niskoemisyjne,
- Wykorzystanie walorów środowiska naturalnego i kultury dla kształtowania wysokiej jakości życia,
- Rozwój społeczno-gospodarczy,
- Nowoczesne i efektywne kształcenie dzieci i młodzieży.

Szczególnie istotne z punktu widzenia dokumentu studium są projekty realizowane w ramach strategii ZIT. W przypadku gminy Kowalewo Pomorskie były to głównie projekty termomodernizacyjne (obiekty użyteczności publicznej, w tym budynki oświatowe, Stacji Uzdatniania Wody w Piątkowie i Marianach, budynku socjalno-biurowego oczyszczalni ścieków w Kowalewie Pomorskim) oraz projekty z zakresu gospodarki wodno-ściekowej i rewitalizacji. Zadania te zostały zrealizowane. W perspektywie do roku 2030 nastąpi zmiana w polityce terytorialnej województwa, a gmina Kowalewo Pomorskie będzie

elementem Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Torunia (II poziom polityki terytorialnej względem poziomu najwyższego do 2020 r.). Brak jednak jeszcze szczegółowych rozstrzygnięć w zakresie instrumentów polityki terytorialnej w tym zakresie. Zostaną one określone w dedykowanych obszarach dokumentach, których sporządzenia należy się spodziewać w najbliższym czasie.

W dniu 18 czerwca 2021 r. Gmina Kowalewo Pomorskie wspólnie z pozostałymi członkami zawarła porozumienie na rzecz integracji społeczno – gospodarczej i równoważnego rozwoju gmin i powiatów w ramach Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Torunia. W ramach porozumienia przygotowana zostanie zinstytucjonalizowana forma partnerstwa na rzecz realizacji ZIT w ramach perspektywy finansowej UE 2021-2027.

4. Strategia Rozwoju Gminy Kowalewo Pomorskie

Strategię rozwoju gminy Kowalewo Pomorskie przyjęto uchwałą nr X/82/15 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 28 grudnia 2015 r. w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2020”. Strategia ta jest dedykowana działaniom w perspektywie okresu budżetowania 2014-2020. Głównym celem wyznaczonym przez Strategię jest przewyższenie zdiagnozowanych problemów, choć sam cel główny nie został w tym dokumencie jasno sformułowany. Zdiagnozowane problemy to niewystarczający poziom zabezpieczenia potrzeb i oczekiwań społeczności lokalnej, niewykorzystany w pełni potencjał gospodarczy i turystyczny oraz niedostatecznie rozwinięta infrastruktura techniczna. Aktywność samorządu gminy została zagregowana do trzech obszarów:

- sfera społeczna,
- gospodarka, środowisko i dziedzictwo kulturowe,
- zagospodarowanie przestrzenne i infrastruktura techniczna.

Dla zagadnień poruszanych w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego największe znaczenie ma trzeci obszar, który wyznacza następujące cele szczegółowe:

- zwiększanie efektywności energetycznej,
- rozwój odnawialnych źródeł energii,
- uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej,
- zmniejszanie emisji zanieczyszczeń poprzez rozwój infrastruktury drogowej,
- rozbudowa infrastruktury komunalnej.

Zakładane cele zostały zrealizowane i z końcem 2020 roku strategia rozwoju gminy przestała obowiązywać. W 2021 roku planuje się rozpoczęcie procesu sporządzenia nowej strategii rozwoju gminy.

4. DOTYCHCZASOWE PRZEZNACZENIE, ZAGOSPODAROWANIE I UZBROJENIE TERENU ORAZ STAN ŁADU PRZESTRZENNEGO I WYMOGÓW JEGO OCHRONY

1. Położenie i granice gminy

Gmina Kowalewo Pomorskie to gmina typu miejsko-wiejskiego znajdująca się w środkowo-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego w powiecie golubsko-dobrzyńskim. Północna granica gminy oddziela Kowalewo Pomorskie od gminy Ryńsk i stanowi zarazem granicę powiatu golubsko-dobrzyńskiego. Przebiega ona w układzie równoleżnikowym od znajdującego się na północno-zachodnim krańcu gminy punktu (okolice miejscowości Mlewo), następnie kierując się w kierunku południowo-wschodnim i przecinając tereny rolnicze oraz niewielkie obszary zadrzewione znajdujące się w sąsiedztwie Jeziora Głębocek omija od północy kolonię Łądy. W tym miejscu granica zmienia przebieg na wschodni zgodnie z przebiegiem drogi gminnej, przecina drogę wojewódzką nr 554, dalej poprzez obszary leśne, prostopadle do drogi powiatowej 1721C dociera do zabudowań miejscowości Sierakowo, zmieniając kierunek na północno-wschodni. Taki układ pozwala objąć gospodarstwo rolne będące najbardziej wysuniętym na północ obiektem administracyjnie przynależącym do miejscowości Sierakowo. Następnie granica ponownie skierowana została na południowy wschód przecinając linię kolejową nr 353, po czym zakręca na północny-wschód i w miejscowości Zapłuskowęsy przekracza drogę powiatową 1722C. Dalej poprzez teren rolniczy granica utrzymuje kierunek północno-wschodni z przełamaniem na południe w okolicy miejscowości Otoruda. W tej relacji przebieg granicy osiąga najbardziej wysunięty na północ punkt w gminie, czyli skrzyżowanie dróg gminnych w sąsiedztwie miejscowości Małe Radowiska, które przynależą już administracyjnie do gminy Ryńsk. Od tego miejsca granica kieruje się na południowy wschód, okrążając od południa miejscowość Wielkie Radowiska, które znajdują się w granicach gminy Dębowa Łąka (powiat wąbrzeski), po czym w niedalekiej odległości od miejscowości Małe Pułkowo skręca na południowy zachód. Następnie, po dotarciu do linii energetycznej rozciągającej się między Kowalewem Pomorskim a Brodnicą granica kieruje się ponownie w kierunku południowo-wschodnim by przeciąć drogę krajową nr 15 i powrócić do przebiegu południkowego na wysokości niewielkiego zadrzewienia. Taki kierunek zostaje utrzymany (z niewielkimi odstępstwami wynikającymi z dawnego układu dróg i rzeźby terenu) aż do miejscowości Kiełpiny. W tym miejscu granica skręca na południowy zachód, przecina drogę powiatową 2110C i kieruje się na północ by po około 600 metrach skręcić na zachód, a następnie wrócić do przebiegu południkowego. Z niewielkimi załamaniem dociera w takim układzie do miejsca zbiegu granic gminy Kowalewo Pomorskie, gminy wiejskiej Golub-Dobrzyń i gminy Ciechocin, po czym kieruje się na zachód wzdłuż ściany lasu. Następnie granica skręca na południe wzdłuż koryta Strugi Młyńskiej by wraz z końcem zadrzewienia zmienić przebieg na południowo-zachodni i ponownie zbiec się z korytem niewielkiego ciek w układzie równoleżnikowym, docierając w ten sposób do drogi powiatowej 2108C. W tym miejscu granica przebiega zgodnie z drogą, w kierunku południowym, a po dotarciu do niewielkiego obniżenia terenu skręca na południowy zachód. Na tym odcinku granica umiejscowiona została na zboczu doliny niewielkiego ciek, omija od południa osady Łęga i odgina się na południowy wschód by objąć obszary leśne przynależące jeszcze administracyjnie do miejscowości Szewa. Dalej granica rozciąga się równoleżnikowo przebiegając przez las – niekiedy duktami leśnymi lub też wykorzystując ścianę lasu. Po dotarciu do rzeki Struga Rychnowska granica kieruje się na północny zachód przecinając głównie tereny leśne i tak jak poprzednio w większości zbiega się z istniejącymi duktami leśnymi. W takim układzie granica przebiega w niedalekiej odległości od zabudowy Pruskiej Łąki i Wielkiej Łąki, a także zlokalizowanych w tym miejscu stawów hodowlanych. Po dotarciu do drogi krajowej nr 15 granica kieruje się na północny wschód by ponownie zbiec się ze Strugą Rychnowską. Następnie na wysokości miejscowości Borówno granica gwałtownie zmienia kierunek na zachodni by objąć zabudowania, po czym przekracza linię kolejową nr 353 i skręca na północny-wschód zgodnie z nasypem kolejowym. Niecałe 1000 m dalej przebieg granicy odłącza się od linii kolejowej i kieruje się na północny zachód, zgodnie ze ścianą lasu (z

niewielkim odgięciem wynikającym z obecności drogi gminnej). Po dotarciu do kolejnej drogi (prowadzącej do miejscowości Nowy Dwór) granica kieruje się na południowy zachód. W tym miejscu napotyka brzeg Jeziora Kamionkowskiego znajdującego się w gminie Łysomice. Zgodnie z nim kieruje się na północny zachód, odłącza się na jego krańcu i przechodząc przez las przecina autostradę A1. Po osiągnięciu skrzyżowania dróg gminnych w okolicy miejscowości Kiełbasin (gmina wiejska Chełmża) granica zmienia kierunek na północno-wschodni przechodząc na drugą stronę nieczynnej linii kolejowej nr 209 i zgodnie z korytem niewielkiego cieką kieruje się na północ.

Ryc. 1. Położenie gminy Kowalewo na tle podziału administracyjnego województwa kujawsko-pomorskiego

Niecałe 600 m dalej granica odłącza się od cieką i ponownie przyjmuje układ równoleżnikowy, przechodząc tym samym na wschodnią stronę autostrady A1. Następnie duktem leśnym kieruje się na południowy wschód by w okolicy żwirowni zakręcić na północny wschód i dotrzeć do brzegu Jeziora Mlewieckiego. Dalej granica kieruje się już brzegiem ww. jeziora oraz Jeziora Korza na północ i północny zachód, przecina drogę wojewódzką nr 649 i pomiędzy ostatnimi zabudowaniami należącymi administracyjnie do miejscowości Mlewo a Kiełbasinem znajdującym się w gminie wiejskiej Chełmża, skręca na północny wschód. W tym układzie przebiega drogą gruntową mijając po zachodniej stronie m.in. żwirownię, a po wschodniej Jezioro Każaniec i dociera do punktu początkowego w rejonie miejscowości Mlewo.

Obszar gminy Kowalewo Pomorskie znajduje się, według najnowszego podziału fizycznogeograficznego, w większości w mezoregionie określanym mianem Pojezierza Chełmińskiego. Jedynie południowa część gminy położona jest w Dolinie Drwęcy. Tym samym gmina należy w całości do makroregionu Pojezierza Chełmińsko-Dobrzyńskiego.

Charakterystyczny dla tego obszaru jest równinny krajobraz z występującymi gdzieś tam niewielkimi jeziorami. Największym urozmaiceniem rzeźby jest dolina rzeki Drwęcy, w której występują liczne zadrzewienia. Jest to teren o bardzo dobrych warunkach do rozwoju rolnictwa.

Sieć osadniczą gminy Kowalewo Pomorskie tworzy miasto Kowalewo Pomorskie oraz 31 miejscowości, z czego 24 stanowią wsie. Obszar gminy administracyjnie został podzielony na miasto Kowalewo Pomorskie, 24 sołectwa wiejskie i 2 samorzady osiedlowe:

- Kowalewo Pomorskie,
- Bielsk,
- Borówno,
- Chełmonie,
- Chełmoniec,
- Elzanowo,
- Frydrychowo,
- Kiełpiny,
- Lipienica,
- Mariany,
- Mlewec,
- Mlewo,
- Napole,
- Piątkowo,
- Nowy Dwór,
- Pluskowęsy,
- Pruska Łąka,
- Sierakowo,
- Srebrniki,
- Szychowo,
- Szewa,
- Wielka Łąka,
- Wielkie Rychnowo,
- Zapluskowęsy,
- Samorząd Osiedlowy Osiedle Brodnickie,
- Samorząd Osiedlowy Osiedle Jana Kochanowskiego.

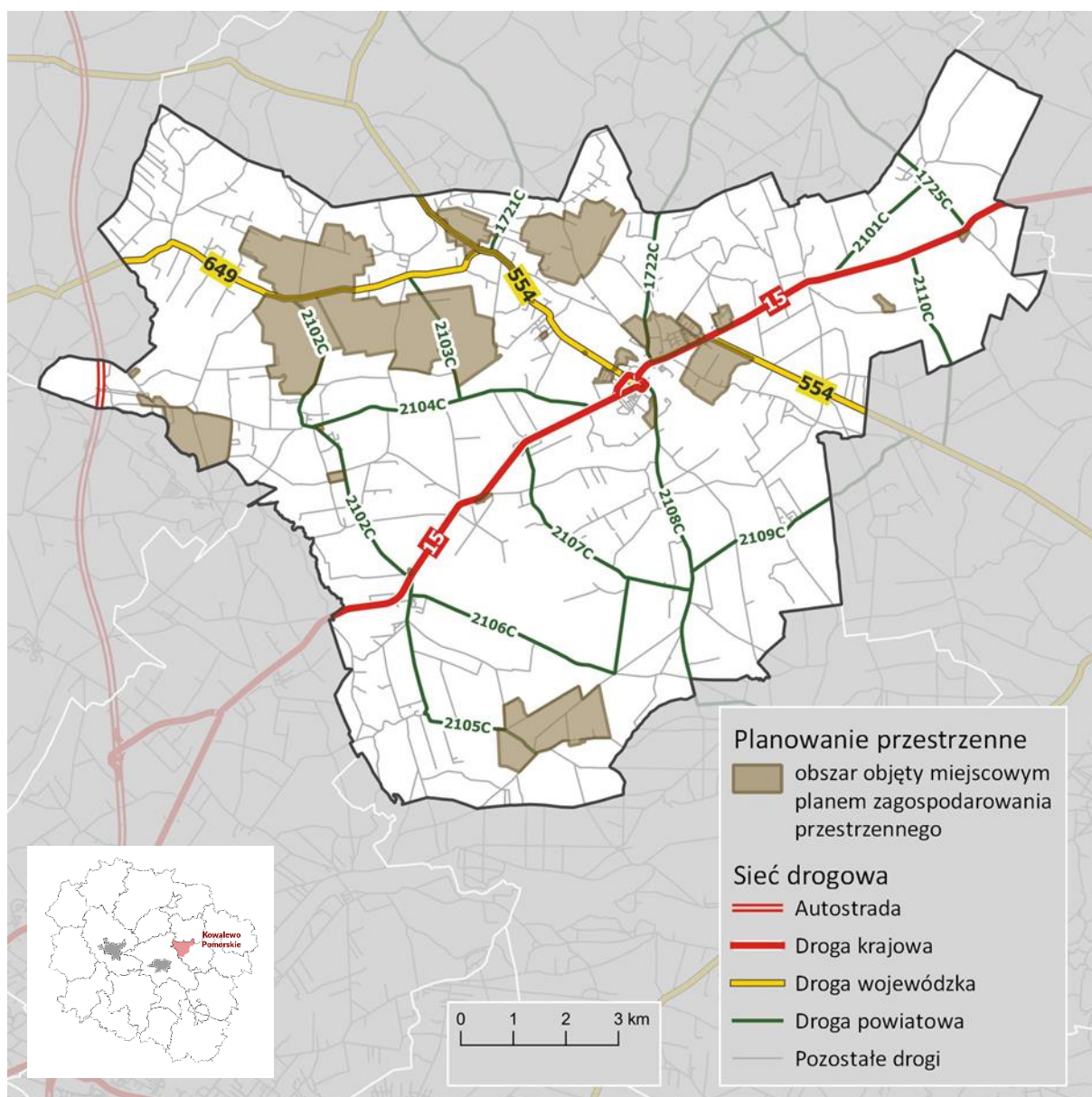
2. Uwarunkowania zewnętrzne wynikające z położenia gminy

Gmina Kowalewo Pomorskie to gmina typu miejsko-wiejskiego znajdująca się w środkowo-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego w powiecie golubsko-dobrzyńskim. Jej obszar zlokalizowany jest pomiędzy 53°04' a 53°12' równoleżnikiem szerokości geograficznej północnej oraz 18°43' a 19°00' południkiem długości geograficznej wschodniej, zamykając granicą administracyjną obszar o powierzchni 141 km², z czego 4 km² stanowi powierzchnia miasta Kowalewo Pomorskie, a pozostałe 137 km² przypada na jej obszar wiejski. W skład gminy wchodzi miasto Kowalewo Pomorskie (podzielone na dwa samorzady osiedlowe oraz sołectwo – miasto) oraz 31 miejscowości (wsi, kolonii i przysiółków). Obszar wiejski został podzielony na 24 sołectwa.

Gmina Kowalewo Pomorskie graniczy z 7 gminami, tj. gmina wiejska Chełmża, Łysomice, Lubicz (powiat toruński), Ciechocin, gmina wiejska Golub-Dobrzyń (powiat golubsko-dobrzyński), Dębowa Łąka, Ryńsk (powiat wąbrzeski).

3. Stan ładu przestrzennego

Ustalenia Studium, które nie jest prawem lokalnym, a jedynie „aktem kierownictwa wewnętrznego gminy” czy też „oświadczeniem woli Rady Gminy”, realizowane są poprzez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kowalewo Pomorskie z 2009 r. było wykorzystywane do opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obecnie dla gminy Kowalewo Pomorskie obowiązuje 29 uchwał dotyczących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, co przekłada się na 11,5% pokrycia (1596 ha).

Ryc. 2. Tereny objęte miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego

Plany w granicach gminy Kowalewo Pomorskie uchwalane były w latach 1996–2018. Łącznie powierzchnia objęta obowiązującymi wynosi 1 592 ha. Widoczne jest znaczne zróżnicowanie pod względem powierzchni dla planów przygotowanych dla terenu miasta Kowalewo Pomorskie, a tymi regulującymi zagospodarowanie terenu wiejskiego. Dwa największe plany obejmują odpowiednio 430 ha (Uchwała Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim nr XVII/179/13) oraz 400 ha (Uchwała Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim nr XIII/139/12) i zostały przygotowane dla terenów znajdujących się w północno-zachodniej części gminy, w okolicy miejscowości Mlewiec, Srebrniki, Mariany i Wielkie Rychnowo. Ustalenia dla tych terenów, poza najczęściej występującymi formami zagospodarowania na terenach wiejskich (R, RM, KDW), przewidują również lokalizację elektrowni wiatrowych. Poza wymienionymi występują jeszcze trzy zwarte, duże obszary, które są objęte mpzp, ale nie znajdują się w mieście ani bezpośrednio do niego nie przylegają. Mowa tutaj o mpzp dla okolic miejscowości Nowy Dwór (m.in. zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, zagospodarowanie rekreacyjno-turystyczne, a także wydobycie kruszywa), Sierakowo (zabudowa zagrodowa, elektrownie wiatrowe) oraz Szewa (zabudowa zagrodowa, mieszkaniowa jednorodzinna). Wskazane powyżej plany składają się niemal na całe pokrycie

terenów wiejskich (pozostają niewielkie plany obejmujące niekiedy kilka działek). W przypadku miasta Kowalewo Pomorskie oraz terenów bezpośrednio do niego przylegających (głównie obszarów przynależących administracyjnie do miejscowości Frydrychowo) widoczne jest większe zróżnicowanie. Poza terenami zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej występują również obszary z przeznaczeniem dla zabudowy wielorodzinnej, zieleni parkowej, przemysłu czy też usług (wraz z usługami publicznymi).

Duża liczba obowiązujących miejscowych planów wpływa na uproszczenie procedur administracyjnych oraz wzrost atrakcyjności terenów. Jednakże z uwagi na fakt, iż stosunkowo niewielka część gminy została objęta przez tego typu regulacje znaczna liczba inwestycji odbywa się w oparciu o decyzje administracyjne (decyzje o warunkach zabudowy lub decyzje o lokalizacji inwestycji celu publicznego). Poniższa tabela (Tabela 2.) ukazuje o przeprowadzenie jakiego rodzaju inwestycji zabiegali inwestorzy w latach 2017-2019 na obszarze gminy Kowalewo Pomorskie oraz w całym powiecie golubsko-dobrzyńskim. Jak widać największą liczbę decyzji wydano na cel budowy obiektów mieszkaniowych jednorodzinnych, która stanowi podstawowy rodzaj zabudowy w gminie. Skala tego zjawiska jest bezpośrednio powiązana z postępującym trendem do zamieszkiwania w domach jednorodzinnych, stosunkowo dobrą lokalizacją gminy w stosunku do większych ośrodków miejskich (Torunia, Chełmży i Golubia-Dobrzynia), a także obecności miasta Kowalewo Pomorskie jako ośrodka zapewniającego dostęp do podstawowych usług lokalnych.

Tabela 2. Decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu wydane w latach 2017-2019 na terenie gminy Kowalewo Pomorskie i powiatu golubsko-dobrzyńskiego

	2017 r.			2018 r.			2019 r.		
	Powiat G-D	Kowalewo Pomorskie	udział [%]	Powiat G-D	Kowalewo Pomorskie	udział [%]	Powiat G-D	Kowalewo Pomorskie	udział [%]
decyzje dotyczące zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej	1	1	100,0	2	2	100,0	2	2	100,0
decyzje dotyczące zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej	227	50	22,0	256	59	23,0	223	65	29,1
decyzje dotyczące zabudowy usługowej	35	13	37,1	35	13	37,1	15	2	13,3
decyzje dotyczące innej zabudowy	96	29	30,2	93	37	39,8	93	37	39,8

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Te elementy czynią z gminy Kowalewo Pomorskie atrakcyjne miejsce dla osób chcących pozostać w niewielkiej odległości od dużych i zróżnicowanych rynków pracy w miastach, łącząc to ze spokojem i możliwością zakupu większej nieruchomości za stosunkowo niższą cenę. Należy przy tym zaznaczyć, iż udział decyzji wydanych na cel zabudowy jednorodzinnej w gminie Kowalewo Pomorskie względem wszystkich tego typu decyzji wydanych na terenie powiatu golubsko-dobrzyńskiego w latach 2017-2019 wzrósł z 22,0% do 29,1%, co wskazuje na stale wzrastającą presję inwestycyjną na tym terenie.

Analizując zmiany w strukturze użytkowania gruntów widoczna jest dominacja użytków rolnych, których powierzchnia zmniejszyła się nieznacznie, z 12028 ha w 2012 r. do 12015 ha w 2014 r. z czego 10957 ha stanowiły grunty orne. Łącznie użytki rolne stanowią 85,1% powierzchni gminy przy czym grunty orne stanowią 77,6%. Gmina Kowalewo Pomorskie z uwagi na występowanie gleb o wysokich klasach bonitacyjnych posiada bardzo dobre warunki do rozwoju rolnictwa. Analizując powierzchnię obszaru

wiejskiego gminy Kowalewo Pomorskie ¹ wyraźnie widać znaczny udział (38,8%) gruntów o klasie bonitacyjnej II i III (w tym IIIa i IIIb) w ogólnej powierzchni użytków rolnych. Daje to ogólną powierzchnię 4 582,8 ha obszarów mających znaczny potencjał do wsparcia rozwoju gospodarki gminy w kierunku rolnictwa, natomiast z drugiej strony w dużej mierze ograniczają one wielkoskalowe przedsięwzięcia o innym charakterze, które musiałyby zostać poprzedzone szeregiem postępowań administracyjnych zmierzających do zmiany statusu prawnego tych gruntów

Tabela 3. Zmiany struktury użytkowania terenów gminy Kowalewo Pomorskie

Rok	Użytki rolne		Grunty leśne oraz zadrzewione		Grunty zabudowane i zurbanizowane					Użytki ekol.	Nieużytki
	Grunty orne	razem z poz.	Lasy	razem z poz.	Tereny mieszk.	Drogi	Tereny kolej.	Tereny przem.	razem z poz.		
	w ha										
2012	10 969	12 028	970	974	107	346	92	14	620	4	320
2013	10 975	12 032	961	965	108	353	91	14	627	4	317
2014	10 957	12 015	961	965	109	355	89	25	643	4	318

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Z powyższych danych wynika również, iż gmina Kowalewo Pomorskie posiada znikomy poziom lesistości. Zaledwie 961 ha, czyli 6,8% powierzchni całkowitej został określony jako teren leśny. Należy zwrócić uwagę na spadek powierzchni lasów o 9 ha w ciągu 2 lat, co jest zjawiskiem niewątpliwie niekorzystnym zważywszy na i tak niewielkie zasoby w tym zakresie. Gospodarka leśna na terenie gminy powinna zakładać w najbliższych latach ograniczenie wycinek oraz podjęcie kroków w celu zwiększenia powierzchni terenów leśnych.

Pod względem ogólnej powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych widoczny jest stopniowy wzrost (w 2012 r. – 620 ha, w 2014 r. – 643 ha). Największą powierzchnię w tej kategorii zajmują drogi (355 ha), na następnej pozycji znajdują się tereny mieszkaniowe (109 ha) oraz tereny kolejowe (89 ha). Jak widać występowanie ważnych szlaków komunikacyjnych (autostrada, droga krajowa, drogi wojewódzkie, linie kolejowe) w dużym stopniu przekłada się na skalę wykorzystania powierzchni gminy. Jednocześnie widoczny jest stopniowy wzrost wykorzystania terenów pod zabudowę mieszkaniową, w szczególności jednorodziną.

Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie znajduje się szereg obiektów ważnych dla dziedzictwa kulturowego. Według danych EGiB istnieje 1 319 obiektów, wliczając w to budynki zabytkowe, pozycje wpisane do rejestru zabytków oraz nieruchomości, archeologiczne dobra kultury. Warto wspomnieć chociażby o ruinach zamku krzyżackiego czy też pozostałościach murów miejskich w Kowalewie Pomorskim, Kościele parafialnym pw. św. Bartłomieja w miejscowości Chełmonie, terenie założenia pałacowo-parkowego w Piątkowie lub młynie wodnym w Wielkiej Łące.

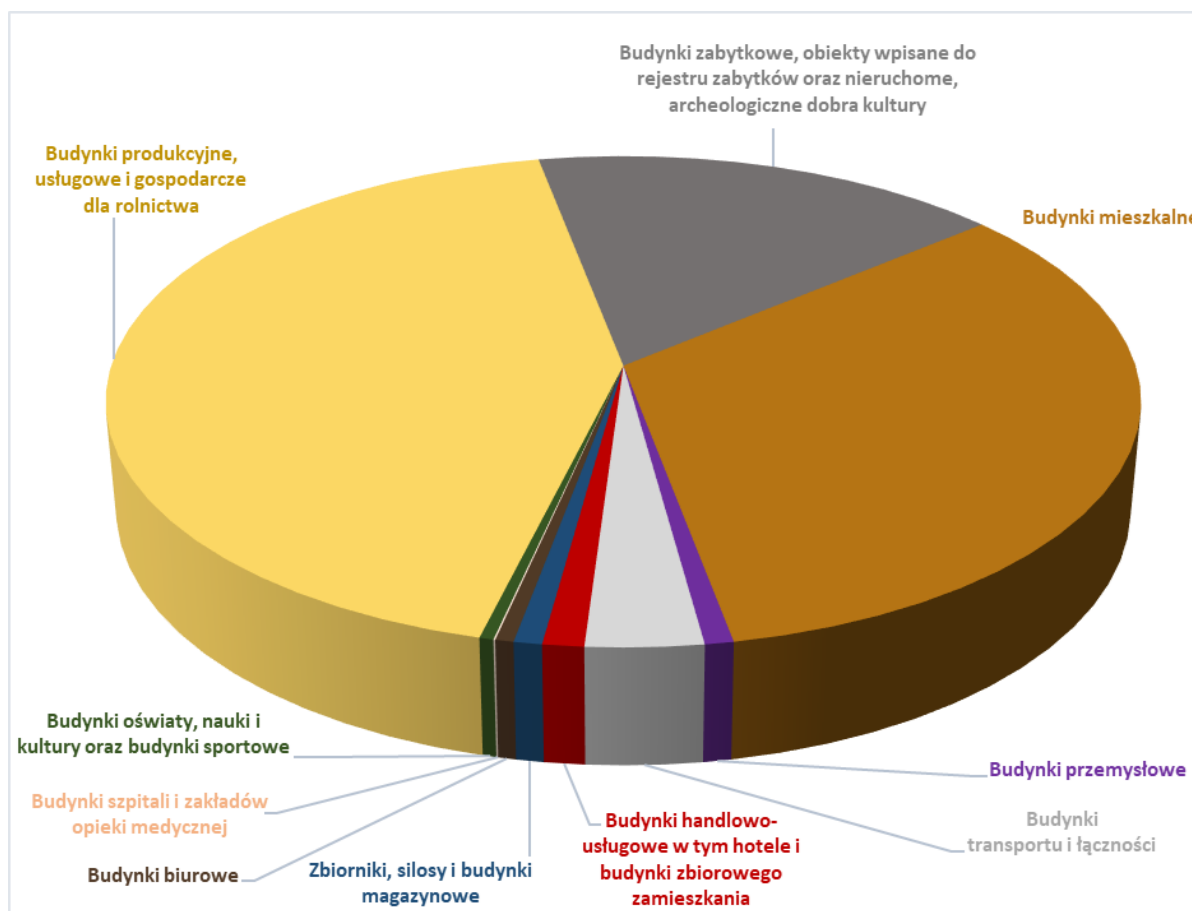
Strukturę funkcji budynków przedstawia Tabela 4. W dalszej części zamieszczono też ryciny prezentujące koncentrację wybranych typów funkcjonalnych budynków.

¹ W kontekście wykorzystania terenu na cele gospodarki rolnej zrezygnowano z analizy obszaru miasta Kowalewa Pomorskiego z uwagi na znikomą powierzchnię predestynowaną do uprawy w porównaniu do obszaru wiejskiego gminy

Tabela 4. Struktura funkcji budynków w sieci osadniczej gminy Kowalewo Pomorskie

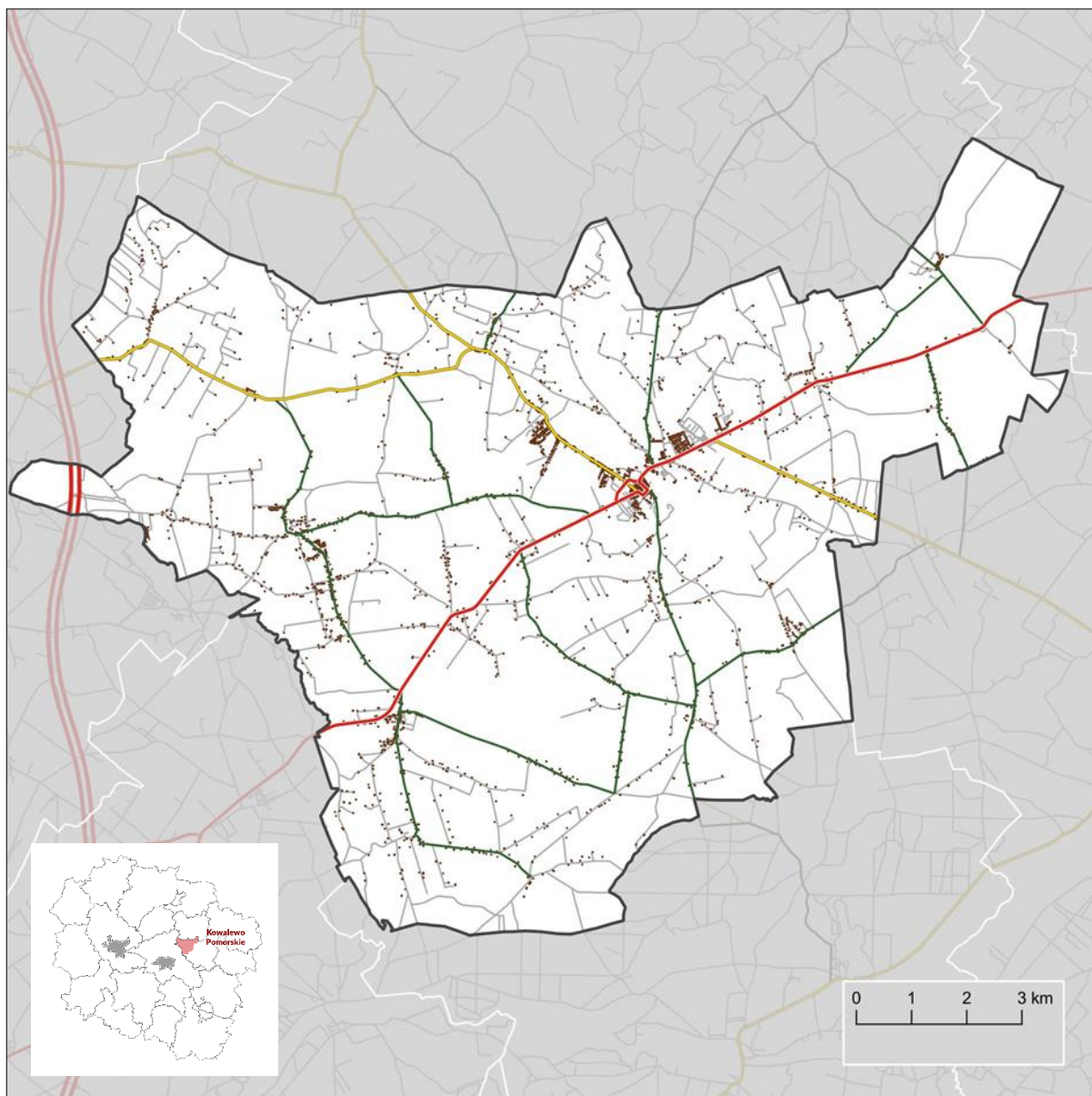
Funkcja budynku:	Miasto	Obszar wiejski	Liczba budynków
Budynki mieszkalne	671	1 913	2 584
Budynki przemysłowe	26	35	61
Budynki transportu i łączności	234	16	250
Budynki handlowo-usługowe w tym hotele i budynki zbiorowego zamieszkania	48	40	88
Zbiorniki, silosy i budynki magazynowe	26	34	60
Budynki biurowe	11	28	39
Budynki szpitali i zakładów opieki medycznej	3	1	4
Budynki oświaty, nauki i kultury oraz budynki sportowe	15	15	30
Budynki produkcyjne, usługowe i gospodarcze dla rolnictwa	120	3 238	3 358
Budynki zabytkowe, obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz nieruchome, archeologiczne dobra kultury	498	821	1 319
Suma	1 652	6 141	7 793

Dane EGIB

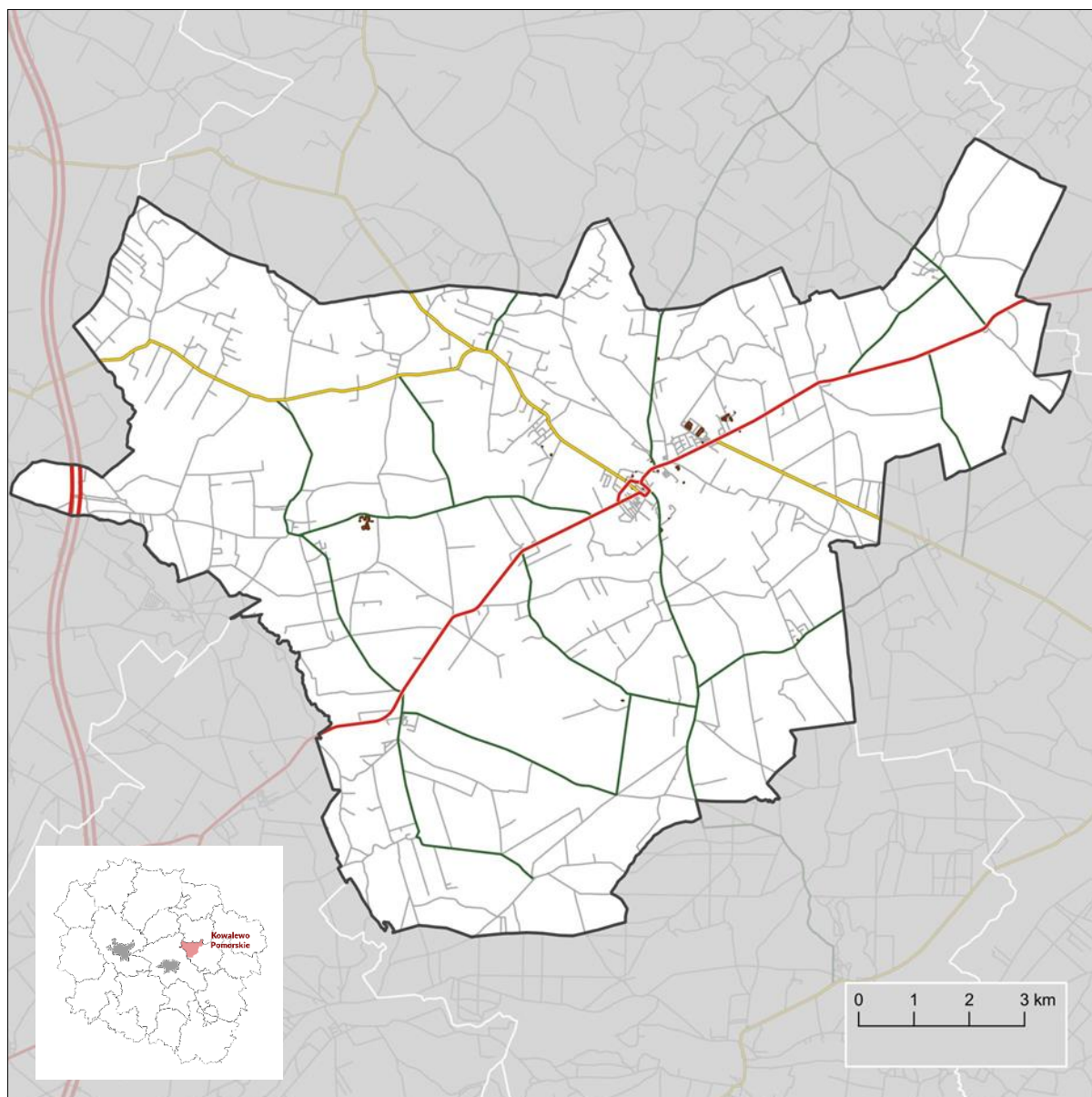
Ryc. 3. Struktura funkcji budynków w sieci osadniczej gminy Kowalewo Pomorskie (dane EGIB)

Ryc. 4. Rozmieszczenie budynków mieszkalnych na terenie gminy Kowalewo Pomorskie (dane EGiB)

Sieć osadnicza gminy Kowalewo Pomorskie rozkłada się stosunkowo równomiernie. Widoczne są obszary koncentracji zabudowy w granicach Kowalewa Pomorskiego (z wyraźnie odznaczającą się zabudową w rejonie stacji kolejowej, która mimo znacznej odległości od centrum administracyjnie należy do miasta). Jest to sytuacja typowa, ze względu iż pełni ono rolę głównego ośrodka gminy znajdującego się na skrzyżowaniu najważniejszych szlaków komunikacyjnych dla codziennego ruchu wewnętrznego mieszkańców. Podobna sytuacja, chociaż na mniejszą skalę, widoczna jest w południowo-zachodniej części gminy, w okolicy miejscowości Wielka Łąka - trzeciej pod względem liczby mieszkańców miejscowości w gminie. Podobnie jak w przypadku miasta Kowalewa Pomorskiego, Wielka Łąka położona jest w ciągu drogi krajowej oraz istotnych dla tej części gminy dróg powiatowych. Trzecim obszarem z wyraźnie widoczną koncentracją zabudowy jest Wielkie Rychnowo, położone w zachodniej części gminy u zbiegu dróg powiatowych, będące do 1954 r. siedzibą gminy Wielkie Rychnowo.

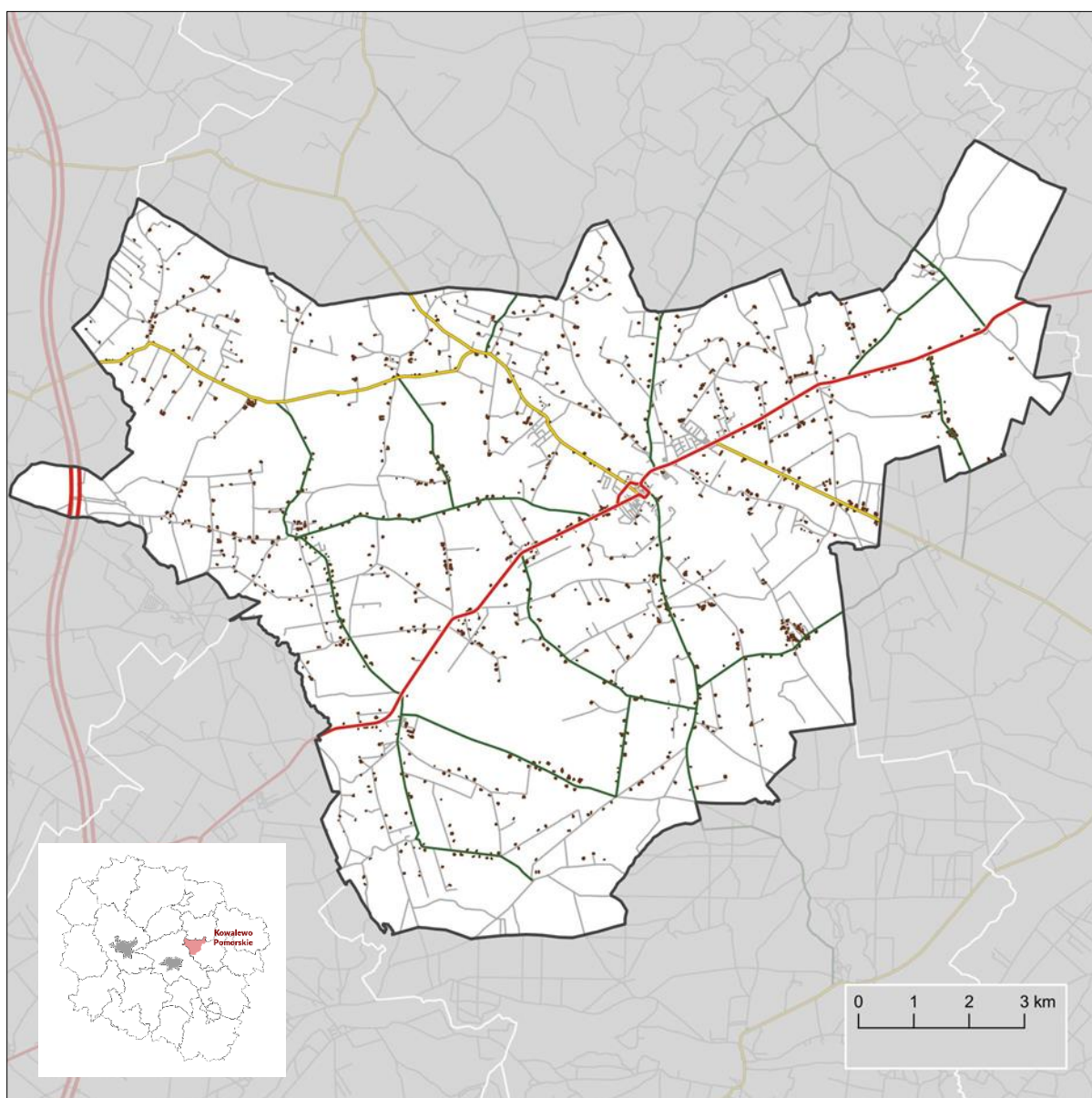

Ryc. 5. Rozmieszczenie budynków przemysłowych na terenie gminy Kowalewo Pomorskie (dane EGİB)

Należy zaznaczyć, iż budynki mieszkalne wraz z budynkami produkcyjnymi, usługowymi i gospodarczymi dla rolnictwa wyraźnie przeważają w strukturze budynków gminy Kowalewo Pomorskie, klasyfikuje się do nich odpowiednio 33,2% i 43,1% z ogólnej liczby wszystkich obiektów wpisanych do bazy EGİB.

Szczególnie ważne w kontekście zaspokojenia potrzeb lokalnych społeczności jest zapewnienie dostępu do podstawowych dóbr i usług. Z jednej strony mowa tutaj o wszelkich artykułach niezbędnych do codziennego funkcjonowania, z drugiej natomiast o ofercie publicznej w dostępie do opieki zdrowotnej czy też edukacji. Pod tym względem w gminie Kowalewo Pomorskie widoczna jest koncentracja tego typu obiektów w mieście Kowalewo Pomorskie, jednakże w większości miejscowości występują różnego rodzaju obiekty związane z oświatą, kulturą, sportem czy też budynki handlowo-usługowe. Niestety w kontekście dostępu do usług widoczny jest negatywny wpływ rozproszenia zabudowy, która rozciąga się najczęściej wzdłuż dróg publicznych. Takie rozmieszczenie budynków wpływa dysfunkcyjnie na ten obszar, a także negatywnie oddziałuje na poziom ładu przestrzennego w gminie Kowalewo Pomorskie.

Gęstość zabudowy, szczególnie mieszkaniowej, jest bezpośrednio powiązana z liczbą mieszkańców miejscowości. Według danych Urzędu Miejskiego w Kowalewie Pomorskim na dzień 15.09.2020 r. gminę stale zamieszkiwały 11 263 osoby, z czego dla 3 949 (35,1%) miejscem zamieszkania było miasto Kowalewo Pomorskie. Drugą miejscowością pod względem liczby mieszkańców zameldowanych na stałe było Wielkie Rychnowo – 721, a następnie Wielka Łąka – 619. W pozostałych miejscowościach liczba mieszkańców nie przekracza 417 (Borówno), przy czym znakomita większość mieści się w przedziale od 100 do 400 osób. Warto odnotować, że na 31 miejscowości wskazanych przez Urząd Miejski w 15 przypadkach nie przekraczają one bariery 200 mieszkańców zameldowanych na pobyt stały, którą przyjmuje się jako umowną granicę między ośrodkiem stagnującym a rozwojowym. Co więcej 7 miejscowości charakteryzuje się liczbą mieszkańców mniejszą niż 100 osób (Borek, Dylewo, Gapa, Józefat, Martyniec, Otoruda, Podborek).

Ryc. 6. Rozmieszczenie budynków o dominującej funkcji produkcyjnej, usługowej i gospodarczej dla rolnictwa na terenie gminy Kowalewo Pomorskie (dane EGİB)

Liczba ludności w gminie Kowalewo Pomorskie w 2019 r. wyniosła według GUS 11453 osoby, co przekłada się na 2. pozycję wśród gmin powiatu golubsko-dobrzyńskiego (zaraz za gminą miejską Golub Dobrzyń – 12 546). Pozostałe jednostki w tym powiecie klasyfikują się w przedziale 3,8-8,7 tys. mieszkańców.

Wskazuje to na stabilną pozycję gminy Kowalewo Pomorskie w strukturze demograficznej powiatu golubsko-dobrzyńskiego. Nie bez znaczenia pozostaje fakt obecności drugiego pod względem wielkości ośrodka miejskiego w powiecie, czyli miasta Kowalewa Pomorskiego, które stanowi istotne uzupełnienie Golubia-Dobrzyń pod względem dostępu do rynku pracy czy też usług (w tym publicznych) dla mieszkańców zachodniej części powiatu.

Dominującą pozycję w hierarchii sieci osadniczej miejscowości determinują, oprócz korzystnej lokalizacji, także funkcje usług m.in. publicznych i administracyjnych. Do podstawowych jednostek organizacyjnych szczebla gminnego zaliczyć należy:

- Urząd Miejski w Kowalewie Pomorskim,
- Szkoła Podstawowa im. Marii Konopnickiej w Kowalewie Pomorskim,
- Szkoła Podstawowa im. Janusza Korczaka w Wielkim Rychnowie,
- Szkoła Podstawowa im. Wojska Polskiego w Pluskowęsach,
- Szkoła Podstawowa im. Ireny Sendlerowej w Wielkiej Łące,
- Przedszkole Publiczne w Kowalewie Pomorskim,
- Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury im. Wł. S. Reymonta w Kowalewie Pomorskim,
- Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Kowalewie Pomorskim,
- Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kowalewie Pomorskim.

4. Uwarunkowania wynikające z dotychczasowego przeznaczenia, zagospodarowania i uzbrojenia terenu

Aktualne zagospodarowanie terenu gminy Kowalewo Pomorskie jest wynikiem oddziaływań czynników środowiskowych, społecznych, gospodarczych oraz kulturowych. Uwarunkowania przyrodnicze gminy nie wykazują tak znacznego zróżnicowania, które mogłoby stanowić kryterium delimitacji jednostek funkcjonalno-przestrzennych. Podział gminy, choć wewnętrznie stosunkowo jednorodnej, wynikać może ze stosunków społeczno-gospodarczych. Większość gminy stanowią pola uprawne, jednostki osadnicze są w miarę równomiernie rozmieszczone, przy czym zauważyć można rozproszenie zabudowy mieszkaniowej, wynikające z powszechnie występującego, ulicowego układu miejscowości wiejskich. Dostęp do działalności usługowych, handlu, administracji, oświaty, kultury czy też ochrony zdrowia zapewniany jest w głównej mierze przez miejscowość gminną – miasto Kowalewo Pomorskie, jednakże widoczna jest obecność nielicznych tego typu obiektów w większych miejscowościach na całym terenie gminy. W takim układzie należy uznać Kowalewo Pomorskie wraz ze swoją strefą oddziaływania za obszar wielofunkcyjny, a pozostałe wsie (z uwagi na niewyróżniający się pod względem gospodarczym charakter) jako rolniczo-osadnicze tło gminy.

Najistotniejszym elementem sieci osadniczej jest miasto Kowalewo Pomorskie, które znajduje się w centralnej części gminy. Sieć osadnicza gminy jest rozłożona równomiernie. Największe miejscowości położone są wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych przechodzących przez teren gminy. Dzięki takiemu układowi charakteryzują się dobrą dostępnością i obsługą komunikacyjną. Miejscowość Kowalewo Pomorskie pełni rolę podstawowej jednostki osadniczej, realizującej główne funkcje przestrzenne takie jak: mieszkalnictwo, usługi, oświata, zakłady pracy itd. Podobną rolę, lecz w mniejszym stopniu, pełnią miejscowości Wielkie Rychnowo i Wielka Łąka.

Położenie w sąsiedztwie podstawowych jednostek osadniczych miało także wpływ na rozwój wsi Frydrychowo i Pluskowęsy. Należy wspomnieć, iż do tej pory rozwój sieci osadniczej w gminie warunkowany był głównie korzystnymi warunkami do prowadzenia gospodarki rolnej, stąd też duże zgrupowania obiektów o funkcjach produkcyjnych, gospodarczych i usługowych dla rolnictwa we wsiach Chełmoniec, Kiełpiny i Wielkie Rychnowo.

Przeznaczenie poszczególnych terenów w gminie oraz ich zagospodarowanie określane jest poprzez obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. W gminie uchwalane były do tej pory

miejscowe plany dla dużych obszarów, których głównym celem było dostosowanie odpowiednich terenów pod kątem inwestycji związanych z elektroenergetyką wiatrową. Choć plany te obejmowały częściowo tereny zabudowy mieszkaniowej czy zagrodowej, rzadkością pozostają plany mniejsze, dedykowane pod konkretny typ zabudowy. W związku z tym w pozostałych rejonach w gminie zabudowa była realizowana przede wszystkim na podstawie decyzji lokalizacji celu publicznego i ustalenia warunków zabudowy. W pewnym stopniu takie działanie jednoznacznie negatywnie wpływa na zachowanie ładu przestrzennego na obszarze gminy, aczkolwiek nie można powiedzieć, iż obecna struktura funkcjonalno-przestrzenna tej jednostki administracyjnej jest chaotyczna. Niewątpliwie działania gminy w obszarze planowania przestrzennego powinny skupić się wokół przygotowywania nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego by nie dopuścić do pogorszenia się sytuacji.

5. STAN ŚRODOWISKA NATURALNEGO GMINY I WARUNKI JEGO OCHRONY

1. Budowa geologiczna

Gmina Kowalewo Pomorskie położona jest makroregionie Pojezierza Chełmińskiego-Dobrzyńskiego, a większość jej obszaru znajduje się w mezoregionie Pojezierza Chełmińskiego. Jedynie w południowej części gminy wyróżnia się niewielkie obszary należące do mezoregionu Doliny Drwęcy. Obszar gminy to głównie wysoczyzna morenowa wykształcona podczas wczesnych faz zlodowacenia Wisły. Budowa geologiczna obszaru gminy jest podzielona na dwie dobrze wykształcone części. Zasadnicza część utworów powierzchniowych to plejstocenyjskie utwory glacialne i fluwioglacialne w formie wysoczyzny morenowej płaskiej, natomiast niewielka południowa część jest przykryta młodszymi utworami holocenyjskimi (Dolina Drwęcy). Spąg utworów czwartorzędowych w tym rejonie sięga około 30-40 m powyżej poziomu morza, miąższość tych warstw osiąga około 60 m – 70 m w obrębie wysoczyzny. Utwory te są zbudowane z naprzemiennie ułożonych warstw glin zwałowych z warstwami piasków (czy to w formie ciągłej czy rozległych soczewek). Osady te zalegają na utworach neogenu, głównie iłach i mułkach, piaskach kwarcowych mioceńskich, z przewarstwieniami węgla brunatnego.

Na południowym krańcu gminy dominują utwory holocenyjskie, które zalegają w obrębie dna doliny Drwęcy (o mniejszej miąższości). Budują je głównie nasypowe piaski rzeczne charakterystyczne dla mielizn i koryt rzecznych, mady tarasów zalewowych składające się z iłów, mułków i piasków. Istotną powierzchnią odznaczają się także torfy.

Pod względem geomorfologicznym w granicach gminy podstawową formę terenu stanowi polodowcowa morenowa wysoczyzna płaska, miejscowo falista. Południowy skraj gminy znajduje się już w obrębie rozleglejszej formy rzecznej doliny Drwęcy. Są to zarówno krawędzie i stoki wysoczyzny, jak i terasy erozyjno-akumulacyjne dolin rzecznych. Wysoczyzna jest przecięta miejscowo niewielkimi równinami sandrowymi i zastoiskowymi oraz dolinkami erozyjnymi.

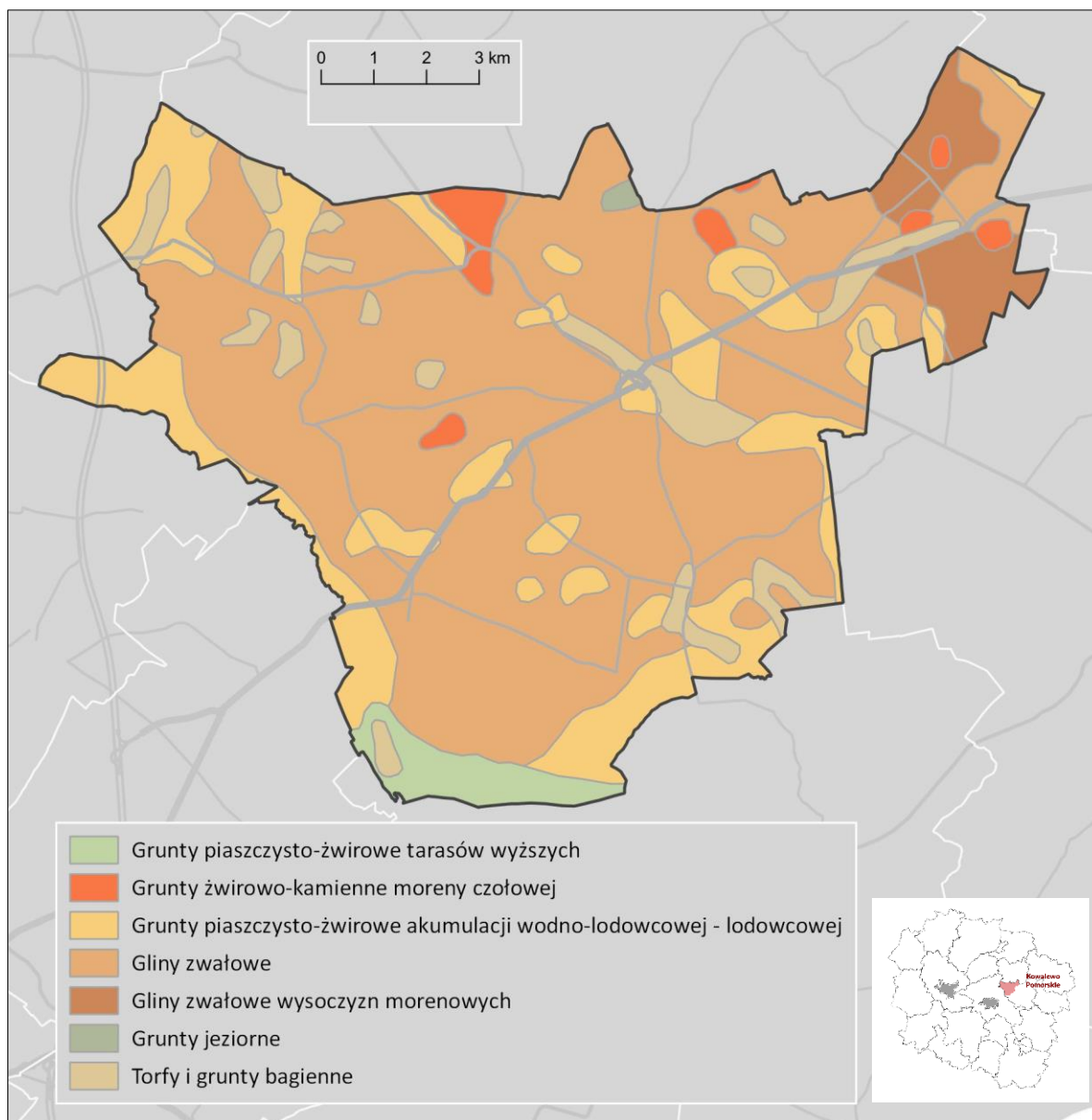
Budowa geologiczna determinuje występowanie naturalnych złóż surowców pospolitych. Obecnie w granicach gminy Kowalewo Pomorskie rozpoznane są złoża kruszyw naturalnych (złoża piasków budowlanych i złoża piasków poza piaskami szklarskimi). Eksploatowane są złoża, dla których ustalone są obszary górnicze.

Pod względem geologiczno-inżynierskim tereny gminy podzielić na dwa rodzaje gruntów – grunty o korzystnych warunkach dla budownictwa oraz gruntach utrudniających budownictwo.

Do pierwszej grupy, czyli gruntów o korzystnych warunkach dla posadowienia budynków, do której należy cała centralna, północna i wschodnia części gminy. Dominują grunty spoiste, zwarte, półzwarte i twardeplastyczne, sympkie, średnio zagęszczone i zagęszczone. Nie występują tam zjawiska geodynamiczne, a głębokość wody gruntowej przekracza (najczęściej znacznie) 2 m.

Pozostała część gminy jest zaliczana do gruntów utrudniających budownictwo. Dotyczy to terenów rejonu

dna doliny Drwęcy, zachodnią część gminy związaną z przywodnymi terenami Strugi Rychnowskiej i Bachy oraz leżących tam jezior oraz tereny związane ze Strugą Młyńską. Na terenach tych przed realizacją zainwestowania należy wykonać albo zabiegi związane z poprawą posadowienia (np. wymiana gruntu na nośny) oraz konieczność stosowania bardziej kosztownych elementów fundamentowania budynków. Jednocześnie zainwestowanie może naruszać tam stosunki wodne oraz niekorzystnie wpływać na bioróżnorodność wilgotnych siedlisk. Są to generalnie tereny słabonośne zbudowane z gruntów organicznych, gruntów spoistych plastycznie i miękkoplastycznie, gruntów sypkich luźnych oraz obszary płytkiego zalegania wód gruntowych (od 0 do 2 m).

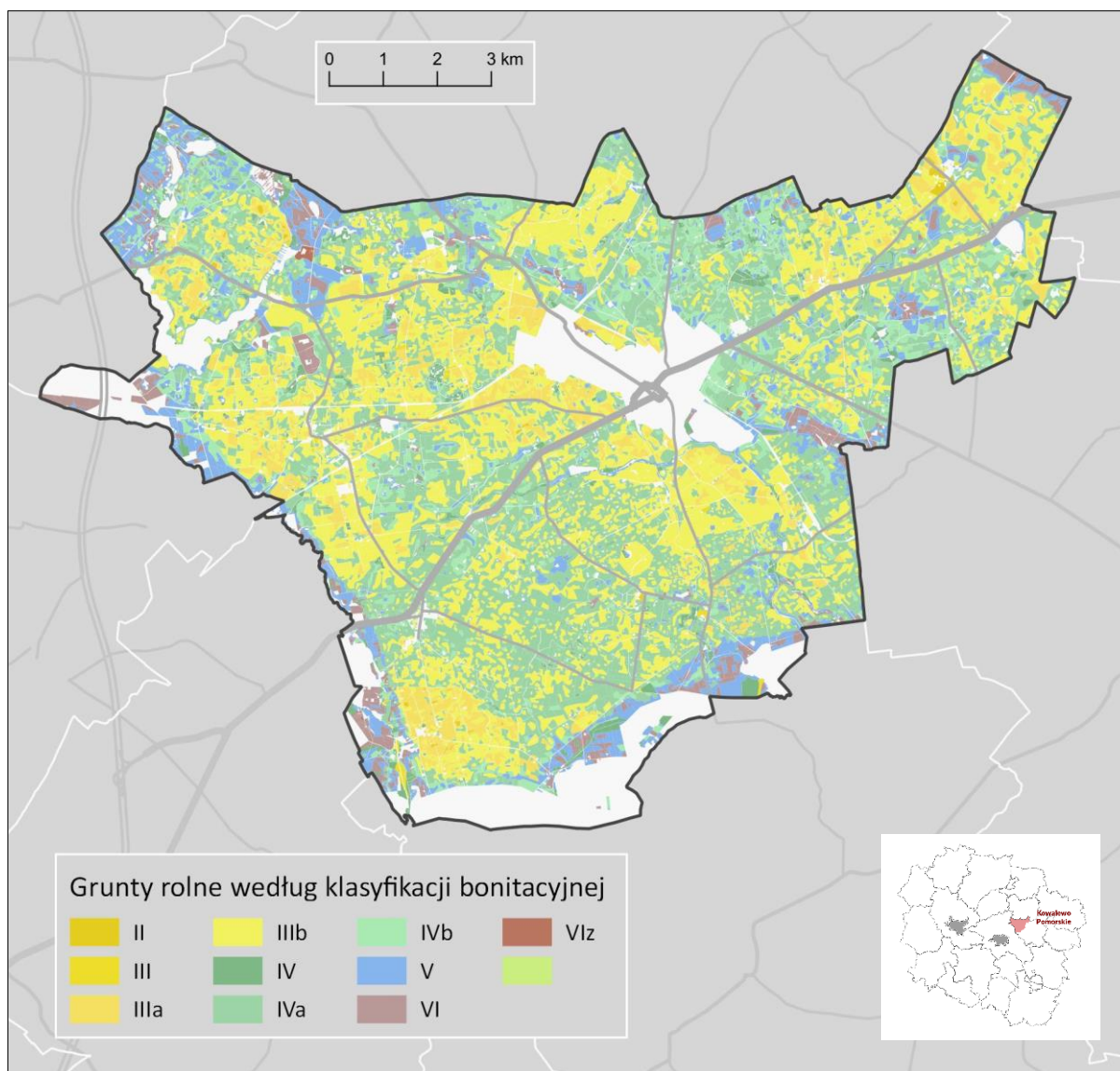

Ryc. 7. Utwory powierzchniowe (opracowano na podstawie PMG-I 1:300000, PIG)

Pokrywa glebowa, jak i użytkowanie terenu, są pochodnymi wielu procesów i uwarunkowań środowiska przyrodniczego danego obszaru, m.in. budowy geologicznej. Z tego właśnie względu dominującymi glebami jakie występują na obszarze gminy Kowalewo Pomorskie są mineralne gleby płowe. Na obszarze gminy gleby zostały w większości sklasyfikowane jako gleby podatne i średnio podatne na suszę.

Poszczególne typy gleb, a także ukształtowanie terenu, wpłynęły na obecne użytkowanie terenu.

Na glebach organicznych związanych z doliną Drwęcy i Strugi Rychnowskiej występują obszary leśne. Na zasadniczej wysoczyznowej części gminy występują tereny rolnicze, które zupełnie dominują w strukturze użytkowania terenu gminy Kowalewo Pomorskie. Łąki i nieużytki są związane z terenami podmokłymi, które przy dużej produktywności dla produkcji biomasy oraz niekorzystnych warunkach geotechnicznych dla towarowej gospodarki rolnej pokrywają się z terenami uwilgoconymi, np. rozległa niecka położona pomiędzy granicą miasta a miejscowościami Bielsk i Podborek. Sumarycznie łąki nie zajmują w gminie znacznych powierzchni. Obszary zabudowane poza obszarem miasta tworzą nieznaczne zgrupowania związane z większymi miejscowościami jak Wielkie Rychnowo, Chełmoniec i Wielka Łąka. Odznacza się także zabudowany teren związany w działalnością gospodarczą we Frydrychowie. Pozostałe grunty zabudowane stanowią generalnie mozaikę o rozdrobnionym charakterze perforującą ogół zwartego terenu rolniczego.

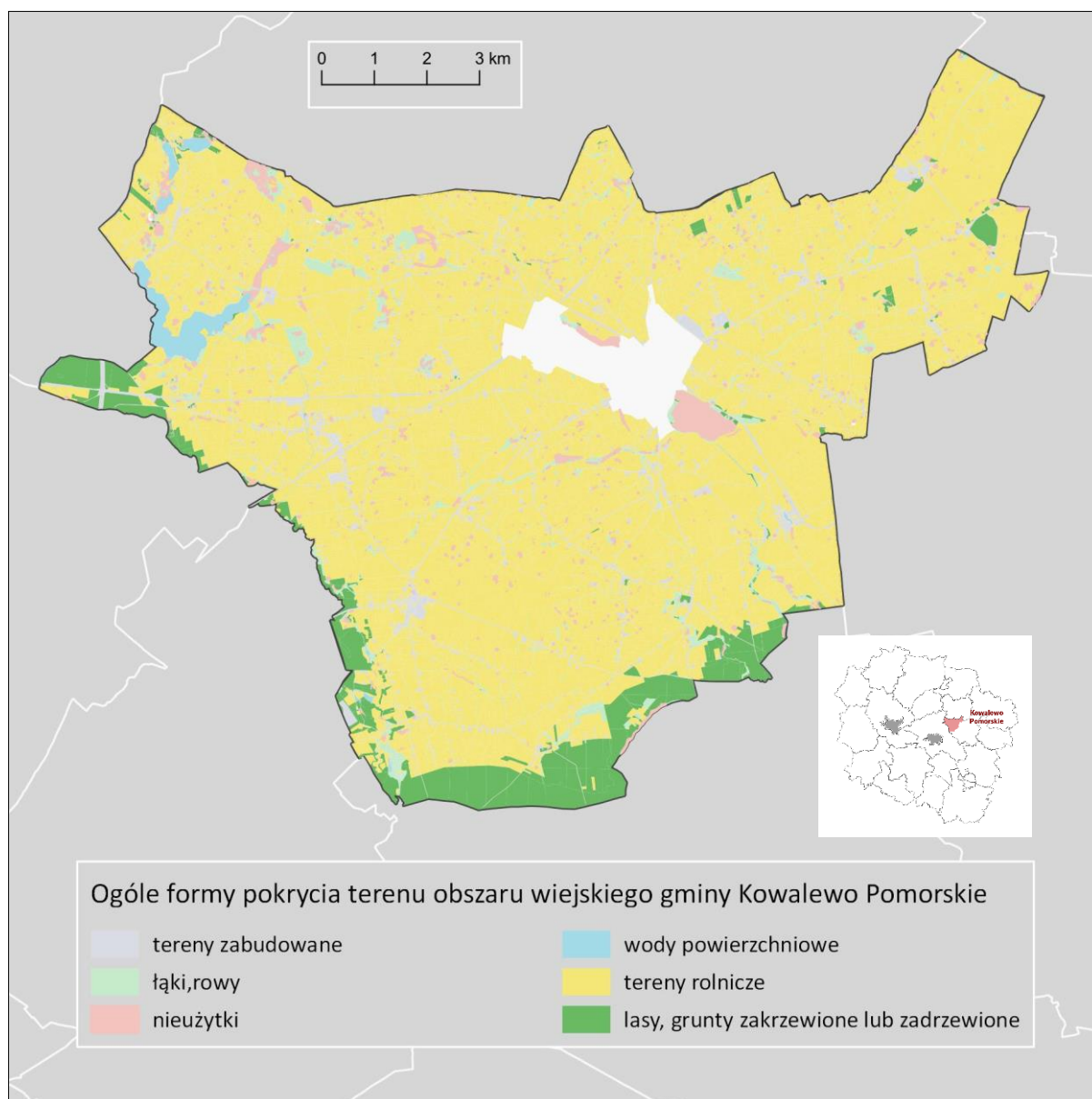

Ryc. 8. Przydatność rolnicza gleb (opracowano na podstawie Ewidencji Gruntów i Budynków, stan na 2020 r.)

Użytki rolne stanowią największą część struktury użytkowania gruntów w gminie (blisko 80% obszaru wiejskiego gminy). Klasyfikacja bonitacyjna gleb wskazuje, iż grunty rolne dobre klasy III, IIIa i IIIb to ponad 40% wszystkich gruntów rolnych. Gleby orne najlepszych klas w gminie zaliczane są do klas II, IIIa i IIIb (klasa I nie występuje). Największą część gruntów rolnych zalicza się do klas gruntów średnich (IV,

IVa i IVb), które stanowią aż 47% gruntów rolnych. Najlepsze grunty klasy II zajmują powierzchnie jedynie ponad 23 ha (niecałe 0,2% gruntów rolnych). Grunty o dobrej przydatności dla rolnictwa występują w wysoczyznowej części gminy, najwięcej w rejonie wsi Pruska Łąka, Piątkowo, w pasie między Kowalewem Pomorskim a Wielkim Rychnowem na północ od Szychowa oraz w rejonie Bielska. W pozostałych częściach gminy dominuje mozaika gruntów klas dobrych i średnich. Grunty klas niższych związane są z sąsiedztwem cieków i terenów podmokłych, w tym rejon kolonii Łądy, obszar pomiędzy jeziorami w okolicach Mlewa a granicą gminy, teren na południe od Napola oraz na północny zachód od Kiełpin.

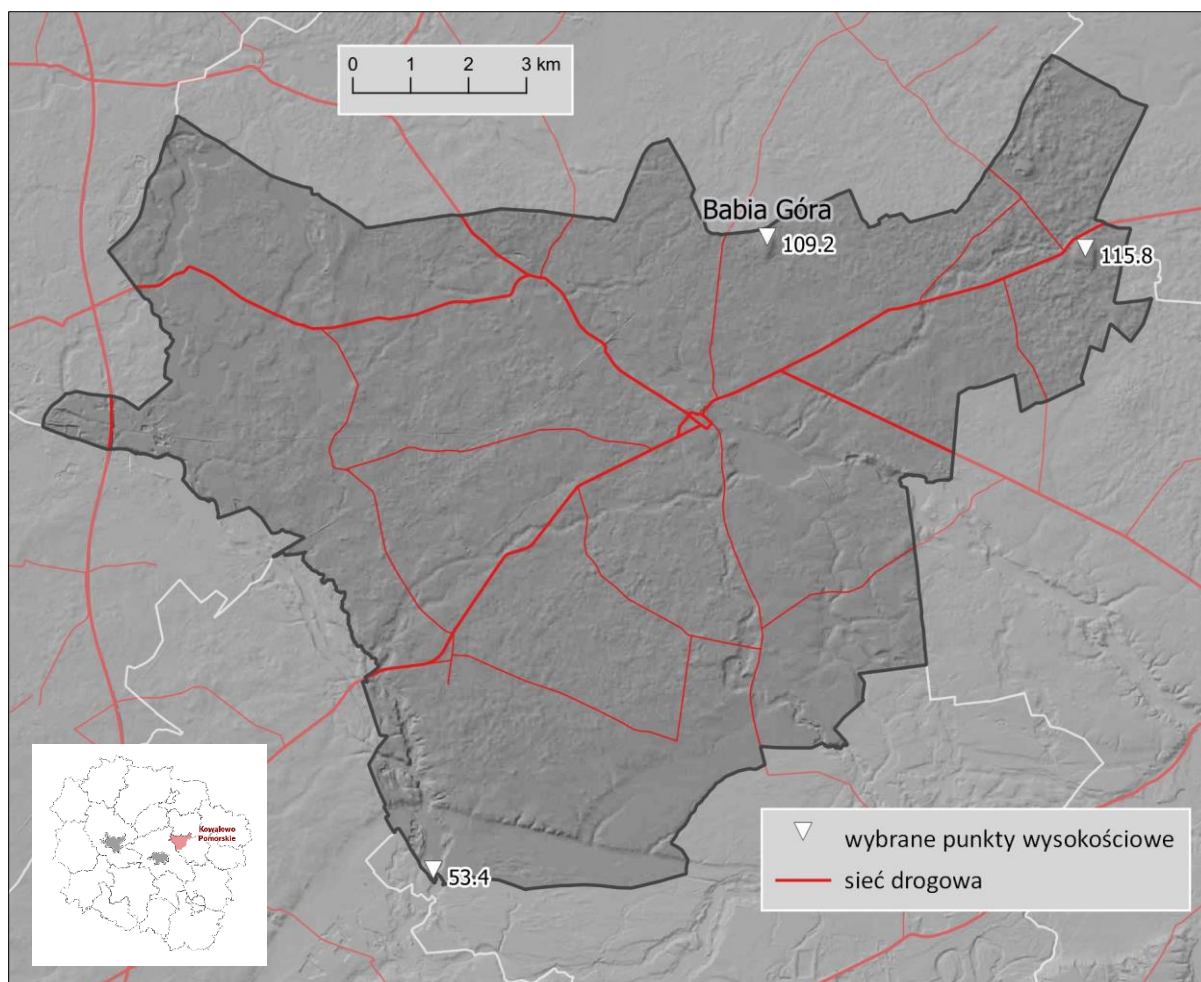

Ryc. 9. Pokrycie terenu (opracowano na podstawie danych WODGiK)

2. Rzeźba terenu

Obszar gminy położony jest w obrębie Pojezierza Chełmińskiego. W krajobrazie dominuje forma młodoglacjalna, powstała w czasie ostatniego zlodowacenia – wysoczyzna morenowa płaska (miejscami falista). Zasadnicza część wysoczyzny znajduje się na wysokości od 92 do 98 m n.p.m. Wysoczyzna jest lokalnie obniżana niewielkimi dolinkami, nieckami jeziornymi o deniwelacjach rzędu kilku metrów. Wyraźnie wyróżniają się tu dolinki erozyjne Strugi Rychnowskiej i Dopytywu spod Kiełpin (wcięcia rzędu od 4 do 10 m).

Południowy skraj gminy znajduje się w obrębie formy późniejszej – doliny Drwęcy w formie zarówno zboczy, jak i taras erozyjno-akumulacyjne (od I do VIII), a część północna bezpośrednio granicząca ze zboczem doliny to rozległy stożek napływowy. Krawędź wysoczyzny w południowej części gminy (okolice wsi Pruska Łąka) stanowi zbocze o różnicy poziomów wynoszącej około 20 m powyżej dna doliny.

Ryc. 10. Rzeźba terenu (opracowano na podstawie Numerycznego Modelu Terenu, geoportal.gov.pl)

Wysokości bezwzględne w granicach gminy sięgają do wysokości 115,8 m n.p.m., którą to osiąga nienazwana kulminacja na północ od wsi Dylewo w północno-wschodniej części gminy (najwyższy punkt na terenie gminy Kowalewo Pomorskie) oraz tzw. Babia Góra o wysokości około 109 m n.p.m. Najniższym punktem w granicach gminy jest lustro wody Strugi Rychnowskiej na przecięciu z południową granicą gminy o wysokości nieco ponad 53 m n.p.m.

Pomimo obserwowanych deniwelacji terenu System Osłony Przeciwosuwiskowej SOPO Państwowego Instytutu Geologicznego nie wykazuje ani czynnych osuwisk na terenie gminy, ani terenów zagrożonych ruchami masowymi. Pomimo tego prewencyjnie należy unikać realizacji zagospodarowania, w szczególności budynków, w ścisłej strefie krawędziowej dolinek erozyjnych tym bardziej, jeśli strefa ta nie jest zabezpieczona w formie zalesienia.

Rzeźba terenu na analizowanym obszarze nie uległa znaczącym zmianom (innym niż antropogeniczne) w czasach współczesnych i jest dobrze zachowana. Obszar gminy nie jest aktywny morfologicznie, a zjawiska te należy uznać za wygaszone. Ostateczny wygląd morfologiczny gminy ukształtowany został w czwartorzędzie.

3. Wody powierzchniowe i podziemne

Budowa geologiczna warunkuje występowanie na danym obszarze trzech ośrodków wodonośnych – kredowego, paleogeńsko-neogeńskiego i czwartorzędowego. Piętro kredowe ma napięty charakter i zalega na głębokości nawet 230 m, przy maksymalnej miąższości rzędu 160 m. Ośrodek tworzą głównie piaskowce, piaski, margle i wapień. Dominują tam wody wodorowęglanowo-wapniowe i wodorowęglanowo-sodowo-wapniowe. Na terenie gminy nie jest dokonywany pobór wody z tego piętra. Piętro paleogenu-neogenu (dawniej trzeciorzędowe) jest miejscami rozbudowane do czterech poziomów (choć brak jest informacji czy wszystkie one występują na terenie gminy). Z tego poziomu woda w dwóch miejscach na terenie gminy jest pobierana z głębokości 68,5 m i 120 m. Podobnie jak w piętrze kredowym dominują tu wody wodorowęglanowo-wapniowe i wodorowęglanowo-sodowo-wapniowe

Piętro czwartorzędowe tworzą co najmniej cztery poziomy wodonośne, które pozostają w łączności ze sobą. Wody gruntowe mają generalnie charakter swobodny, a litologicznie wszystkie poziomy zbudowane są z piasków, co wpływa na tempo filtracji o wartościach 0,02-4,6 m/h. Pierwszy poziom wodonośny o charakterze zaskórnym występuje przeważnie około 0-1 m p.p.t. w obrębie dna doliny Drwęcy i doliny Strugi Rychnowskiej - Bachy. Na pozostałym terenie zwierciadło wód gruntowych jest niżej. Pozostałe 3 wodonośne poziomy czwartorzędowe są istotne do celów przemysłowych lub komunalnych, ale nie są raczej osiągalne dla studni kopanych a wierconych. To z nich dokonywany jest pobór w większości otworów wierconych na terenie gminy. Przewodnym poziomem eksploatacyjnym są osady piaszczyste leżące pod glinami zwałowymi. Zwierciadło tych wód jest dostępne z głębokości od około 12 m do około 30 m. Poziom ten jest lokalnie zasilany z poziomu pierwszego.

W obrębie granic gminy Kowalewo Pomorskie występują dwie jednolite części wód podziemnych – JCWPd nr 38 (północno-zachodnia część obszaru gminy) oraz JCWPd nr 39. Wykonana w 2016 r. ocena stanu wód tych części nr 39 ukazała wynik słaby ogólny przy ocenie dobrej zarówno w zakresie stanu ilościowego, a słabej w obrębie stanu chemicznego. Wobec tego zidentyfikowano poziom oceny ryzyka nieosiągnięcia celów środowiskowych jako niezagrażony.

Tabela 5. Wykaz Jednolitych Części Wód Powierzchniowych występujących na obszarze gminy Kowalewo Pomorskie

Lp.	Kod JCWP	Nazwa	Status JCWP
1	RW20001928989	Bacha od Zgniłki do ujścia	silnie zmieniona część wód
2	RW200018289789	Struga Rychnowska	silnie zmieniona część wód
3	RW20002028999	Drwęca od Brodniczki do ujścia	silnie zmieniona część wód
4	RW200018289749	Struga Młyńska	naturalna część wód
5	RW20001828929	Struga z jeziorem Zamkowym	naturalna część wód
6	RW20001728934	Czarna	naturalna część wód

Źródło: na podstawie danych Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gdańsku

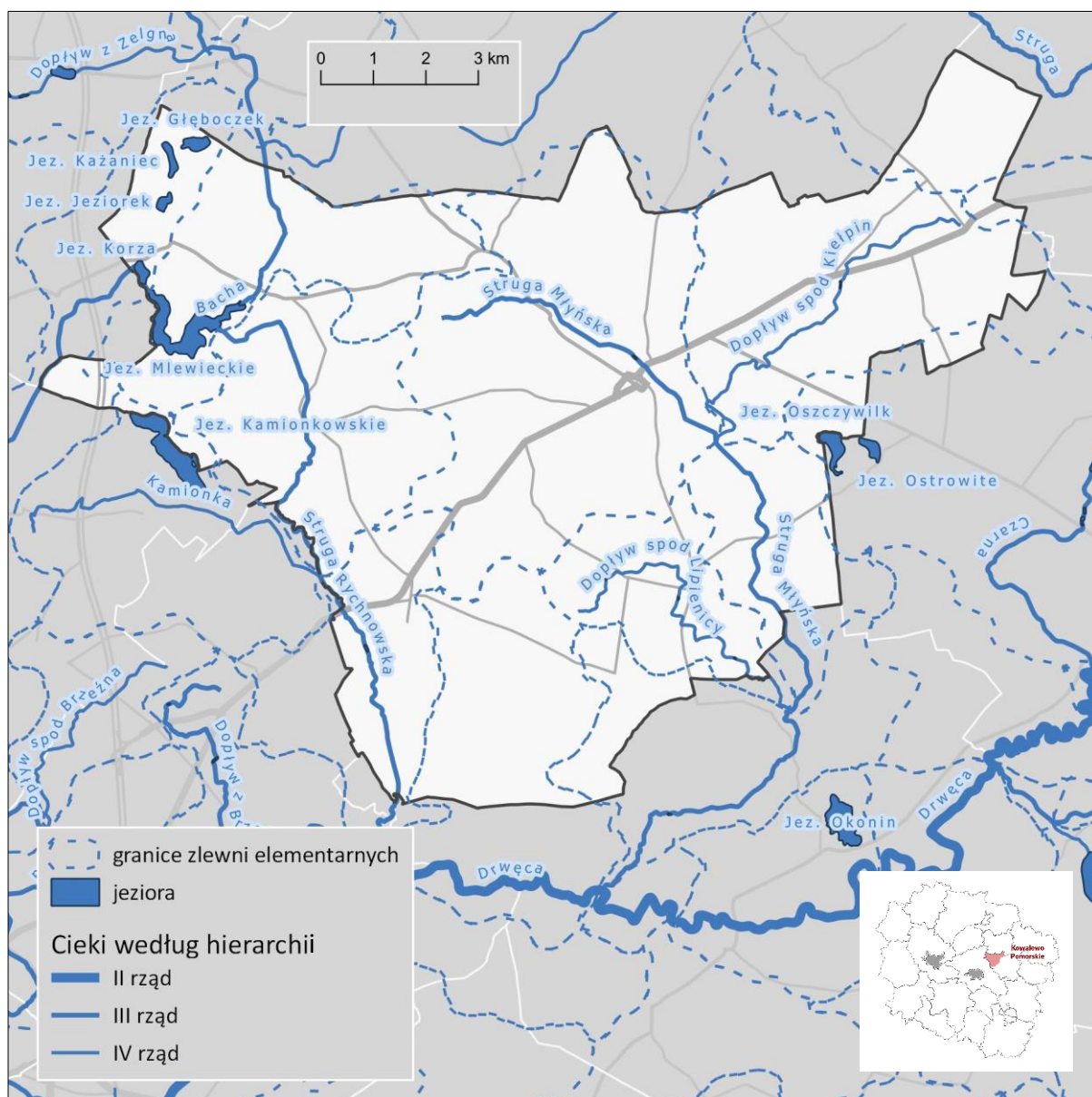
Sieć hydrograficzna gminy Kowalewo Pomorskie jest dość specyficzna. Charakterystyczną cechą jest występowanie południkowego układu z generalnie południowym odpływem wód do Drwęcy, której wody płyną w kierunku zachodnim poza południową granicą gminy. Teren gminy jest odwadniany przez dwa zasadnicze ciek: Strugę Młyńską i system Bacha – Struga Rychnowska. Struga Młyńska jest ciekim III rzędu uchodzącym do Drwęcy o długości około 18 km (około 10 km w granicach gminy). Poniżej Kowalewa Pomorskiego uchodzi do niej lewobrzeżny Dopływ spod Kiełpin, który odwadnia wschodnią część gminy. Do Strugi Młyńskiej uchodzi także prawobrzeżny Dopływ spod Lipienicy, choć ujście zlokalizowane jest już poza granicą gminy. Drugi przywołany system odwadnia zachodnią część gminy i mimo, że obejmuje mniejszych obszar składające się na niego ciek należy uznać za bardziej zasobne. Bacha wpływa od północy z obszaru gminy Ryńsk i wpada do Jeziora Mlewieckiego. Jest to największy zbiornik wodny w granicach gminy o powierzchni około 71 ha². W przypadku Jeziora Mlewieckiego możemy mówić o nietypowej sytuacji bifurkacji powierzchniowej, gdyż ze zbiornika uchodzą dwa ciek w różnych kierunkach. W kierunku wschodnim, a dalej południowym do Drwęcy płyną wody Strugi Rychnowskiej, a na północ do jeziora Korza odpływają wody Bachy, która płynie następnie dalej na zachód poza granicę gminy oraz na południe do Drwęcy, przy czym część jej wód oddziela się w Grębocinie w kierunku Torunia (Struga Toruńska) i uchodzi bezpośrednio do Wisły. W granicach gminy występują jeszcze trzy mniejsze jeziora (Głębozeczek, Każaniec i Jeziorek) zgrupowane na północ od miejscowości Mlewo.

Obszar gminy Kowalewo Pomorskie podzielony został między zlewnie sześciu jednolitych części wód powierzchniowych rzecznych, a ponad połowa obszaru gminy znajduje się w JCWP Strugi Młyńskiej. Jednolite części wód są podstawą identyfikacji zagrożeń środowiskowych, prowadzenia monitoringu środowiskowego oraz działań zaradczych dotyczących poprawy niewystarczającego stanu ekologicznego.

---

² Z racji charakteru zagospodarowania linii brzegowej jeziora zależnie od źródeł mówi się o powierzchni od 71 ha do nawet 85 ha.

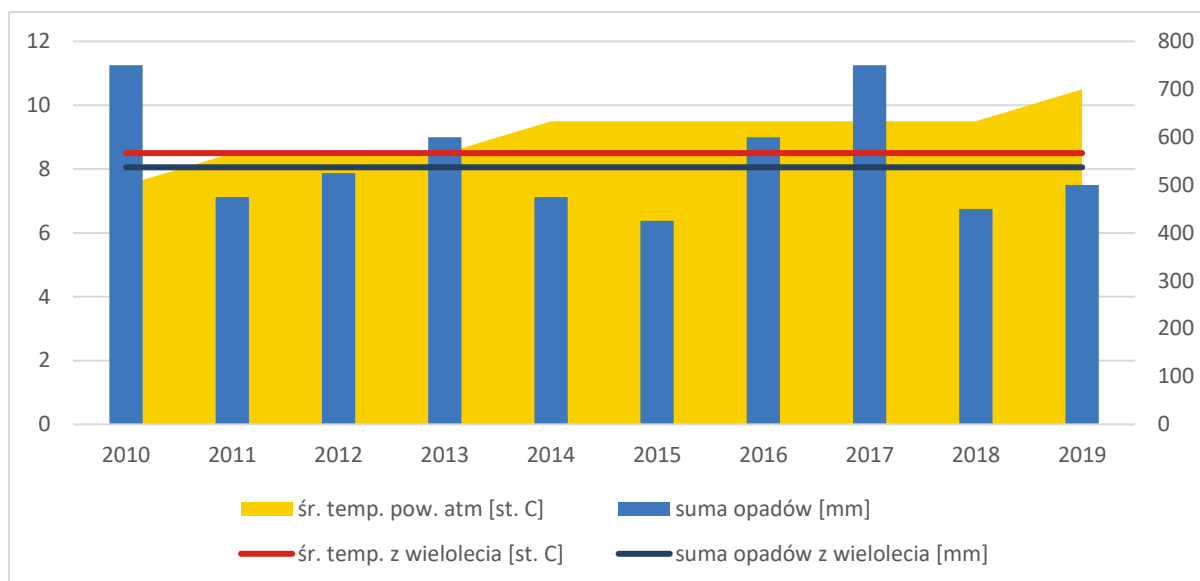

Ryc. 11. Wody powierzchniowe (opracowano na podstawie Komputerowej Mapy Podziału Hydrograficznego Polski, KZGW)

4. Warunki klimatyczne

Zgodnie z regionalizacją klimatyczną Polski, opracowaną przez A. Wosia (1999), teren gminy Kowalewo Pomorskie leży w obrębie regionu Chełmińsko-Toruńskiego (IX). Region Chełmińsko-Toruński jest jednym z najmniejszych wydzielonych w regionalizacji. Region ten cechuje według danych za lata 1951-1980 średniorocznie 37,5 dni słonecznych, 198,6 dni pochmurnych, 129,2 z dużym zachmurzeniem. Ponadto 161,3 dni to dni z opadem.

Ryc. 12. Wartości średniej temperatury powietrza atmosferycznego i sum opadów atmosferycznych dla obszaru gminy Kowalewo Pomorskie w ciągu ostatnich 10 lat w porównaniu do wartości z wielolecia

Średnia roczna temperatura powietrza wynosiła w dziesięcioleciu 2010-2019 około 9,1°C, co jest znacznie wyższą wartością niż referencyjna wartość z wielolecia 1971-2010, która dla obszaru gminy wynosi około 8,5°C - pokazuje znaczne ocieplenie się klimatu, choć sytuacja ma zdecydowanie globalny charakter. Opady uzależnione są od topografii terenu - dziesięcioletnia średnia z sumą opadów atmosferycznych wynosi około 555 mm.

Warunki klimatyczne gminy Kowalewo Pomorskie kształtowane są przez masy powietrza napływające z Atlantyku oraz z głębi Eurazji. Dochodzi do zetknięcia mas oceanicznych i kontynentalnych, które posiadają odmienne, charakterystyczne cechy, przez co klimat określić należy jako zmienny i przejściowy. Biorąc pod uwagę skłonność do zmian ogólnych warunków klimatycznych, istotne znaczenie dla warunków zagospodarowania terenu ma rodzaj lokalnego topoklimatu, który jest pochodną najważniejszych części składowych środowiska, takich jak: morfologia terenu, która decyduje o jego ekspozycji, rodzaj pokrycia terenu, obecność wód powierzchniowych, rodzaj gruntów budujących podłoże budowlane oraz głębokość zalegania wód gruntowych, które wspólnie wpływają na poziom wilgotności. Dla gminy Kowalewo Pomorskie wskazać można następujące obszary o odmiennych uwarunkowaniach topoklimatycznych:

- **rejon wysoczyzn** – topoklimat terenów płaskich i falistych, otwartych – występują czynniki korzystne dla budownictwa mieszkaniowego ze względu na dobre warunki termiczne i wilgotnościowe oraz możliwość przewietrzania, nie zaleca się wysokiej roślinności, aby nie hamować mas powietrza, zalecana roślinność niska pozwoli na ochronę przed dużymi prędkościami wiatru w strefie;
- **doliny rzeczne** – stanowią obniżenia terenowe, które wydatnie modyfikują warunki przepływu powietrza. Napływające nad doliny powietrze napotyka mniejszy opór podłoża w stosunku do terenów wysoczyznowych (mniejszy współczynnik szorstkości podłoża). Doliny rzeczne stanowią dogodną drogę do napływania i stagnowania najchłodniejszych mas powietrza oraz przemieszczania się mas z prędkościami większymi niż na terenach zainwestowanych. Kontakt powietrza z wodą powoduje częstsze tworzenie się mgieł i inwersji termicznych. Równoleżnikowy układ doliny w południowej części gminy, łagodzi zjawisko stagnowania mas powietrza;
- **obszary o zwartej zabudowie mieszkaniowej** – ten typ topoklimatu charakteryzuje się warunkami, które wykazują znaczne amplitudy temperatury powietrza oraz wilgotności, zmniejszoną wentylację oraz zwiększone zanieczyszczenie powietrza (tlenek węgla, tlenki azotu, dwutlenek siarki oraz pyły),

ważne jest dla tych obszarów utrzymanie układu zieleni i ukierunkowanie nowej zabudowy w sposób sprzyjający przewietrzaniu;

- **rejonny zalesione, zadrzewione** – topoklimat tych regionów charakteryzuje się obniżoną amplitudą temperatur powietrza, łagodzeniem stanów pogodowych, zwiększoną wilgotnością, zwiększonym parowaniem oraz znacznie niższymi wartościami prędkości wiatru, bogata szata roślinna wpływa korzystnie na jakość powietrza (zwiększa się jedynie ilość alergenów).

5. Szata roślinna i świat zwierzęcy

Flora gminy Kowalewo Pomorskie nie wykazuje zasadniczych odstępstw od otoczenia, a zasadnicze zróżnicowanie jest determinowane przez układ tła wysoczyznowego inkrustowanego miejscowo terenami obniżonymi dolinki cieków i niecki jezior). Zasadnicza wysoczyznowa część gminy jest zdominowana poprzez tereny rolne (agrocenoza), a uzupełnieniem struktury przyrodniczej są tereny łąkowe związane ze znacznym uwilgoceniem gruntu. Obszar gminy pozbawiony jest zasadniczo kompleksów leśnych, poza południowym krańcem w dolinie Drwęcy oraz dolinie Strugi Rychnowskiej. Ponadto miejscom zamieszkanym przez człowieka towarzyszy roślinność ozdobna, drzewa i krzewy owocowe. Na terenach wiejskich spotykane są także zadrzewienia przy drogach, na polach, przy rowach melioracyjnych.

Na niewielkich terenach o wysokim poziomie wód gruntowych występują olsy, olsy jesionowe, lasy wilgotne czy bory mieszane bagienne. Siedliska te mają charakter fragmentaryczny i nie mają dużej powierzchni. Zlokalizowane są na wilgotnych terenach w pobliżu cieków i zbiorników wodnych, w obniżeniach terenu w obrębie lasów. Takie zbiorowiska, bogate w roślinność hydrofilną, stanowią cenny element urozmaicający krajobraz i wzbogacający bioróżnorodność (dolina Strugi Rychnowskiej czy rejon przygraniczny Jeziora Kamionkowskiego czy jezior na północ od Mlewa).

W pasie nadbrzeżnym Strugi Rychnowskiej, a także pozostałych cieków i oczek, zagłębień bezodpływowych, rozwija się roślinność nadwodna, zbiorowiska szuwarowe, trzcinowiska. Występowanie takich zbiorowisk związane jest na ogół ze stałym dostępem do wody, jednak szuwar trzcinowy jest odporny na nowe warunki, np. przesuszenie. Zbiorowiska roślinności łąkowej występują głównie w obrębie środkowego biegu Strugi Młyńskiej w rejonie na północny zachód i południowy wschód od Kowalewa Pomorskiego. Są to tereny, na których raczej nie prowadzi się już planowej gospodarki łąkowej, zachodzi więc tu zjawisko sukcesji roślinnej w obrębie silnie uwilgoconych, a co za tym idzie żyznych siedlisk. Skutkuje to rozwojem szuwarów, traw i turzyc oraz gatunków inwazyjnych (m.in. pokrzywa zwyczajna *Urtica dioica*, ostróżka polna *Consolida regalis*), w tym krzewów i drzew (brzoza *Betula*, olsza *Alnus*). Z racji charakteru batymetrycznego oraz zagospodarowania sąsiednich terenów (użytki rolne) Jezioro Mlewieckie posiada dobrze wykształconą roślinność brzegową (trzciną pospolitą *Phragmites australis*, pałka szerokolistna *Typha latifolia*, turzyca błotna *Carex acutiformis*, sit rozpierzchły *Juncus effusus*). Jej bogactwo jest jedną z przyczyn trudności w określeniu dokładnej powierzchni zbiornika.

Ważne jest zachowanie naturalnego stanu wrażliwych ekosystemów takich jak: naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, płaty nieużytkowanej roślinności, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania.

Fauna gminy związana jest głównie z lasami występującymi w jej południowo-zachodnich krańcach. Na pozostałym obszarze ostojami bioróżnorodności są generalnie doliny mniejszych cieków, przecinające agrocenozy. Dna cieków są lokalnym ciągami ekologicznymi. Korytarze ekologiczne pozwalają zachować i odbudować bioróżnorodność, ich szczególnym typem są cieki wodne oraz doliny rzeczne, które tworzą środowiska naturalne i umożliwiają migrację zwierząt. Tereny te stanowią bogate źródło bioróżnorodności, są również naturalnym szlakiem migracji zwierząt, przede wszystkim ptaków. Korytarze i ciągi ekologiczne są niezwykle ważne dla zachowania prawidłowego, naturalnego funkcjonowania systemów przyrodniczych. W tym kontekście pamiętać należy, szczególnie przy realizacji obiektów liniowych, o zachowaniu ciągłości tych korytarzy. Przykładem infrastruktury, która silnie

ingeruje w funkcjonowanie korytarzy ekologicznych jest autostrada A1, która przecina tereny w bezpośrednim sąsiedztwie gminy. Tereny leśne są siedliskiem lub znajdują się w zasięgu migracji m.in. większej zwierzyny płowej, jak sarna europejska *Capreolus capreolus*, rzadszy jelen szlachetny *Cervus elaphus* czy mniejsze ssaki jak dzik euroazjatycki *Sus scrofa*, lis rudy *Vulpes Vulpes*, borsuk europejski *Meles meles* oraz coraz częściej obserwowany wilk szary *Canis lupus*. Przy ciekach wodnych spotkać można siedliska bobra europejskiego *Castor fiber*, którego działalność ma silny wpływ na stosunki wodne (żeremia). Na terenach otwartych, w tym rolnych, występować mogą zając szarak *Lepus europaeus* czy rzadziej królik europejski *Oryctolagus cuniculus*, a także ssaki czy gryzonie, takie jak mysz polna *Apodemus agrarius*, nornica ruda *Myodes glareolus* czy badylarka pospolita *Micromys minutus*. Tereny otwarte to także miejsca bytowania i żeru ptaków: myszołowa zwyczajnego *Buteo buteo*, krogulca *Accipiter nisus*, żurawia zwyczajnego *Grus grus*, a sąsiedztwo zabudowań wykorzystują często przedstawiciele bociana białego *Ciconia ciconia*, jak i mniejszych przedstawicieli jaskółkowatych *Hirundinidae*, sroki *Pica pica* czy wrony siwej *Corvus cornix*. Środowisko wodne i przywodne reprezentują takie gatunki jak zaliczone do płazów traszka grzebieniasta *Triturus cristatus* i kumak nizinny *Bombina bombina* czy gatunki ryb jak boleń pospolity *Leuciscus aspius*, minóg rzeczny *Lampetra fluviatilis*, piskorz *Misgurnus fossilis*, okoń pospolity *Perca fluviatilis* czy płoć *Rutilus rutilus*.

Innym ważnym dla bioróżnorodności typem zbiorowisk są zadrzewienia przydrożne oraz śródpolne miedze (remizy), które stwarzają wyspy biocenozy na terenach silnie przekształconych oraz dostarczają możliwości schronienia i bytowania fauny i flory. Roślinność miedz śródpolnych stanowi również istotny element środowiska przekształconego z punktu gospodarczego, ponieważ w znaczącym stopniu niwelują wywiewanie i wyfłukiwanie cennych składników mineralnych z pól.

6. Prawne formy ochrony przyrody

W granicach gminy znajdują się następujące formy ochrony przyrody:

- Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Drwęcy,
- użytki ekologiczne (5 obszarów lub ich części w granicach gminy),
- pomniki przyrody.

Obszar Chronionego Krajobrazu (OChK) Doliny Drwęcy utworzono w 1992 r. i jest obszarem obejmującym rozległy obszar doliny dolnej i środkowej Drwęcy oraz powiązanego z nim funkcjonalnie otoczenia przyrodniczego – w granicach gminy Kowalewo Pomorskie jest to niewielka graniczna część obszaru. Aktualnym aktem regulującym jego funkcjonowanie jest uchwała nr XXXVIII/656/17 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 27 listopada 2017 r. w sprawie Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Drwęcy. Ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemów na terenie obszaru polegają na: zachowaniu różnorodności biologicznej siedlisk; ochronie doliny rzeki Drwęcy wraz z pasem roślinności okalającej; propagowaniu nasadzeń rodzimych gatunków drzew i krzewów liściastych; prowadzeniu racjonalnej gospodarki leśnej, polegającej na zachowaniu różnorodności biologicznej siedlisk w obrębie doliny rzeki Drwęcy. W obrębie obszaru znajduje się ciekawa forma ukształtowania powierzchni terenu - Kem Dylewski.

W granicach obszaru obowiązują ustalenia czynnej ochrony ekosystemów, ale najważniejsze są wprowadzone zakazy:

1. zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk, złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności związanych z racjonalną gospodarką rolną, leśną, rybacką i łowiecką;
2. realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;
3. likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają one z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej i zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego

lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych;

4. wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwszstormowym, przeciwpowodziowym lub przeciwsuwiskowym lub utrzymaniem, budową, odbudową, naprawą lub remontem urządzeń wodnych;

5. dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli służą innym celom niż ochrona przyrody lub zrównoważone wykorzystanie użytków rolnych i leśnych oraz racjonalna gospodarka wodna lub rybacka;

6. likwidowania naturalnych zbiorników wodnych, starorzeczy i obszarów wodno-błotnych;

7. budowania nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od:

a) linii brzegów rzek, jezior i innych naturalnych zbiorników wodnych,

b) zasięgu lustra wody w sztucznych zbiornikach wodnych usytuowanych na wodach płynących przy normalnym poziomie piętrzenia określonym w pozwoleniu wodnoprawnym, o którym mowa w art. 389 pkt 1 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. - Prawo wodne

- z wyjątkiem urządzeń wodnych oraz obiektów służących prowadzeniu racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej.

Jednocześnie wyznaczono w granicach gminy Kowalewo Pomorskie obszar, w którym nie obowiązują zakazy opisane w pkt 1 i 5 (działki nr 112/2, i 104/5, część działki nr 113 oraz działki nr 155 i 156 w miejscowości Nowy Dwór oraz działka nr 171 w miejscowości Chełmonie) oraz w pkt 3, 4 i 7 (tereny położone nad północno-wschodnim brzegiem Jeziora Kamionkowskiego) § 5 przywołanej uchwały.

W granicach gminy zlokalizowanych jest 7 pomników przyrody i 4 użytki ekologiczne. Wśród pomników przyrody występują jedynie twory przyrody ożywionej, Dwa pomniki przyrody są w typie jednoobiekto- wym:

- dąb *Quercus* w parku w Pluskowęsach,

- lipa *Tilia* w miejscowości Borek

oraz pięć pomników wieloobiekto- wych:

- park podworski w Chełmoniu – 5 drzew (około 150 lat): 1 kasztanowiec zwyczajny *Aesculus hippocastanum*, 2 jesiony wyniosłe *Fraxinus excelsior* oraz 2 dęby *Quercus robur*;

- park podworski w Mlewcu – 4 dęby *Quercus*;

- teren dawnej szkoły wiejskiej w Kiełpinach – pierwotnie grupa 9 dębów *Quercus*, gdzie dla dwóch drzew zniesiono ochronę (uszkodzenia wiatrowe w 1986 r. i zagrożenie bezpieczeństwa w 2016 r.), obecnie pozostało 7 dębów;

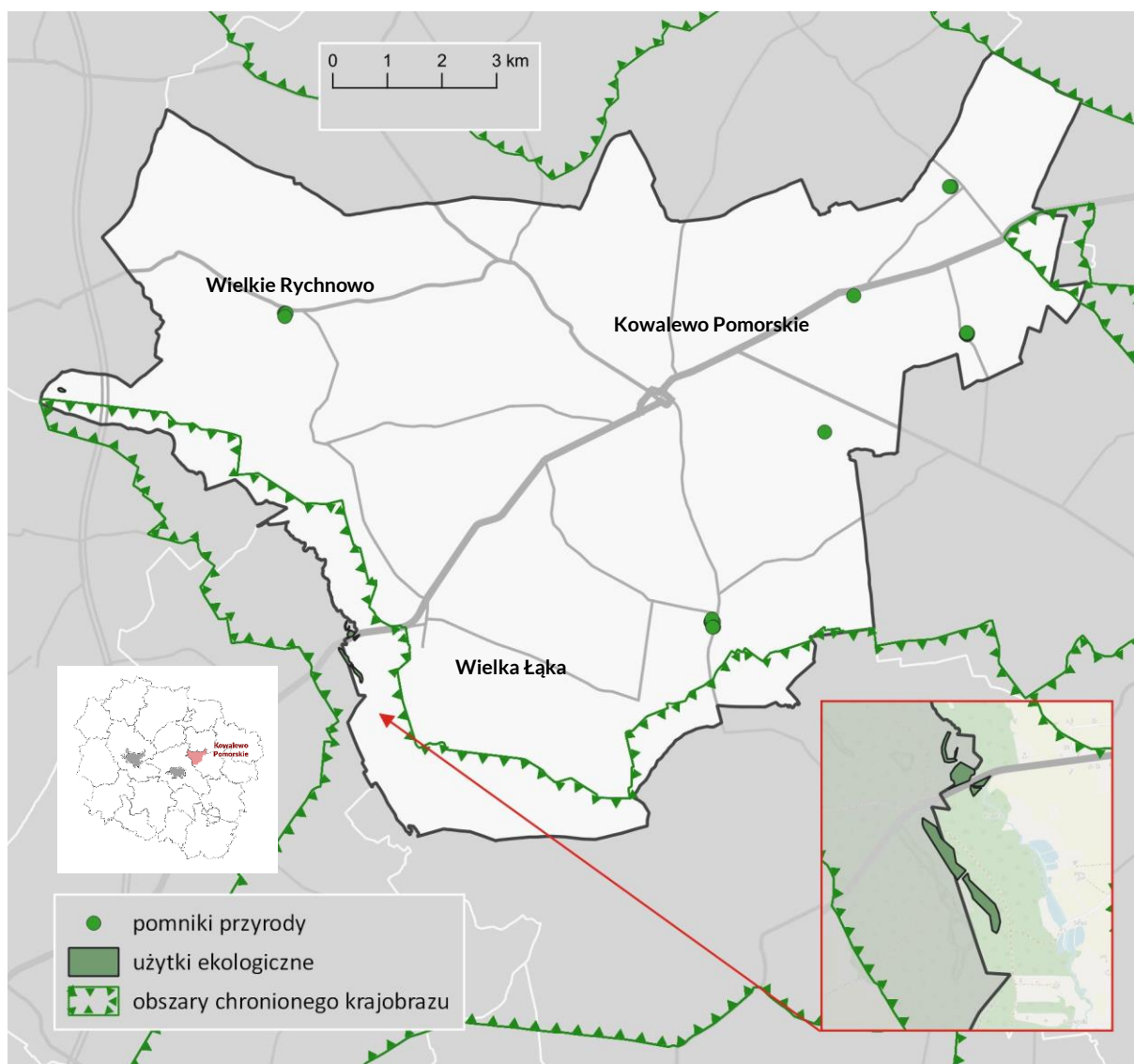
- teren przy kościele w Chełmoniu – 2 lipy *Tilia*,

- park w Piątkowie – 1 dąb *Quercus* oraz jesion wyniosły *Fraxinus excelsior*.

Od 1994 r. nie ustanowiono nowych pomników przyrody. Ochroną w ramach użytków ekologicznych objęto bagna i zatorfione zagłębienia i rynny w liczbie 5, z których jedno w mniejszej, a dwa w większej części znajdują się poza granicą gminy. Wszystkie one związane z ochroną roślinności zaroślowej.

Na obszarze gminy znajduje się 5 użytków ekologicznych obejmujących fragmenty lasów i bagien na terenach leśnych, położonych w dolinie Strugi Rychnowskiej i w kompleksie leśnym obejmującym dolinę.

Poza prawnymi formami ochrony przyrody, tereny leśne południowego krańca obszaru gminy Kowalewo Pomorskie zostały włączone do korytarza ekologicznego pn. „Dolina Drwęcy”, który dotyczy szlaków migracyjnych pomiędzy rejonem doliny Wisły a pograniczem województw kujawsko-pomorskiego i warmińsko-mazurskiego (m.in. Brodnicki Park Krajobrazowy). Ze względu na zasięg, można zaliczyć go do korytarzy o zasięgu ponadregionalnym, o szczególnym znaczeniu migracyjnym dla ichtiofauny, a także dużych ssaków. Zachowanie korytarzy ekologicznych jest szczególnie ważne w kontekście wymiany gatunkowej, przez co przyczyniają się do zachowania różnorodności biologicznej kraju.

Ryc. 13. Formy ochrony przyrody na terenie gminy Kowalewo Pomorskie (opracowano na podstawie Geoserwis GDOŚ)

7. Źródła zagrożeń dla środowiska

Poniższa część opracowania przedstawia stan i potencjalne zagrożenia środowiska naturalnego gminy i jego poszczególnych komponentów. Analiza oparta została głównie na danych dostarczanych przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Bydgoszczy.

Jako źródła zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego wskazać można emisję liniową – komunikacyjną oraz niską – związaną z ogrzewaniem głównie zabudowy mieszkaniowej. Można przyjąć, że emisja punktowa, wynikająca z działalności zakładów produkcyjnych, przemysłowych w gminie ma mniejsze znaczenie, ponieważ nie występują tam na tyle duże przedsiębiorstwa, aby powodować emisję znaczących ilości zanieczyszczeń do powietrza. W granicach gminy Kowalewo Pomorskie nie występują źródła emisji spalania paliw zawarte w rejestrze średnich źródeł spalania paliw KOBiZE³, czyli takie, gdzie źródłem zanieczyszczeń jest instalacja o mocy grzewczej większej niż 1 MW.

³ Krajowy Ośrodek Bilansowania i Zarządzania Emisjami

W zakresie emisji liniowej, największe znaczenie dla jakości powietrza mają drogi krajowe i wojewódzkie, o największym natężeniu ruchu, w tym samochodów ciężarowych. W gminie Kowalewo Pomorskie zasadnicze znaczenie w zakresie zanieczyszczeń transportowych mają autostrada A1, droga krajowa nr 15 oraz drogi wojewódzkie nr 554 i 649. Należy jednak zauważyć, że zabudowa na obszarach wiejskich jest najczęściej zlokalizowana wzdłuż ciągów komunikacyjnych, choć w przypadku omawianego terenu występuje pewne rozdrobnienie zabudowy (część siedlisk rolniczych jest oddalona od głównych ciągów). Drogi powiatowe i wojewódzkie, przy których rozmieszczona jest zabudowa, nie przyczyniają się do emisji pyłów zawieszonych, czy spalin i gazów wydechowych, w takiej ilości jak ma to miejsce w przypadku dróg krajowych. Autostrada nie przebiega blisko terenów zabudowanych i jednocześnie przebiega przez obszar gminy jedynie na krótkim peryferyjnym odcinku, w związku z czym nie dochodzi do kumulacji szkodliwych substancji w powietrzu na dużą skalę.

W zakresie oceny jakości powietrza atmosferycznego w gminie Kowalewo Pomorskie nie ma danych dostępnych w raportach WIOŚ (nie prowadzi on stałego rzeczywistego monitoringu jakości powietrza poza największymi miastami, a na obszarze powiatu golubsko-dobrzyńskiego w latach 2013-2018 nie funkcjonowała żadna infrastruktura monitorująca poziom emisji zanieczyszczeń). Pomimo stosunkowo bliskiej lokalizacji punktów pomiarowych na terenie Torunia, z racji diametralnie innego charakteru otoczenia punktów pomiarowych w stosunku przestrzeni gminy Kowalewo Pomorskie, nie można użyć tych pomiarów jako porównania. Metodyka WIOŚ zastępczo obrazuje zanieczyszczenie powietrza jako wyniki strefowego modelowania rozkładu zanieczyszczeń. Według tej metodyki gmina Kowalewo Pomorskie należy do tzw. strefy kujawsko-pomorskiej (obszar województwa poza Bydgoszczą, Toruniem, Włocławkiem). Stan aerosanitarny gminy można jednak ocenić jako korzystny. Dla jakości powietrza ważne jest przewietrzanie, a przy obecnym ukształtowaniu powierzchni w części dolinnej i strukturze użytkowania gruntów w gminie jest to ułatwione.

WIOŚ prowadzi także regularne badania elementów hydrologicznych województwa. Za główne zagrożenia dla wód powierzchniowych uznaje się zanieczyszczenia i produkcję ścieków, powodujących nadmierną eutrofizację. Zjawisko to szczególnie zauważalne jest na terenach rolnych, a w mniejszym stopniu dotyczy obszarów leśnych. Dostępne wyniki badań dla jednolitych części wód płynących wykazały, że w 2018 r. w części Struga Młyńska i Struga Rychnowska (obejmujące większą część gminy Kowalewo Pomorskie) prezentowały umiarkowany stan i potencjał ekologiczny. Obydwa wspomniane cieki zostały równocześnie zaliczone do cieków niespełniających wymagań w zakresie eutrofizacji komunalnej. Na poprawę sytuacji znacząco wpływa rozbudowa sieci kanalizacji komunalnej, ograniczanie stosowania szamb i innych zbiorników bezodpływowych. W gminie działa jedna duża komunalna oczyszczalnia ścieków – w Kowalewie Pomorskim, a funkcję odbiornika pełni Młyńska Struga. Funkcję pomocniczą pełni niewielkie oczyszczalnie w Wielkiej Łące i w Piątkowie.

Tabela 6. Dane dotyczące komunalnej oczyszczalni ścieków w gminie Kowalewo Pomorskie

Oczyszczalnia	Typ	Q rzecz. [tys. m ³ /r]	Zlewnia lub odbiornik ścieków	Ładunki w ściekach oczyszczonych [kg/rok]				
				BZT ₅	ChZT	zawiesina ogólna	azot ogólny	fosfor ogólny
Kowalewo Pomorskie	m-b	272	Struga Młyńska	4842	14960	4162	-	-

Źródło: Raport o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego w 2016 r., WIOŚ Bydgoszcz

Struga Młyńska jest jedynym na tyle dużym ciekim, że jest poddawana regularnym badaniom stanu czystości, w Tabeli 7. zamieszczono wyniki ocen stanów zanieczyszczenia rzek w 2018 r.

Tabela 7. Stan czystości cieków przepływających przez obszar gminy Kowalewo Pomorskie

Rzeka	Lokalizacja	Status	Rok	Ocena biologiczna	Ocena fizykochemiczna	Ocena hydromorf.	Potencjał ekologiczny
Struga Młyńska	Ujście do Drwęcy, Łęga	naturalny	2018	III klasa	poniżej dobrej	II klasa	umiarkowany
Struga Rychnowska	Ujście do Drwęcy, Młyniec	silnie zmieniony	2018	III klasa	poniżej dobrej	II klasa	umiarkowany

Źródło: Informacja o stanie środowiska województwa kujawsko-pomorskiego, WIOŚ Bydgoszcz

Stan wód powierzchniowych warunkuje jakościowy stan wód podziemnych. Zgodnie z danymi Państwowej Służby Hydrogeologicznej stan ogólny, jak chemiczny i ilościowy, jednolitych części wód podziemnych nr 38 i 39, jakie znajdują się na terenie gminy oceniono na dobry. Nie stwierdzono zagrożenia nieosiągnięcia celów Ramowej Dyrektywy Wodnej.

Z przeprowadzonych analiz rozkładu i wielkości hałasu wynika, że główne problemy akustyczne (emisja powyżej 63 dB uznawana za „dużą uciążliwość” przez Państwowy Zakład Higieny Pracy) występują przy arteriach komunikacyjnych obciążonych ruchem pojazdów ciężkich (drogi, kolej) oraz w bezpośrednich okolicach dużych zakładów przemysłowych. Na obszarze gminy Kowalewo Pomorskie nie wykonywano kompleksowych pomiarów poziomu dźwięku. Nie ma bezpośrednich dowodów na zachodzenie przekroczeń dopuszczalnych poziomów dźwięku. Ze względu na analogię można stwierdzić, że problemy ochrony akustycznej koncentrują się na gęsto zabudowanych terenach wzdłuż głównych arterii komunikacyjnych (Elzanowo, Szychowo, Kowalewo Pomorskie, Pluskowęsy). Za najbardziej uciążliwe drogi należy uznać autostradę A1 oraz drogę krajową nr 15. W pozostałych częściach gminy natężenie ruchu komunikacyjnego jest relatywnie niższe i choć wpływa na jakość klimatu akustycznego, nie powinna przekładać się na przekroczenia wartości progowych poziomu hałasu. Hałas kolejowy związany z linią kolejową nr 353 można uznać za istotny z uwagi obłożenie linii ruchem, choć ze względu na specyfikę ruchu kolejowego i położenie linii kolejowej poza centrami miasta i innych miejscowości hałas ten można uznać za drugorzędny.

W gminie funkcjonują obiekty produkcyjne, których działalność również może wpływać na poziom hałasu w ich otoczeniu. Jak wskazano wcześniej, nie są to zakłady, przedsiębiorstwa, mogące w sposób bardzo uciążliwy oddziaływać na klimat akustyczny. W gminie największy wpływ na warunki akustyczne ma ruch drogowy.

WIOŚ prowadzi również monitoring natężenia pola elektromagnetycznego w województwie, a w 2018 r. pojedyncze badania były wykonywane na terenie gminy Kowalewo Pomorskie (punkt pomiarowy na terenie miasta przy ul. Szpitalnej 2). Ustalono, że nie notuje się przekroczeń norm w zakresie promieniowania elektromagnetycznego (uzyskano wynik 0,54 V/m)⁴. Należy jednak ograniczać możliwości rozwoju zagospodarowania w terenach potencjalnych źródeł pól elektromagnetycznych, takich jak: elektroenergetyka, oświetlenie, ogrzewanie, silniki, urządzenia zasilane z sieci i przemysł, urządzenia przemysłowe, linie i stacje elektroenergetyczne, radiofonia (fale długie, średnie, krótkie i ultrakrótkie), radiotelefony, urządzenia medyczne, radiolokacja, radionawigacja, telefonia komórkowa, urządzenia medyczne, domowe oraz przemysłowe.

Nadzwyczajne zagrożenia środowiska, mogą być powodowane przez poważne awarie przemysłowe i transportowe z udziałem niebezpiecznych substancji chemicznych. Szczegółowe zasady kwalifikowania zakładów ze względu na wymienione zagrożenia zawarte są w rozporządzeniu Ministra Rozwoju z dnia 29 stycznia 2016 r. w sprawie rodzajów i ilości znajdujących się w zakładzie substancji niebezpiecznych, decydujących o zaliczeniu zakładu do zakładu o zwiększonym lub dużym ryzyku wystąpienia poważnej

⁴ Średnia arytmetyczna zmierzonych wartości skutecznych natężeń pól elektrycznych promieniowania elektromagnetycznego dla zakresu częstotliwości co najmniej od 3 MHz do 3000 MHz w ppk. w V/m

awarii przemysłowej (Dz. U. z 2016 r. poz. 138). Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie Wojewódzki Komendant Straży Pożarnej na koniec 2019 r. nie notował zakładów o dużym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej.

Do obiektów powodujących uciążliwości dla środowiska zalicza się również składowiska odpadów, których funkcjonowanie, mimo odpowiednich zabezpieczeń i izolacji, niesie zagrożenie dla środowiska wodno-gruntowego. W gminie Kowalewo Pomorskie nie funkcjonuje komunalne składowisko odpadów, a w ramach rejonizacji gospodarki odpadami komunalnymi gmina Kowalewo Pomorskie jest obsługiwana przez instalacje w ramach rejonu nr 2. „Chełmińsko-Wąbrzeskiego”. Instalacje te zorganizowane są w Osnowie (gm. Chełmno) i Niedźwiedziu (gm. Dębowa Łąka).

Biorąc pod uwagę przytoczone informacje należy stwierdzić, iż gmina Kowalewo Pomorskie przedstawia stosunkowo korzystny stan środowiska. Na tle innych jednostek wyróżnia ją m.in. dobry stan powietrza. Na terenie gminy nie występuje duże nagromadzenie obiektów potencjalnie uciążliwych dla środowiska.

6. POTRZEBY I MOŻLIWOŚCI ROZWOJU GMINY

1. Potrzeby rozwojowe gminy

Potrzeby rozwojowe gminy zostały określone w uchwalonej w 2015 r. Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2020. Po przeprowadzeniu szerokiej diagnozy z zakresu społecznego, gospodarczego, środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego, a także zagospodarowania przestrzennego i infrastruktury technicznej w podsumowującej diagnozę analizie SWOT wyszczególniono mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia rozwojowe gminy. Na ich podstawie określono główne obszary problemowe w gminie Kowalewo Pomorskie:

- w sferze społecznej - niewystarczający poziom zabezpieczenia potrzeb i oczekiwań społeczności lokalnej,
- w sferze gospodarczej, środowisku przyrodniczym i dziedzictwie kulturowym - nie w pełni wykorzystany potencjał gospodarczy i turystyczny,
- w sferze zagospodarowania przestrzennego i infrastruktury technicznej - niedostatecznie rozwinięta infrastruktura techniczna.

Uszczegółowienie określonych obszarów problemowych i wynikające z nich potrzeby rozwojowych przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 8. Słabe strony gminy Kowalewo Pomorskie w zakresie jej rozwoju

Strefa społeczna -
1. Niewystarczający poziom zabezpieczenia potrzeb i oczekiwań społeczności lokalnej
1.1. Braki w infrastrukturze społecznej 1.2. Niewystarczająca oferta usług opiekuńczych (dla osób starszych, niepełnosprawnych i dzieci do lat 3) 1.3. Emigracja mieszkańców, zwłaszcza młodych 1.4. Niewystarczający poziom upowszechnienia edukacji przedszkolnej na obszarach wiejskich Gminy 1.5. Niezadawalający poziom jakości usług opieki zdrowotnej
Gospodarka, środowisko przestrzenne i dziedzictwo kulturowe -
2. Nie w pełni wykorzystany potencjał gospodarczy i turystyczny
2.1. Wysoki poziom bezrobocia i mała liczba ofert pracy 2.2. Zanieczyszczone środowisko naturalne 2.3. Niewystarczająca świadomość ekologiczna mieszkańców 2.4. Niewykorzystany potencjał do rozwoju turystyki
Zagospodarowanie przestrzenne i infrastruktura techniczna -
3. Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura techniczna
3.1. Zły stan infrastruktury drogowej 3.2. Słabo rozwinięta infrastruktura wodno-kanalizacyjna na obszarach wiejskich 3.3. Brak sieci gazowej na obszarach wiejskich 3.4. Niewystarczająca efektywność energetyczna 3.5. Niewystarczające wykorzystanie odnawialnych źródeł energii

Źródło: Gminny Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2020

2. Analizy ekonomiczne, środowiskowe i społeczne

Jako jeden z elementów dokumentów strategicznych i planistycznych gminy sporządzane są szczegółowe diagnozy stanu i uwarunkowań rozwoju, na które składają się analizy społeczne, ekonomiczne i środowiskowe. W gminie Kowalewo Pomorskie do dokumentów zawierających tego typu diagnozy należą Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2020 oraz Gminny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2023.

W Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2020, poza ogólną charakterystyką gminy, analizie poddano 4 sfery – społeczną, gospodarczą, związaną ze środowiskiem przyrodniczym i dziedzictwem kulturowym oraz zagospodarowaniem przestrzennym i infrastrukturą techniczną. Podsumowaniem przeprowadzonych analiz jest analiza SWOT zawierająca mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia rozwojowe gminy.

W Gminnym Programie Rewitalizacji Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2023 analizy przedstawione zostały w uproszczonej diagnozie w podziale na następujące działy – położenie geograficzne i podział administracyjny, sfera społeczna, sfera gospodarcza, sfera środowiskowa, sfera przestrzenno-funkcjonalna i techniczna oraz infrastruktura społeczna. Poniżej przedstawiono wnioski z przeprowadzonych analiz.

Tabela 9. Wnioski z diagnozy uproszczonej do Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2023

Położenie geograficzne i podział administracyjny
<ul style="list-style-type: none"> - Centralne położenie obszaru miejskiego ułatwia komunikację z jednostkami pomocniczymi. - Miasto stanowi centrum życia publicznego i kulturalnego gminy. Tutaj znajduje się siedziba władz samorządowych i wielu innych instytucji. - Miasto pełni ponadto rolę wielofunkcyjnego ośrodka administracyjno-usługowego i mieszkaniowego. - Gmina położona jest w bliskim sąsiedztwie większych miast (Toruń, Golub-Dobrzyń, Chełmża). - Dobre położenie komunikacyjne sprzyja napływowi inwestorów i turystów.
Sfera społeczna
<ul style="list-style-type: none"> - Gmina Kowalewo Pomorskie cechuje się korzystnymi wskaźnikami ludnościowymi. Pod względem liczby mieszkańców Kowalewo Pomorskie jest drugą, największą w powiecie gminą. W ostatnich latach liczba ludności utrzymywała się na podobnym poziomie, wykazując niewielką tendencję wzrostową. - W ostatnich latach poziom bezrobocia w Gminie nieznacznie spadł. W 2015 r. osoby bezrobotne stanowiły 5,96% ogółu mieszkańców, podczas gdy w 2006 r. było to 7%. Poziom bezrobocia jest niższy niż w powiecie golubsko-dobrzyńskim. Najczęściej brak zatrudnienia dotyka osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz gimnazjalnym i niższym. Bez pracy częściej pozostają kobiety. - Z pomocy społecznej korzysta około 8,48% mieszkańców, najczęściej z powodu ubóstwa, bezrobocia i niepełnosprawności. Liczba osób korzystających z pomocy społecznej ulega niewielkim wahaniom. W związku z czym można wysnuć wniosek, że poziom życia mieszkańców ulega poprawie, niemniej jednak nadal jest niezadawalający. - Należy podjąć działania w celu ograniczenia skali występowania problemów społecznych, szczególnie w zakresie przeciwdziałania zjawiskom wykluczenia i marginalizacji społecznej, będącej efektem ubóstwa, bezrobocia oraz starzejącego się społeczeństwa i niezadawalającego dostępu do dóbr i usług. - Liczba uczniów z roku na rok spada. Jedynie placówki wychowania przedszkolnego notują wzrost liczby dzieci. Może to wiązać się z koniecznością utworzenia dodatkowych miejsc w przedszkolach już istniejących lub powstania nowych placówek publicznych lub niepublicznych, czy innych form wychowania przedszkolnego. Poziom nauczania w szkole podstawowej w mieście jest zrównany ze średnią dla województwa, w jednej ze szkół na obszarze wiejskim jest wyższy, a w dwóch nieco niższy. Przeciętny wynik egzaminu gimnazjalnego z 3 ostatnich lat w odniesieniu do większości przedmiotów był wyższy niż przeciętny wynik w województwie kujawsko-pomorskim. - Liczba odnotowanych interwencji z powodu zakłócania miru domowego i porządku publicznego wskazuje, że poziom bezpieczeństwa i porządku publicznego na obszarze wiejskim Gminy jest znacząco wyższy niż na obszarze miasta, w związku z czym w mieście należy podjąć działania mające na celu przeciwdziałanie zakłócaniu porządku publicznego i przemocy w rodzinie.

Sfera gospodarcza
<ul style="list-style-type: none"> - Wskaźnik liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych osób fizycznych na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym na obszarze Gminy wynosi 5,42%. - W minionych latach nastąpił wzrost poziomu przedsiębiorczości, wyrażający się rosnącą liczbą podmiotów gospodarczych, niemniej jednak jest on nieznaczny w stosunku do liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym. - Od 2006 r. ogólna liczba przedsiębiorstw zwiększyła się aż o 225%. Świadczy to jednoznacznie o bardzo dynamicznym rozwoju Gminy jaki dokonał się w ostatnich latach. - Dominującymi branżami są handel oraz usługi. Gmina posiada warunki do dalszego rozwoju gospodarczego – oferuje ona szereg terenów inwestycyjnych przeznaczonych na cele gospodarcze. - We Frydrychowie znajduje się Podstrefa Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Strefa w całości zagospodarowana jest przez największego pracodawcę w regionie – firmę Plastica Sp. z o. o. (Grupa TZMO).
Sfera środowiskowa
<ul style="list-style-type: none"> - Aktualny stan jakości środowiska nie stwarza zagrożenia dla życia i zdrowia ludzi. - Istotnym zagrożeniem w tej sferze jest zanieczyszczenie powietrza powodowane przez 2 główne czynniki: <ul style="list-style-type: none"> a) Ruch samochodowy, zwłaszcza na drodze krajowej nr 15, b) Tradycyjne źródła ciepła.   - W zakresie ogrzewania przewiduje się stopniową eliminację węgla, który powinien zostać zastąpiony paliwami ekologicznymi (energia słoneczna, biomasa, gaz). - Należy podjąć działania w celu poprawy stanu technicznego i efektywności energetycznej obiektów
Sfera przestrzenno-funkcjonalna i techniczna
<ul style="list-style-type: none"> - Rozwój sieci wodociągowej jest zadowalający – około 90% mieszkańców korzysta z wodociągów, a możliwość przyłączenia posiadają wszyscy. - Poziom skanalizowania Gminy nie jest zadowalający i wymaga dalszych inwestycji. Na obszarach wiejskich cechujących się rozproszoną zabudową praktykuje się budowę przydomowych oczyszczalni ścieków. - Istnieje możliwość dalszej rozbudowy gazociągu.
Infrastruktura społeczna
<ul style="list-style-type: none"> - Wyposażenie w infrastrukturę społeczną na terenie Gminy jest dobre, niemniej jednak stan techniczny i wyposażenie niektórych obiektów wymaga doinwestowania. Należy podjąć działania w zakresie poprawy stanu i jakości istniejących obiektów, przestrzeni publicznych służących zaspokojeniu różnych potrzeb mieszkańców, a także ich szerszej integracji i aktywizacji. Obiekty należy przystosować i adaptować do pełnienia nowych funkcji społecznych i gospodarczych. - Prężnie działa Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury. MGOK prowadzi wiele sekcji rozwijających różnorakie zainteresowania oraz organizuje szereg imprez o znaczeniu lokalnym i regionalnym. Działa tu wiele organizacji pozarządowych, które czynnie uczestniczą w życiu codziennym Gminy. Budynek MGOK i jego otoczenie są niedoinwestowane infrastrukturalnie. Przeprowadzenie inwestycji w infrastrukturę wpłynęłoby na stworzenie warunków do zaspokojenia potrzeb mieszkańców w celu ich szerszej integracji i aktywizacji. - Na terenie Gminy organizowanych jest wiele imprez cyklicznych, głównie sportowych. Bardzo dobrze rozwinięta infrastruktura sportowa zachęca do aktywnego wypoczynku nie tylko turystów, ale przede wszystkim mieszkańców.

Źródło: Gminny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2023

3. Prognozy demograficzne, w tym uwzględniające, tam gdzie to uzasadnione, migracje w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodka wojewódzkiego

Gminę Kowalewo Pomorskie w 2019 r. zamieszkiwały 11 453 osoby (dane BDL GUS). Gmina pod względem ludnościowym stanowi jedną z większych w województwie kujawsko-pomorskim (wyłączając 5 największych miast regionu znajduje się na 35. pozycji na 139 gmin). Od 2014 r. w gminie utrzymuje się tendencja spadkowa liczby ludności, a w okresie 2010-2019 spadek liczby ludności wynosił 0,8%. Był on taki sam jak dla całego powiatu golubsko-dobrzyńskiego i niższy niż dla województwa kujawsko-pomorskiego (gdzie wynosił 1,3%). Do tego spadku głównie przyczynia się ubytek liczby ludności w mieście Kowalewo Pomorskie, który w latach 2010-2019 był trzykrotnie wyższy niż na obszarze

wiejskim gminy. Zgodnie z prognozą demograficzną⁵ liczba ludności nie ma podlegać znaczącym zmianom – prognozowana zmiana liczby ludności na lata 2016-2030 ma wynosić +0,1%.

Na sieć osadniczą gminy składa stosunkowo duża liczba miejscowości - 31. Największą miejscowością w gminie jest miasto Kowalewo Pomorskie, które koncentruje 35% ludności całej gminy⁶. Jest ono 38. pod względem wielkości miastem w województwie kujawsko-pomorskim. Kolejna pod względem liczby ludności miejscowość w gminie zamieszkiwana jest tylko przez 733 osoby, natomiast większość miejscowości w gminie (28) zamieszkiwana jest przez mniej niż 450 osób, w tym 15 miejscowości ma mniej niż 200 mieszkańców. 54% mieszkańców gminy mieszka w 5 największych miejscowościach.

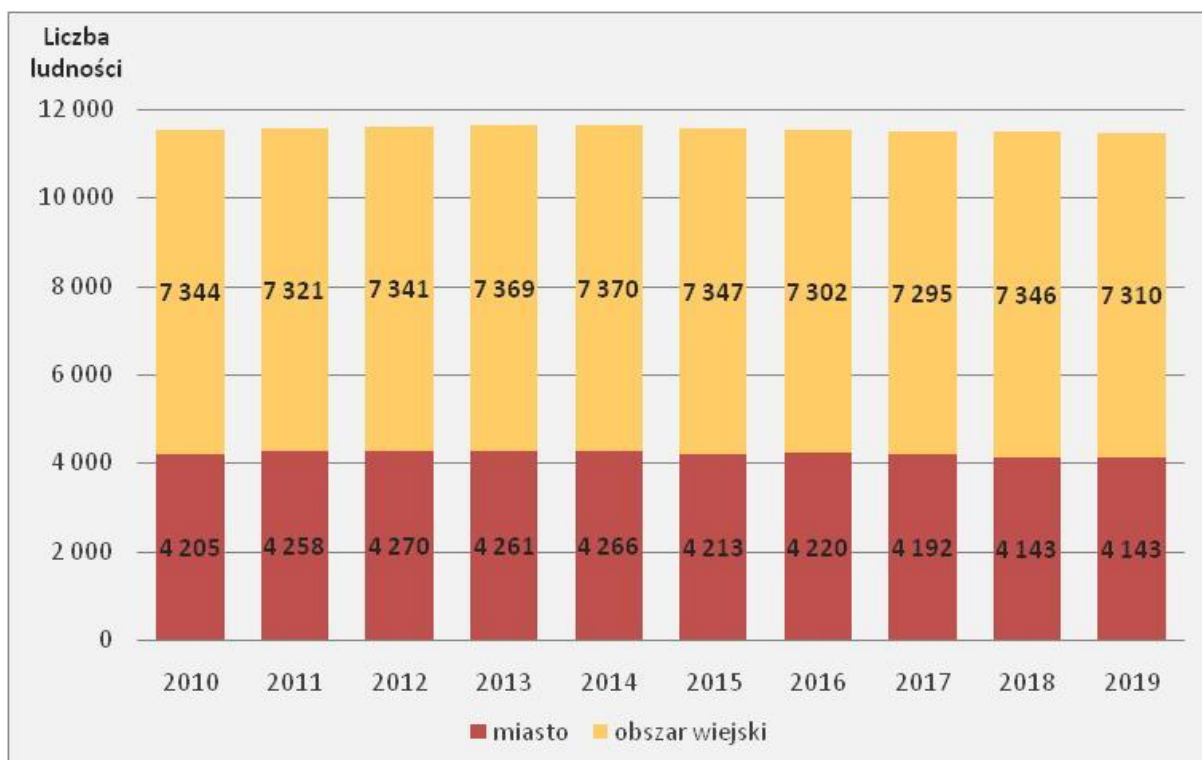
Tabela 10. Miejscowości w gminie Kowalewo Pomorskie według liczby ludności (stan na 15.09.2020 r.)

Lp.	Nazwa miejscowości	Liczba mieszkańców	Lp.	Nazwa miejscowości	Liczba mieszkańców
1.	Kowalewo Pomorskie	4 085	17.	Mlewiec	181
2.	Wielkie Rychnowo	733	18.	Chełmoniec	173
3.	Wielka Łąka	632	19.	Kiełpiny	173
4.	Borówno	424	20.	Szewa	168
5.	Pluskowęsy	406	21.	Lipienica	163
6.	Bielsk	373	22.	Mariany	161
7.	Mlewo	346	23.	Napole	159
8.	Sierakowo	346	24.	Zapłuskowęsy	150
9.	Pruska Łąka	340	25.	Józefat	82
10.	Frydrychowo	337	26.	Dylewo	78
11.	Chełmonie	298	27.	Gapa	78
12.	Elzanowo	293	28.	Otoruda	76
13.	Srebrniki	290	29.	Borek	73
14.	Piątkowo	281	30.	Martyniec	58
15.	Nowy Dwór	262	31.	Podborek	58
16.	Szychowo	247			

Źródło: Urząd Miejski w Kowalewie Pomorskim

⁵ Prognoza ludności gmin na lata 2017-2030 opublikowana przez Główny Urząd Statystyczny 31.08.2017 r.

⁶ Dane dotyczące liczby ludności wg miejscowości pochodzą z Urzędu Miejskiego w Kowalewie Pomorskim, stan na dzień 15.09.2020 r.

Ryc. 14. Liczba ludności w gminie Kowalewo Pomorskie w latach 2010-2019 (opracowano na podstawie BDL GUS)

Struktura ludności

W 2019 r. w gminie 50,6% ludności stanowiły kobiety i 49,4 % stanowili mężczyźni. Współczynnik feminizacji w gminie wynosił 103 (liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn). Jego wartość była nieznacznie wyższa niż w powiecie golubsko-dobrzyńskim (gdzie wynosiła 102), ale niższa niż w województwie (106). Co typowe, wartość tego wskaźnika była wyższa w mieście (wynosiła 111), niż na obszarze wiejskim gminy (98). Największa liczba mieszkańców gminy znajdowała się w grupach wiekowych 35-39 (8,3% ludności gminy), 30-34 (8,1% ludności gminy) oraz 25-29 i 40-44 (po 7,3% ludności gminy). Charakterystyczna dla struktur wiekowych w starszych grupach (powyżej 65 roku życia) widoczna jest przewaga liczby kobiet nad liczbą mężczyzn.

Istotną cechą opisującą struktury demograficzne są wskaźniki dotyczące ekonomicznych grup wieku oraz związanych z nimi wskaźników obciążenia demograficznego. Na ich podstawie można ocenić jak młode jest dane społeczeństwo i na jaki etapie zaawansowania są obecnie występujące procesy starzenia.

W 2019 r. w gminie Kowalewo Pomorskie było 18,9% ludności w wieku przedprodukcyjnym⁷, 62,1% ludności w wieku produkcyjnym⁸ i 19,0% ludności w wieku poprodukcyjnym⁹. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym jest wyższy, natomiast udział ludności w wieku poprodukcyjnym jest niższy niż w kraju i w województwie. Wartości tych wskaźników w większości kształtują się lepiej niż w powiecie – tylko udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w powiecie golubsko-dobrzyńskim jest nieznacznie wyższy niż w gminie. Świadczy to o względnie dobrej sytuacji i o wolniejszym postępie procesów starzenia się społeczeństwa w gminie. Sytuacja w gminie lepiej kształtuje się na obszarach wiejskich niż w mieście - na obszarach wiejskich udziały ludności w wieku przedprodukcyjnym

⁷ W wieku do 17 lat

⁸ Kobiety od 18 do 60 lat oraz mężczyźni od 18 do 65 lat

⁹ Kobiety w wieku 60 lat i więcej oraz mężczyźni w wieku 65 lat i więcej

i produkcyjnym są wyższe, a ludności w wieku poprodukcyjnym niższe niż przeciętnie w gminie, co oznacza wolniejsze tempo zachodzenia procesów starzenia się społeczeństwa. Jest to zjawisko typowe dla miast i obszarów wiejskich. W przypadku miasta Kowalewo Pomorskie sytuacja jest lepsza niż w przypadku wartości dla miast w Polsce i województwie, jednak nieznacznie gorsza niż w powiecie (w przypadku ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym wartości dla gminy są niższe). W przypadku obszarów wiejskich dobrze kształtują się wskaźniki dla wieku produkcyjnego i poprodukcyjnego, jednak wartość udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym jest niższa niż w kraju, województwie i powiecie. Mimo obecnie pozytywnie kształtujących się wskaźników w gminie należy jednak pamiętać, że cały czas w strukturze ekonomicznych grup wieku zachodzą negatywne zmiany. Spada udział ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, natomiast wzrasta udział ludności w wieku poprodukcyjnym. O ile tempo tych zmian dla wieku produkcyjnego i poprodukcyjnego jest wolniejsze niż w kraju i województwie (w latach 2012-2019 około czterokrotnie niższe) to w przypadku ludności w wieku przedprodukcyjnym zmiany następują znacznie szybciej (w latach 2012-2019 około dwa razy szybciej niż dla województwa i około siedem razy szybciej niż dla kraju). Dodatkowo prognoza demograficzna¹⁰ przewiduje dalsze pogłębianie się procesów starzenia się społeczeństwa – osiągnięcie w 2030 r. udziału ludności w wieku poprodukcyjnym na poziomie 23,5% oraz dalszy spadek udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym.

Ryc. 15. Liczba ludności wg grup wieku w gminie Kowalewo Pomorskie w 2019 r. (opracowano na podstawie BDL GUS)

Opisane wyżej zachodzące zmiany w grupach wiekowych ludności i relacje ich udziałów w stosunku do wartości dla kraju, województwa i powiatu, a także obszarów wiejskich i miasta przekładają się na wartości wskaźników obciążenia demograficznego. W 2019 r. w gminie na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 60,9 osób w wieku nieprodukcyjnym¹¹, aż 100,7 osób w wieku poprodukcyjnym przypadało na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym i na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 30,6 osób w wieku poprodukcyjnym.

¹⁰ Prognoza ludności gmin na lata 2017-2030 opublikowana przez Główny Urząd Statystyczny 31.08.2017 r.

¹¹ Ludność w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym

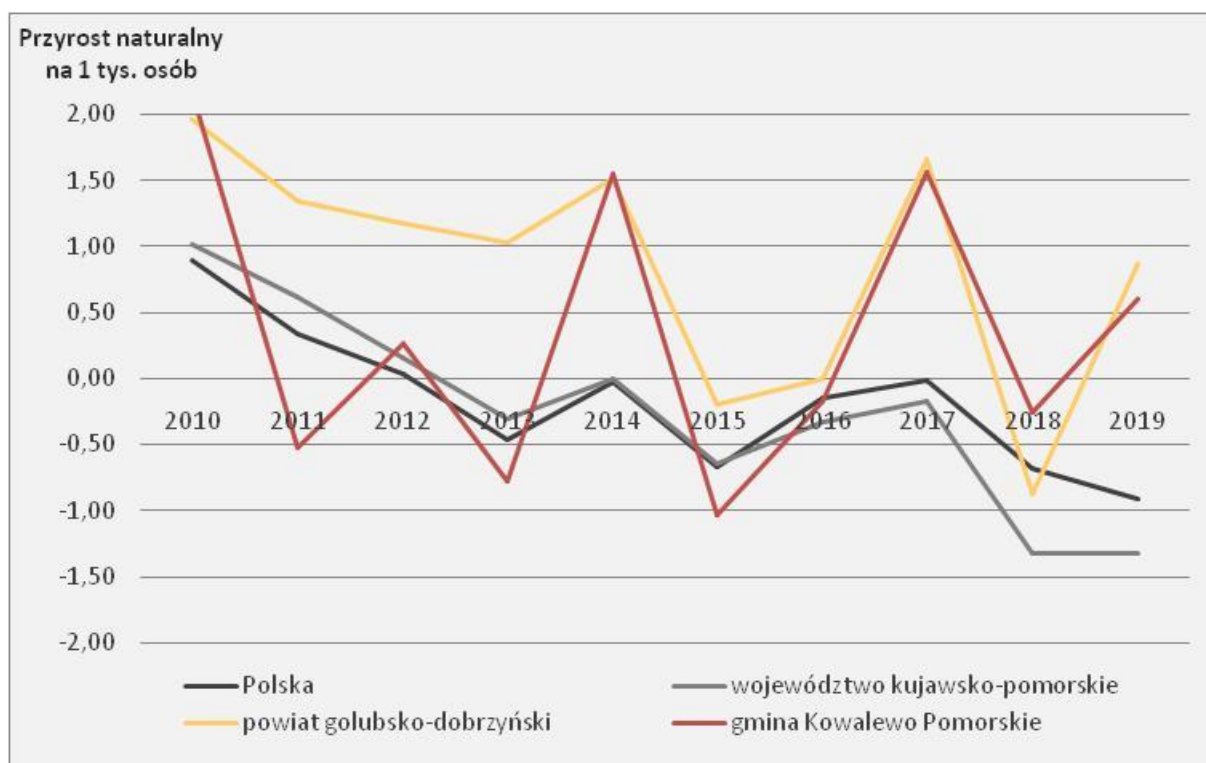
Tabela 11. Ekonomiczne grupy wieku w 2019 r.

OGÓŁEM	Udział ekonomicznych grup wieku w ludności ogółem [%]		
	Wiek przedprodukcyjny	Wiek produkcyjny	Wiek poprodukcyjny
Kowalewo Pomorskie	18,9	62,1	19,0
Polska	18,1	60,0	21,9
województwo kujawsko-pomorskie	18,0	60,4	21,6
powiat golubsko-dobrzyński	19,2	61,7	19,1
MIASTA			
	Wiek przedprodukcyjny	Wiek produkcyjny	Wiek poprodukcyjny
Kowalewo Pomorskie	18,0	60,6	21,4
Polska	17,2	58,8	24,0
województwo kujawsko-pomorskie	16,7	59,0	24,3
powiat golubsko-dobrzyński	18,5	60,9	20,5
OBSZARY WIEJSKIE			
	Wiek poprodukcyjny	Wiek produkcyjny	Wiek poprodukcyjny
Kowalewo Pomorskie	19,3	63,0	17,7
Polska	19,5	61,8	18,7
województwo kujawsko-pomorskie	19,9	62,3	17,8
powiat golubsko-dobrzyński	19,6	62,1	18,3

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Ruch naturalny ludności

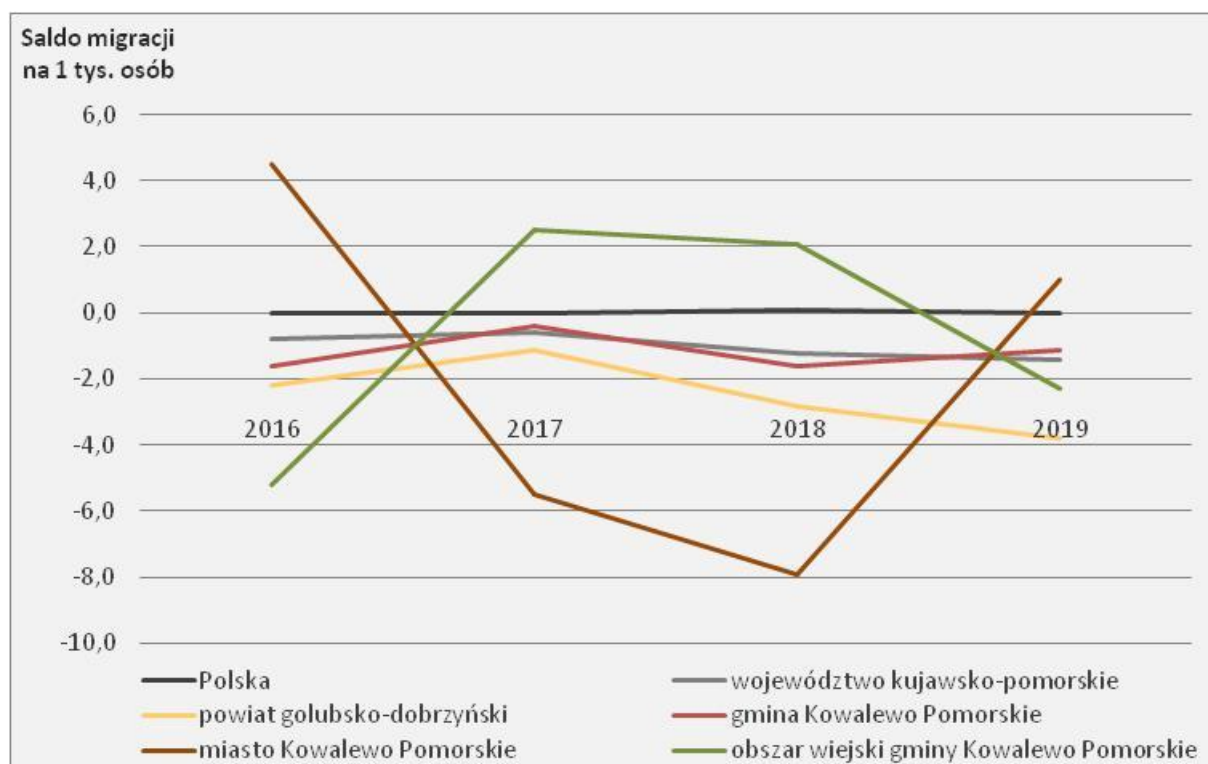
Liczba urodzeń w gminie kształtuje się od lat na zbliżonym poziomie – w latach 2010-2019 najniższa wartość wynosiła 108, a najwyższa 133. Średnio w tym okresie rocznie rodziło się 118 dzieci. Liczba urodzeń w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w ostatnich trzech latach w gminie osiągała wartości wyższe niż dla Polski i województwa kujawsko-pomorskiego. W Kowalewie Pomorskim, w przeciwieństwie do Polski i województwa, zauważalna jest niewielka tendencja wzrostowa wskaźnika (podobnie jak w całym powiecie golubsko-dobrzyńskim). Liczba zgonów w okresie 2010-2019 kształtowała się na poziomie od 105 do 126 (średnio rocznie 114 zgonów), a w ostatnich trzech latach zauważalna była tendencja wzrostowa (również w przeliczeniu liczby zgonów na 1 000 mieszkańców), która biorąc pod uwagę rozwój procesów starzenia się społeczeństwa oraz wchodzenia do wyższych grup wiekowych coraz liczniejszych roczników może się pogłębiać. Przyrost naturalny w gminie przez wzgląd na stosunkowo dobrze kształtujące się w ostatnich latach wskaźniki dotyczące urodzeń, kształtował się na stosunkowo dobrym poziomie – w latach 2017-2019 wskaźnik przyrostu naturalnego na 1 000 mieszkańców przyjmowała wartości wyższe niż w kraju i województwie, a skumulowana wartość przyrostu naturalnego za lata 2017-2019 była dodatnia i wyższa zarówno od wartości dla kraju i województwa (które były ujemne), ale również dla powiatu (która była dodatnia).

Ryc. 16. Przyrost naturalny w przeliczeniu na 1 000 ludności w latach 2010-2019 (opracowano na podstawie BDL GUS)

Ruch wędrowkowy

Kowalewo Pomorskie należy do gmin tracących mieszkańców na skutek migracji ludności. W latach 2016-2019 saldo migracji w gminie przyjmowało wartości ujemne (średnio w ciągu roku w tym okresie gmina traciła 14 mieszkańców). Roczna liczba zameldowań w gminie w tym okresie kształtowała się między 129 a 163 osobami (średnio rocznie 144 osoby), natomiast wymeldowań między 145 a 181 (średnio rocznie 157 osób). Biorąc pod uwagę skumulowaną wartość salda migracji przeliczoną na 1 tys. mieszkańców za lata 2016-2019 wartość tego wskaźnika (wynosząca -1,2 na 1 tys. ludności) była nieznacznie gorsza niż dla całego województwa kujawsko-pomorskiego (-1,0), ale za to znacznie lepsza niż dla powiatu golubsko-dobrzyńskiego (-2,5). Ponadto w powiecie była jedną z najwyższych wartości (jedyną gminą o wyższej wartości wskaźnika była gmina wiejska Golub-Dobrzyń, w której dzięki procesom suburbanizacji i wyprowadzaniu się mieszkańców miasta na obszar gminy wiejskiej utrzymuje się dodatnie saldo migracji). O wiele bardziej intensywny ruch migracyjny zachodził na obszarze wiejskim gminy. W okresie 2016-2019 60% wszystkich zameldowań i 58% wymeldowań dotyczyło obszaru wiejskiego gminy. Jednocześnie obszar wiejski gminy tracił na skutek ruchów migracyjnych o 1/3 mniej ludności niż miasto. Na obszarze wiejskim gminy pozytywniej kształtują się również wartości salda migracji przeliczonego na 1 tys. mieszkańców – wartość skumulowanego salda migracji za lata 2016-2019 w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców dla obszaru wiejskiego gminy wynosiła -0,8, natomiast dla miasta -2,0.

Ryc. 17. Saldo migracji na 1 tys. mieszkańców w latach 2016-2019 (opracowano na podstawie BDL GUS)

Wykształcenie

Wykształcenie podstawowe w gminie można uzyskać w 5 szkołach podstawowych - w Kowalewie Pomorskim, Wielkim Rychnowie, Wielkiej Łące, Pluskowęsach i Mlewie (oddział przedszkolny oraz klasy I-III). Kształcenie średnie jest realizowane w 4 typach szkół ponadpodstawowych prowadzonych przez powiat golubsko-dobrzyński, działających w ramach Zespołu Szkół który znajduje się w mieście Kowalewo Pomorskie - szkole branżowej I stopnia, liceum ogólnokształcącym dla młodzieży, liceum ogólnokształcącym dla dorosłych oraz technikum. W ramach Zespołu Szkół działa również szkoła policealna.

Gmina znajduje się w silnej strefie ciężarów pod względem dojazdów do szkół średnich do Torunia – skala dojazdów jest bardzo duża – do placówek znajdujących się w Toruniu w 2018 r. uczęszczało 53% mieszkańców w wieku 16-18 lat¹².

Poziom kształcenia w szkołach w gminie jest stosunkowo niski. W przypadku egzaminu gimnazjalnego uśredniony wynik za lata 2016-2018 z matematyki wynosił 88% średniej wartości dla całego kraju (dla całego województwa wartość ta wynosiła 94%), a dla języka angielskiego 80% średniej wartości dla kraju (dla województwa 96%). W przypadku egzaminu maturalnego średni wynik za lata 2016-2018 zarówno z matematyki jak i języka angielskiego¹³ były zdecydowanie niższe niż dla kraju, województwa, a nawet powiatu golubsko-dobrzyńskiego – z matematyki zaledwie 58%, a z angielskiego 78% średniej krajowej. Podobnie negatywnie kształtują się wyniki egzaminu ósmoklasisty za lata 2019 i 2020 – osiągnięte przez uczniów wyniki były niższe zarówno od wartości dla kraju, jak i województwa, a uśredniona wartość za lata 2019-2020 z matematyki wynosiła 88% średniej wartości dla kraju, natomiast w przypadku języka angielskiego 77% średniej wartości dla kraju.

¹² Dojazdy uczniów do szkół zlokalizowanych w miastach wojewódzkich Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2018

¹³ Egzaminy pisemne na poziomie podstawowym

Tabela 12. Średnie wyniki egzaminów na poziomie gimnazjalnym i maturalnym w latach 2016-2018 oraz egzaminu ósmoklasisty w latach 2019-2020 (%)

Egzamin gimnazjalny						
	matematyka			język angielski		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Kowalewo Pomorskie	44	37	50	53	49	58
Polska	49	47	52	64	67	68
województwo kujawsko-pomorskie	46	44	49	61	64	65
Egzamin maturalny (pisemny, poziom podstawowy)						
	matematyka			język angielski		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Kowalewo Pomorskie	28	31	37	53	51	63
Polska	56	54	56	71	71	73
województwo kujawsko-pomorskie	55	54	54	69	69	71
powiat golubsko-dobrzyński	55	48	50	60	56	66
Egzamin ósmoklasisty						
	matematyka		język angielski			
	2019	2020	2019	2020		
Kowalewo Pomorskie	37	43	46	41		
Polska	45	46	59	54		
województwo kujawsko-pomorskie	42	43	55	50		

Źródło: Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Gdańsku, Centralna Komisja Egzaminacyjna

Powszechnie uważa się, że pozytywny wpływ na rozwój dziecka i jego postępy edukacyjne ma objęcie od najmłodszych lat wychowaniem przedszkolnym. Udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym¹⁴ w gminie Kowalewo Pomorskie systematycznie wzrasta. W 2018 r. wskaźnik dla całej gminy wynosił 72,2% i był wyższy niż dla całego powiatu golubsko-dobrzyńskiego (71,3%). Był również, po wartości dla miasta Golub-Dobrzyń (87,5%), najwyższą wartością w powiecie. Jednocześnie wartość wskaźnika była niższa niż dla województwa (gdzie wynosiła 79,2%) i całego kraju (87,3%).

Zgodnie z danymi z Narodowego Spisu Powszechnego w 2002 r. w gminie największy udział ludności miał wykształcenie zasadnicze zawodowe i podstawowe (w obu przypadkach powyżej 30%) – były to wartości wyższe niż w kraju i w województwie. Mieszkańcy gminy cechowali się generalnie niższym wykształceniem niż mieszkańcy całego kraju i województwa – udział ludności z wykształceniem wyższym przyjmował wartości o wiele niższe niż dla kraju i regionu. Biorąc pod uwagę obecne tendencje w zakresie wykształcenia ludności można spodziewać się stałego wzrostu udziału ludności z wykształceniem wyższym, jednak biorąc pod uwagę tendencje występujące w regionie, o tempie i skali wzrostu niższym niż w całym kraju. Dodatkowo na terenach wiejskich te procesy zachodzą wolniej niż w miastach, a udziały ludności z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz gimnazjalnym, podstawowym lub niższym przyjmują tam wyższe wartości.

¹⁴ Udział dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w całkowitej liczbie dzieci w tym wieku.

4. Możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci komunikacyjnej i infrastruktury technicznej, a także infrastruktury społecznej, służących realizacji zadań własnych gminy

W celu określenia możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci komunikacyjnych i infrastruktury technicznej oraz społecznej, służących realizacji zadań własnych gminy dokonano analizy wydatków budżetowych gminy na ww. cele w okresie 2015 – 2020. W tym okresie wydatki łączne na budowę nowych dróg, sieci wodno-kanalizacyjnych i urządzenie przestrzeni publicznych wydano gminie średnio 2 - 3 mln zł. Kwoty te wahają się znacznie w zależności od przyznawanych dotacji na poszczególne inwestycje.

Na podstawie danych literaturowych i statystycznych można założyć, że uzbrojenie w sieci wodociągowe i kanalizacyjne oraz budowa odcinka dróg na terenie gminy wiejskiej, w zależności od jakości nawierzchni i klasy drogi, wiąże się z kosztem od około 100 tys. zł / ha powierzchni typowego miejscowego planu (zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, drogi w klasie dojazdowej). Sumaryczna powierzchnia terenów rozwojowych wyznaczonych w studium wynosi około 250 ha, z czego znaczna większość nie posiada żadnego zainwestowania. W związku z tym potrzeby inwestycyjne gminy wynikające z konieczności realizacji zadań własnych, związane z lokalizacją nowej zabudowy będą wynosić od około 25 mln złotych w okresie do 2050 roku, co daje 0,8 mln złotych rocznie.

Zakładając możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci komunikacyjnej i infrastruktury technicznej oraz społecznej na poziomie obecnych wydatków budżetu gminy w granicach 1 mln złotych, uzbrojenie wszystkich terenów rozwojowych gminy, łącznie z obszarami niezainwestowanymi, objętymi obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, ma szansę być wykonane w ciągu następnych 20 lat. Zaprojektowany w studium rozwój terenów inwestycyjnych nie przekracza zatem możliwości finansowych gminy, ale proces ten rozłożony będzie co najmniej na kilkanaście lat i musi być sterowany realizacją rzeczywistych potrzeb inwestycyjnych.

5. Bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę

Maksymalne zapotrzebowanie na zabudowę w mieście i gminie, wyrażone w powierzchni użytkowej nowo projektowanej zabudowy, określa prognozowaną największą ilość powierzchni terenów, jaka będzie potrzebna do zrealizowania potrzeb mieszkaniowych i gospodarczych mieszkańców gminy w perspektywie wieloletniej. Maksymalne zapotrzebowanie na zabudowę ma za zadanie określić i uzasadnić powierzchnię gruntów projektowanych do przeznaczenia na cele mieszkaniowe i inne, w grupie zawartej w studium jako potencjalne tereny rozwojowe (zabudowa mieszkaniowa, produkcyjna i usługowa). W celu określenia ilości niezbędnych terenów rozwojowych w gminie wykonuje się wieloletnią symulację, która sięga 2050 r.

Celem opisanych poniżej symulacji było określenie ram przestrzennych obszarów rozwojowych w poszczególnych jednostkach osadniczych w gminie. Ramy te mają doprowadzić w pierwszej kolejności do konsumpcji gruntów na terenach zwartej zabudowy oraz na terenach aktualnie objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. W efekcie ruch budowlany powinien zostać skierowany na tereny przewidziane do zainwestowania w wyniku dotychczasowych działań planistycznych. Polityka przestrzenna gminy, w myśl zapisów ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, powinna umożliwić wyznaczanie nowych terenów rozwojowych dopiero w przypadku, gdy wyczerpią się możliwości lokowania nowej zabudowy na terenach, na których dotychczas obowiązują miejscowe plany oraz na terenach, gdzie można lokalizować zabudowę na podstawie decyzji o warunkach zabudowy. Zamieszczona poniżej analiza została wykonana w sposób etapowy dla trzydziestoletniego okresu programowania, tj. do 2050 roku. W pierwszej kolejności określono prognozę demograficzną, która polegała na przybliżeniu, na bazie zmian liczby ludności w latach 1995-2020, prognozowanej liczby ludności w 2050 r. W okresie 1995-2020 występuje nieznaczny wzrost liczby ludności gminy, który dotyczy głównie części miejskiej. Oznacza to, że w przeciwieństwie do innych gmin regionu toruńskiego, gmina w zasadzie nie wyludniała się. Obserwując ruch budowlany w postaci wykresu liczby wydanych

pozwoleń na budowę, widać wyraźnie, że wyhamowanie spadku liczby ludności wiąże się ze wzrostem liczby wydawanych decyzji o warunkach zabudowy lub pozwoleń na budowę. Innym słowem, procesy gospodarcze, związane z rozwojem społeczno-gospodarczym po wejściu do Unii Europejskiej, wpłynęły jako czynnik łagodzący wielkość odpływu ludności z terenu miasta i gminy.

Estymacja liniowa trendu zmian liczby ludności z lat 1995 – 2020 pozwala wyprowadzić prognozę liczby ludności gminy do 2050 roku, która wyniesie 11 850 osób. Estymacja taka jest pozbawiona wpływu czynników naturalnych, takich jak efekt starzenia się społeczeństwa, spadku liczby urodzeń czy wahań demograficznych wynikających z przechodzących wyżów i niżów demograficznych. Nie uwzględnia również presji migracyjnej wynikającej z bliskości innych ośrodków miejskich oraz zmian trendów urodzeń dzieci na skutek różnych programów społecznych. Pomimo ogólnopolskich tendencji zmniejszania się liczby ludności, wskaźniki zaludnienia gminy Kowalewo Pomorskie w ostatnich lat pozwalają na umiarkowany optymizm w zakresie prognozowanej na 2050 rok liczby ludności. To pozwala ostrożnie przyjąć, że za 50 lat poziom ludności będzie utrzymywał się na podobnym lub nieco większym poziomie co obecnie.

Drugim parametrem ukazującym dynamikę rozwoju powierzchni użytkowej zabudowy jest wzrost powierzchni użytkowej w budynkach na 1 osobę. W analizowanym okresie 2002 – 2020 roku przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w gminie znacząco wzrosła z 18 do 26 m² na osobę. Dane pokazują, że za sprawą stopniowego zaspokajania własnych potrzeb mieszkaniowych ludności rocznie przybywa w gminie nawet około 150 mieszkań (średnia wieloletnia według GUS oraz wydanych decyzji o warunkach zabudowy). Aktualna powierzchnia użytkowa na 1 mieszkańca wynosi 26 m², ale trendy na rynku nieruchomości pokazują stopniowy wzrost powierzchni mieszkań. Założono, że istnieje progowa wartość powierzchni użytkowej na 1 mieszkańca, która oscyluje wokół wartości 40 m² (wliczając w to powierzchnię mieszkaniową, usługową i produkcyjną w budynkach). Zastosowany do estymacji trend w przybliżeniu liniowym stopniuje gradient wzrostu powierzchni użytkowej na terenie gminy do poziomu 37 m² powierzchni użytkowej na 1 mieszkańca w 2050 roku (z obecnych 26 m² powierzchni użytkowej na 1 mieszkańca). Zasoby mieszkaniowe w gminie i mieście są silnie obciążone dużym udziałem zabudowy jednorodzinnej, w której niewielka liczba ludności ma do dyspozycji stosunkowo dużą powierzchnię użytkową. Wiąże się to z dominującym w gminie nowym budownictwem mieszkaniowym jednorodzinnym.

Na bazie wyżej wymienionych wskaźników dokonano symulacji, w wyniku której uzyskano zapotrzebowanie na powierzchnię użytkową dla każdego z obrębów geodezyjnych do 2050 roku. Wynik symulacji przedstawia poniższa tabela. Łączne zapotrzebowanie określono na poziomie 702 ha nowych terenów do zabudowy.

Tabela 13: Symulacja maksymalnego zapotrzebowania na powierzchnię użytkową budynków do 2050 roku na podstawie predykcji liczby ludności i powierzchni użytkowej budynków.

Miejscowość (na bazie obrębu geodezyjnego, zmodyfikowane)	Ludność miejscowości w 2020 roku [os.]	Powierzchnia użytkowa budynków w 2020 roku [m ²]	Predykcja liczby ludności w 2050 roku [os.]	Predykcja powierzchni użytkowej budynków w 2050 roku [m ²]	Prognozowane maksymalne zapotrzebowanie na powierzchnię użytkową budynków (całkowite) do 2050 roku [m ²]
BIELSK	373	45034,87	396	71736,95	26702,09
BORÓWNO	424	32692,18	450	52076,04	19383,86
CHEŁMONIE	298	31315,17	316	49882,58	18567,40
CHEŁMONIEC	251	28599,86	267	45557,30	16957,44
ELZANOWO	293	33415,60	311	53228,39	19812,79

FRYDRYCHOWO	413	108569,44	439	172942,47	64373,03
KIELPINY	173	23682,05	184	37723,62	14041,57
KOWALEWO POMORSKIE	4085	182026,28	4338	289953,37	107927,09
LIPIENICA	163	16222,72	173	25841,50	9618,78
MARIANY	161	17852,16	171	28437,07	10584,91
MLEWIEC	181	18674,42	192	29746,87	11072,45
MLEWO	346	38621,22	367	61520,53	22899,31
NAPOLE	290	30515,20	308	48608,29	18093,09
NOWY DWÓR	262	22445,58	278	35754,02	13308,44
PIĄTKOWO	359	17757,71	381	28286,62	10528,91
PLUSKOWĘSY	406	40528,33	431	64558,40	24030,07
PRUSKA ŁĄKA	340	25019,03	361	39853,32	14834,29
SIERAKOWO	346	40304,93	367	64202,54	23897,61
SREBRNIKI	290	29746,52	308	47383,83	17637,32
SZEWA	168	10226,45	178	16289,92	6063,47
SZYCHOWO	247	31897,77	262	50810,60	18912,83
WIELKA ŁĄKA	714	55141,48	758	87835,99	32694,51
WIELKIE RYCHNOWO	733	76470,65	778	121811,66	45341,01
ZAPLUSKOWĘSY	208	23364,59	221	37217,94	13853,34

Rozdzielenie prognozowanego maksymalnego zapotrzebowania na powierzchnię użytkową budynków na funkcje zabudowy dokonano na podstawie analizy powierzchni terenów w grupach poszczególnych funkcji: mieszkaniowych i usługowo-produkcyjnych, przewidzianych do zainwestowania we wszystkich obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obowiązujących w gminie oraz na podstawie konturów klasyfikacyjnych ewidencji gruntów i budynków. Wskaźniki pogrupowano w tereny funkcjonalne mieszkaniowe i usługowo-produkcyjne. Analiza wykazała, że stosunek powierzchni terenów mieszkaniowych do powierzchni terenów usługowych i produkcyjnych wynosi około 5/1. Ze względu na rolniczo-osadniczy charakter gminy i osadniczo-produkcyjny charakter miasta szacuje się, że stosunek ten utrzyma się w dłuższej perspektywie, ale ze znacznymi lokalnymi uwarunkowaniami.

Z analizy wyłączone miejscowości, które z uwagi na położenie, uwarunkowania środowiskowe, komunikacyjne, infrastrukturalne i demograficzne nie kwalifikują się jako miejscowości rozwojowe. Z tej analizy uzyskano 132 tys. m² prognozowanej powierzchni użytkowej, co w przeliczeniu rocznym odpowiada około 36 domom o powierzchni 120 m². Na tym etapie dokonano również korekty uzyskanego wyniku w górę o 30% z uwagi na niepewność. Ostatecznie można stwierdzić, że zapotrzebowanie na powierzchnię rozwojową w gminie może wynieść 581 ha samej tylko zabudowy mieszkaniowej na typowych działkach do 1200 m² powierzchni.

Symulacja nie uwzględnia potrzeby wymiany substancji mieszkaniowej na skutek zużycia technicznego. Wiele budynków na terenie miasta i gminy zbliża się do wieku około 100 lat i może niedługo wymagać przebudowy lub rozbioru ze względu na stan techniczny, co również wpływa na zaspokajanie potrzeb mieszkaniowych.

Do dalszych analiz wyłączone miejscowości nierozwojowe – posiadające rozproszoną zabudowę i liczbę ludności niewystarczającą do zapewnienia autonomicznego rozwoju.

Tabela 14: Prognozowane maksymalne zapotrzebowanie na powierzchnię użytkową w podziale na funkcje zabudowy w 2050 roku

Miejscowość (na bazie obrębu geodezyjnego, zmodyfikowane)	Prognozowane maksymalne zapotrzebowanie na powierzchnię użytkową budynków całkowite do 2050 [m ²]	Prognozowane maksymalne zapotrzebowanie na powierzchnię użytkową budynków na cele mieszkaniowe do 2050 (+ 30% niepewności) [m ²]	Prognozowane maksymalne zapotrzebowanie na powierzchnię użytkową budynków na cele usługowe i produkcyjne do 2050 (+ 30% niepewności) [m ²]
BIELSK	26702	27770	6943
BORÓWNO	19384	20159	5040
FRYDRYCHOWO	64373	66948	16737
KOWALEWO POMORSKIE	107927	112244	28061
MLEWO	22899	23815	5954
PIĄTKOWO	10529	10950	2738
PLUSKOWĘSY	24030	24991	6248
PRUSKA ŁĄKA	14834	15428	3857
SIERAKOWO	23898	24854	6213
WIELKA ŁĄKA	32695	34002	8501
WIELKIE RYCHNOWO	45341	47155	11789

Przetstawione w tabeli rezultaty korespondują z prognozowaną liczbą ludności. Przez cały okres symulacji utrzymywany jest stały stosunek liczby ludności na 1 mieszkanie (3,5 osoby na 1 budynek mieszkalny) oraz kontrolowana jest powierzchnia zabudowy użytkowej w ramach 1 budynku/mieszkania (średnio do 101,5 m² na budynek do 2050 roku).

Wyniki prognozowanego maksymalnego zapotrzebowania na powierzchnię użytkową wskazują wysoką korelację z liczbą ludności w poszczególnych miejscowościach. Najsilniejsze zapotrzebowanie wystąpi w miejscowościach Kowalewo Pomorskie, Frydrychowo, Wielkie Rychnowo, Wielka Łąka. Poza potencjałem ludnościowym miejscowości te charakteryzują się też tym, że w okolicy stopniowo wyczerpują się możliwości lokalizowania zabudowy w oparciu o miejscowe plany. Uzyskiwanie decyzji o warunkach zabudowy utrudniają dobrej jakości gleby oraz rolniczy potencjał gminy. Mniejsze miejscowości mają niższy stopień maksymalnego zapotrzebowania na powierzchnię użytkową, ponieważ ich położenie, zagospodarowanie i funkcja przewodnią są typowo rolnicze a siedziby ludności koncentrują się głównie w obrębie zabudowy zagrodowej. Nowo powstająca zabudowa ma charakter napływowo - demograficznie mniejsze miejscowości mają niewielki potencjał ludnościowy do samodzielnego rozwoju. W dużym stopniu zabudowa ta koncentruje się w istniejących siedliskach rolnych, zastępując zabudowę wyeksploatowaną technicznie.

Oszacowania chłonności, położonych na terenie gminy, obszarów o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej w granicach jednostek osadniczych, rozumianą jako możliwość lokalizowania na tych obszarach nowej zabudowy dokonano w sposób analizy przestrzennej, umożliwiającej obliczenie ilości działek możliwych do zabudowy na podstawie sąsiedztwa z istniejącą zabudową. Z analizy wyłączone zostały tereny leśne, tereny rolne wymagające przekształcenia o glebach klas I-III, tereny łąk podmokłych (grunty organiczne) i sadów (jako trwałych elementów gospodarki rolnej). Założono, że nowo wydzielane działki będą miały około 1000 – 1200 m² i będzie można lokalizować na nich 1 budynek. Uwzględniono również istniejące podziały geodezyjne dla działek budowlanych wydzielonych na podstawie decyzji o warunkach zabudowy. Łączną powierzchnię tych terenów (280 ha)

przekształcono w powierzchnię użytkową zabudowy (na podstawie średniej wielkości budynku), w podziale na funkcje zabudowy (na podstawie stosunku określonego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego). Na koniec skorygowano uzyskany wynik o 30% w górę. Ilość powierzchni rozwojowych możliwych do zabudowy w oszacowano na 117 ha gruntów w obrębie terenów o zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej.

Oszacowanie chłonności położonych na terenie gminy, obszarów przeznaczonych w planach miejscowych pod zabudowę, rozumianą jako możliwość lokalizowania na tych obszarach nowej zabudowy dokonano w oparciu o ocenę stopnia zainwestowania terenów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w oparciu o zapisy miejscowych planów oraz istniejące, dotychczas zrealizowane budynki. Z ogólnej powierzchni 1592 ha terenów objętych obowiązującymi miejscowymi planami wyłączyć należy niemal wszystkie plany związane z elektrowniami wiatrowymi, ponieważ one nie wprowadzają nowej zabudowy a jedynie sankcjonują istniejący stan zagospodarowania. Po takiej eliminacji z planów, które pozostają do zainwestowania, pozostają duże plany w Nowym Dworze i Frydrychowie. Szacuje się, że są one zainwestowane w niewielkim stopniu. Oznacza to, że dostępność dla nowej zabudowy ma około 111 ha terenów planów. Wyniki przekształcono w powierzchnię użytkową zabudowy (na podstawie średniej wielkości budynku), w podziale na funkcje zabudowy (na podstawie stosunku określonego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego). Na koniec skorygowano uzyskany wynik o 30% w górę. Z analiz wyłączone zostały tereny miejscowych planów, co do których wiadomo, że miejscowe plany będą uchwałyły całkowity zakaz zabudowy lub utrwałyły obecną strukturę rozproszoną budynków zagrodowych. W poniższej tabeli zamieszczono porównanie maksymalnego w skali gminy zapotrzebowania na nową zabudowę oraz sumy powierzchni użytkowej zabudowy możliwej do realizacji na obszarach o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej i obszarach przeznaczonych w planach miejscowych pod zabudowę.

Tabela 15: Bilans terenów pod zabudowę na podstawie maksymalnego zapotrzebowania oraz chłonności terenów gminy

Miejscowość (na bazie obrębu geodezyjnego, zmodyfikowane)	Chłonność obszarów o w pełni wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno- przestrzennej [m ² powierzchni użytkowej zabudowy]	Chłonności położonych na terenie gminy, obszarów przeznaczonych w planach miejscowych pod zabudowę [m ² powierzchni użytkowej zabudowy]	Powierzchnia zabudowy możliwa do zaprojektowania w ramach obszarów rozwojowych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy [m ² powierzchni użytkowej zabudowy]
BIELSK	5 111	4 849	24 753
BORÓWNO	5 810	5 512	13 878
FRYDRYCHOWO	5 659	5 369	72 657
KOWALEWO POMORSKIE	55 972	53 102	31 231
MLEWO	4 741	4 498	20 530
PIĄTKOWO	4 919	4 667	4 102
PLUSKOWĘSY	5 563	5 278	20 398
PRUSKA ŁĄKA	4 659	4 420	10 206
SIERAKOWO	4 741	4 498	21 829
WIELKA ŁĄKA	9 783	9 281	23 439
WIELKIE RYCHNOWO	10 043	9 528	39 371

Z przedstawionej powyżej tabeli wynika powierzchnia zabudowy - 282 ha - możliwa do zaprojektowania w ramach obszarów rozwojowych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, która jest różnicą prognozowanego maksymalnego zapotrzebowania na powierzchnię użytkową budynków całkowitą do 2050 i sumy chłonności obszarów. Widać wyraźnie, że w przypadku wszystkich analizowanych obrębów istnieje dodatnia różnica, która oznacza, że możliwe jest projektowanie terenów rozwojowych w ilości maksymalnej wynikającej z bilansu.

Analizując uzyskane rezultaty należy zauważyć, że:

- Miejscowość Kowalewo Pomorskie ma bardzo niskie wartości chłonności, jak na miasto, na terenach objętych miejscowymi planami oraz decyzjami o warunkach zabudowy, z uwagi na znaczny stopień wykonania planów. W tej miejscowości rezerwy nowych terenów, z uwagi na uwarunkowania i istniejące zagospodarowanie, wydają się wyczerpywać. Stąd zachodzi potrzeba opracowywania nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Dotyczy to szczególnie terenów w zachodniej i południowej części miasta - jednostce E.
- W miejscowościach wiejskich stopień wykorzystania przestrzeni do zabudowy pokrywa większość potrzeb budowlanych, na zasadzie sąsiedztwa. Budowanie w oparciu o decyzje o warunkach zabudowy utrudniają lasy i lokalnie dobrej jakości gleby wymagające ochrony. W efekcie jest mała liczba miejsc przy drogach, które z uwagi na słabsze warunki glebowe mogą być wykorzystane na nową zabudowę.
- Miejscowości Wielkie Rychnowo i Wielka Łąka posiadają zarówno potencjał rozwojowy wynikający z ludności, migracji i położenia i poza Kowalewem Pomorskim są największymi terenami rozwojowymi w gminie. Z uwagi na stosunkowo znaczne wolne tereny do zabudowy i uwarunkowania środowiskowe i infrastrukturalne, staną się najprawdopodobniej w najbliższej przyszłości ważnymi w skali gminy ośrodkami osadniczymi.
- W pozostałych miejscowościach zamieszczony w niniejszym rozdziale bilans terenów przedstawia mniejszą możliwość kształtowania zabudowy.

Na podstawie rysunku kierunków rozwoju zawartych w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy dokonano porównania powierzchni użytkowej zabudowy możliwej do zlokalizowania na podstawie wyznaczonych w studium terenów rozwojowych z bilansem wynikającym z chłonności terenów i predykcji maksymalnych potrzeb gminy.

7. STAN DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW ORAZ DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ

1. Archeologia i historia osadnictwa na terenie gminy

Obszar gminy miejsko-wiejskiej Kowalewo od początku swojego istnienia związany był z faktem sprowadzenia na ziemię polskie Zakonu Krzyżackiego. Dokument określający tzw. układ Łowicki, datowany na 5 sierpnia 1222 r. mówi o nadaniu Biskupowi misyjnemu Chrystianowi ziemi chełmińskiej. W jej skład wchodziły 23 zniszczone przez pogańskich Prusów zamki obronne oraz przynależne do nich ziemie. Jednym z nich było właśnie Kowalewo (Kuoaleuo). Zdecydowano by uposażenie przekazane do odbudowy tych obiektów przeznaczono na sprowadzenie Zakonu Krzyżackiego, który od tej pory miał się zająć opieką nad tym terenem. Niestety ostatecznie okazało się, iż w niedługim czasie sam biskup został pozbawiony przywilejów, a Zakon przejął całkowitą władzę nad tym terenem (wprowadzając m.in. swoją administrację i system oświaty, którego zadaniem było przeprowadzenie procesu germanizacji). Lokacja miasta Kowalewo w bezpośrednim sąsiedztwie zamku miała miejsce prawdopodobnie w okolicy roku 1275 (na podstawie informacji zawartych w Roczniku Toruńskim), w tym czasie liczyło ono około 1000 mieszkańców i było przedstawiane przez ówczesne władze jako „Schönsee”. Architektonicznie było to typowe miasto średniowieczne zbudowane na planie prostokąta i podobnie jak zamek zostało otoczone murem. Należy przy tym zaznaczyć, iż okres panowania Zakonu Krzyżackiego naznaczony konfliktami zbrojnymi i zarazami skutkowało znacznym spadkiem liczby mieszkańców. Gdy na mocy postanowień Traktatu Toruńskiego Korona przejęła władzę nad tym obszarem liczba mieszkańców oscylowała w granicach 300 osób.

W 1455 r. król Kazimierz Jagiellończyk ustanowił starostwo Kowalewskie, mianując tym samym na starostę Gabriela Bażyńskiego. Wkrótce potem teren został wykupiony przez Jana Plemińskiego i do 1611 r. pozostał w rękach jego potomków. Wtedy właśnie zamek w Kowalewie stał się siedzibą wojewody chełmińskiego z uwagi na połączenie tego urzędu ze starostwem kowalewskim. Był to czas szybkiego rozwoju miasta, który niestety został zatrzymany przez Potop Szwedzki oraz wojny związane z procesem zaborów. Ponownie nastąpiła znacząca depopulacja miasta i okolicznych terenów – Kowalewo w XV w. liczyło około 1000 mieszkańców i 120 domostw natomiast w 1772 r. było to zaledwie 300 mieszkańców i 34 domostwa. Okres zaborów to ponowna germanizacja, ale też i odbudowa gospodarki. Miasto stało się kolonią dla osadników pruskich, nastąpił rozwój rzemiosła, a największym zakładem był browar.

Walka o niepodległość dotknęła również mieszkańców miasta i gminy Kowalewo – wysokie podatki oraz powszechne wcielanie mężczyzn do wojska pruskiego negatywnie wpływało na polskich mieszkańców, dodatkowo brak funduszy skutkowało utraceniem praw miejskich w latach 1833-1873. Jednakże do 1920 r. mimo tych niedogodności następował sukcesywny rozwój tego obszaru zarówno pod względem gospodarczym, jak i narodowościowym (powstawały liczne polskie organizacje).

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości miasto Kowalewo Pomorskie było odrębną od części wiejskiej jednostką administracyjną. Dopiero w 1975 r. po likwidacji powiatów jako gmina miejsko-wiejska została włączona do województwa toruńskiego by przy okazji reformy z 1999 r. ponownie wejść w skład powiatu golubsko-dobrzyńskiego oraz nowo powstałego województwa kujawsko-pomorskiego.

2. Gminna ewidencja zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.) Jednostki Samorządu Terytorialnego zobligowane są do ochrony zabytków, które znajdują się na terenach gminy oraz do prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomości. W ewidencji tej na obszarze gminy Kowalewo Pomorskie znajduje się 346 zabytków nieruchomości.

Tabela 16. Wykaz obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków (Zarządzenie nr 98/2019 Burmistrza Miasta Kowalewo Pomorskie z dnia 27 czerwca 2019 r.)

L.p.	Miejscowość	Ulica	Numer	Obiekt	Materiał	Datowanie
1	BIELSK		22	DOM + BUDYNEK INWENTARSKI W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
2	BIELSK		24A	DOM ROBOTNIKÓW FOLWARCZNYCH	MUR.	POCZ. XX w.
3	BIELSK		40/41	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	1911 r.
4	BIELSK		41	BUDYNEK INWENTARSKI W ZAGRODZIE	MUR.	1905 r.
5	BIELSK		42	DOM + BUDYNEK INWENTARSKI W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
6	BIELSK		43/44	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
7	BIELSK		44	BUDYNEK INWENTARSKI W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
8	BIELSK		45	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
9	BIELSK		46	SZKOŁA	MUR.	K. XIX w.
10	BIELSK		47	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	LATA 20 XX w.
11	BIELSK			CMENTARZ EWANGELICKI		XIX/XX w.
12	BIELSK			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	XIX/XX w.
13	BORÓWNO		30	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
14	CHEŁMONIE		2	SZKOŁA	MUR.	1899 r.
15	CHEŁMONIE			CMENTARZ EWANGELICKI		II POŁ. XIX w.
16	CHEŁMONIE			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. BARTŁOMIEJA	MUR.	POCZ. XIV w.
17	CHEŁMONIE			CMENTARZ PARAFIALNY RZYM.-KAT.		II POŁ. XIX w.
18	CHEŁMONIE			CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY		XIV w.
19	CHEŁMONIE			OGRODZENIE KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO PW. ŚW. BARTŁOMIEJA	MUR.	1870 r.
20	CHEŁMONIE			DZWONNICA PRZY KOŚCIELE PARAFIALNYM PW. ŚW. BARTŁOMIEJA	DREWN.	4 ĆW. XIX w.
21	CHEŁMONIE		26	PLEBANIA	MUR.	3 ĆW. XIX w.
22	CHEŁMONIE		25	OBORA Z ZESPOŁU DÓBR KOSCIELNYCH	MUR.	4 ĆW. XIX w.
23	CHEŁMONIE			TEREN ZAŁOŻENIA DWORSKO-PARKOWEGO		POŁ. XIX w.
24	CHEŁMONIE		6	PARK W ZESPOLE PODWORSKIM		POŁ. XIX w.
25	CHEŁMONIE		6	DWÓR Z OFICYNĄ W ZESPOLE DWORSKIM	MUR.	XVIII w., POŁ. XIX w.
26	CHEŁMONIE		6	RELIKTY BRAMY WJAZDOWEJ W ZESPOLE DWORSKIM	MUR.	POŁ. XIX w.
27	CHEŁMONIE			SPICHLERZ W ZESPOLE DWORSKIM	MUR.	3 ĆW. XIX w.

28	CHEŁMONIE		29	CZWORAK W ZESPOLE DWORSKIM	MUR.	POCZ. XX w.
29	CHEŁMONIE		30	DOM	MUR.	POCZ. XX w.
30	CHEŁMONIE		34	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
31	CHEŁMONIE		35	DOM + BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
32	CHEŁMONIE			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	1946 r.
33	CHEŁMONIEC			CMENTARZ EWANGELICKI Z PROWADZĄCĄ DO NIEGO ALEJĄ KASZTANOWCÓW		II POŁ. XIX w.
34	CHEŁMONIEC		9	DWÓR W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	4 ĆW. XIX w.
35	CHEŁMONIEC		3	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
36	CHEŁMONIEC		5	SZKOŁA + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	K. XIX w.
37	CHEŁMONIEC		7	DWOJAK + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
38	CHEŁMONIEC		12	DOM + BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
39	CHEŁMONIEC		26	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
40	CHEŁMONIEC		27	DOM + BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
41	CHEŁMONIEC		30	DOM	MUR.	POCZ. XX w.
42	CHEŁMONIEC		31	KARCZMA	MUR.	POCZ. XX w.
43	CHEŁMONIEC		32	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
44	CHEŁMONIEC		33	BUDYNEK DWORCA KOLEJOWEGO	MUR.	1901 r.
45	CHEŁMONIEC		33	SZALETY PRZY DWORCU KOLEJOWYM	MUR.	1901 r.
46	CHEŁMONIEC		34	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY	MUR.	1901 r.
47	CHEŁMONIEC		35	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
48	CHEŁMONIEC			REMIZA STRAŻACKA	MUR.	POCZ. XX w.
49	CHEŁMONIEC			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	PO 1920 r.
50	CHEŁMONIEC			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	1926 r.
51	ELZANOWO		28	KARCZMA	MUR.	POCZ. XX w.
52	ELZANOWO			CMENTARZ EWANGELICKI		POŁ. XIX w.
53	ELZANOWO			SPICHLERZ Z ZESPOŁU PODWORSKIEGO	MUR.	XIX/XX w.
54	FRYDRYCHOWO			PARK Z ZESPOŁU PODWORSKIEGO		II POŁ. XIX w.
55	GAPA		1	TEREN ZAŁOŻENIA FDWORSKO-PARKOWEGO		K. XIX w.
56	GAPA		1	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	PO 1914 r.
57	GAPA		1	OBORA I W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	K. XIX w.
58	GAPA		1	OBORA II W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	K. XIX w.
59	GAPA		1	BUDYNEK GOSPODARCZY W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	K. XIX w.
60	GAPA		3	CZWORAK W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	K. XIX w.
61	JÓZEFAT		4	DOM + BUDYNEK INWENTARSKI W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
62	KIEŁPINY		14	SZKOŁA	MUR.	POCZ. XX w.
63	KIEŁPINY			CMENTARZ EWANGELICKI		II POŁ. XIX w.

64	KOWALEWO POMORSKIE			HISTORYCZNY UKŁAD URBANISTYCZNY MIASTA		XIV w. - POCZ. XX w.
65	KOWALEWO POMORSKIE			POZOSTAŁOŚCI MURÓW MIEJSKICH		XII/XIV w.
66	KOWALEWO POMORSKIE	1 MAJA	2	DOM	MUR.	PO 1920 r.
67	KOWALEWO POMORSKIE	1 MAJA	5	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
68	KOWALEWO POMORSKIE	1 MAJA	11	DOM	MUR.	POCZ. XX w.
69	KOWALEWO POMORSKIE	1 STYCZNIA		TEREN CMENTARZA ŻYDOWSKIEGO		LATA 30 XiX w.
70	KOWALEWO POMORSKIE	1 STYCZNIA	2	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
71	KOWALEWO POMORSKIE	1 STYCZNIA	3	WILLA	MUR.	K. XIX w.
72	KOWALEWO POMORSKIE	1 STYCZNIA	13	MLECZARNIA	MUR.	1896 r.
73	KOWALEWO POMORSKIE	1 STYCZNIA	14	KAMIENICA	MUR.	OK. 1873 r.
74	KOWALEWO POMORSKIE	1 STYCZNIA	16	HOTEL	MUR.	POCZ. XX w.
75	KOWALEWO POMORSKIE	1 STYCZNIA	19	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
76	KOWALEWO POMORSKIE	BAT. CHŁOPSKICH	12	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
77	KOWALEWO POMORSKIE	BAT. CHŁOPSKICH	16	DOM	MUR.	PO 1920 r.
78	KOWALEWO POMORSKIE	BAT. CHŁOPSKICH	18	DOM	MUR.	1926 r.
79	KOWALEWO POMORSKIE	BRODNICKA	1	BUDYNEK MIESZKALNY	MUR.	1894 r.
80	KOWALEWO POMORSKIE	BRODNICKA	4	BUDYNEK MIESZKALNY	MUR.	PO 1920 r.
81	KOWALEWO POMORSKIE	BRODNICKA	8	DOM	MUR.	POCZ. XX w.
82	KOWALEWO POMORSKIE	BRODNICKA	14	DOM	MUR.	POCZ. XX w.
83	KOWALEWO POMORSKIE	BRODNICKA	16	DOM	MUR.	POCZ. XX w.
84	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA	1	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
85	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA	2	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
86	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA	7	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
87	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA	8	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
88	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA	9	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
89	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA	14	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
90	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA	31	BUDYNEK MIESZKALNY	MUR.	POCZ. XX w.
91	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	POCZ. XX w.
92	KOWALEWO POMORSKIE	DRZYMAŁY	1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 30, 38	KOLONIA DOMÓW ROBOTNICZYCH	MUR.	PO 1900 r.
93	KOWALEWO POMORSKIE	DWORCOWA	1	BUDYNEK DWORCA KOLEJOWEGO	MUR.	PO 1900 r.
94	KOWALEWO POMORSKIE	DWORCOWA	1	MAGAZYN KOLEJOWY	MUR.	1901 r.
95	KOWALEWO POMORSKIE	DWORCOWA	3	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY	MUR.	1901 r.
96	KOWALEWO POMORSKIE	DZIAŁKOWA	4	DOM ROBOTNIKÓW	DREWN.	LATA 30 XX w.
97	KOWALEWO POMORSKIE	DZIAŁKOWA	6	DOM ROBOTNIKÓW	DREWN.	LATA 30 XX w.
98	KOWALEWO POMORSKIE	DZIAŁKOWA	8	DOM ROBOTNIKÓW	DREWN.	LATA 40 XX w.
99	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC		ZIELEŃ KOMPONOWANA PRZY ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO		PO 1874 r.
100	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	1	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	PO 1900 r.
101	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	2	POCZTA W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO	MUR.	POCZ. XX w.
102	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	3	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK	MUR.	POCZ. XX w.

103	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	4	BUDYNEK DWORCA KOLEJOWEGO	MUR.	OK. 1874 r.
104	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	4	MAGAZYN OPAŁU I SZALETY W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO	MUR.	OK. 1874 r.
105	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC		HYDROFORNIA W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO (KOLEJOWA WIEŻA CIŚNIEŃ)	MUR.	1912 r.
106	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC		KAPLICZKA PRZYDROŻNA W ZESPOLE DWORCA	KAM.	OK. 1910 r.
107	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC		MAGAZYN OLEJU W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO	MUR.	1898 r.
108	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC		NASTAWNIA W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO	MUR.	1898 r.
109	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC		WIATY PERONÓW I BALUSTRADY PRZEJŚCIA		1912 r.
110	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC		WIEŻA CIŚNIEŃ W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO	MUR.	1898 r.
111	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	5	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY	MUR.	POCZ. XX w.
112	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	7	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY	MUR.	POCZ. XX w.
113	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	8	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
114	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	9	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY	MUR.	POCZ. XX w.
115	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	13	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
116	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	15	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
117	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	16	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
118	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	17	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
119	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	18	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
120	KOWALEWO POMORSKIE	KOŚCIUSZKI	1	LABORATORIUM Z MIESZKANIEM KIEROWNIKA W ZESPOLE GAZOWNII MIEJSKIEJ	MUR.	1898 r.
121	KOWALEWO POMORSKIE	KOŚCIUSZKI	1	APARATOWNIA Z ODSIARCZALNIĄ W ZESPOLE GAZOWNI MIEJSKIEJ	MUR.	1898 r.
122	KOWALEWO POMORSKIE	KOŚCIUSZKI	4	HALA MASZYN ZE STACJĄ POMP W ZESPOLE WODOCIĄGÓW MIEJSKICH	MUR.	1911 r.
123	KOWALEWO POMORSKIE	KOŚCIUSZKI	4	STACJA FILTRÓW Z MUREM OPOROWYM W ZESPOLE WODOCIĄGÓW MIEJSKICH	MUR.	1911 r.
124	KOWALEWO POMORSKIE	KRÓTKA	4	KAMIENICA	MUR.	K. XIX w.
125	KOWALEWO POMORSKIE	MŁYŃSKA	2	DOM + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
126	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	1	WILLA	MUR.	OK. 1920 r.
127	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	2	PAŁAC	MUR.	II POŁ. XX w., 1923 r.

128	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	2	PARK PODWORSKI		II POŁ. XX w.
129	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	5	BUDYNEK SĄDU GRODZKIEGO WRAZ Z MUROWANYM OGRODZENIEM OD STRONY PÓŁNOCNO-WSCHODNIEJ oraz otoczenie budynku sądu i ogrodzenia w granicach działki nr 94, obr. 0003	MUR.	1914 r.
130	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	7	SZKOŁA (LANDWIRTSCHAFLICHTE WINTERSCHULE)	MUR.	1910 r.
131	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	53	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY	MUR.	PO 1910 r.
132	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	54	WILLA	MUR.	PO 1910 r.
133	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	31, 42, 46, 48, 50, 52	KOLONIA DOMÓW ROBOTNICZYCH	MUR.	PO 1900 r.
134	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA/DZI AŁKOWA		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	POCZ. XX w.
135	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA		KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. MIKOŁAJA	MUR.	POCZ. XIV w., 1862- 65 r., 1890 r.
136	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA		CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY		XIV w.
137	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA		OGRODZENIE KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO	CEGL.	XIX w.
138	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	1	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
139	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	2	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
140	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	3	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
141	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	4	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
142	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	5	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
143	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	6	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
144	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	7	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
145	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	8	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
146	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	10	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
147	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	11	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
148	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	12	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
149	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	13	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
150	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	15	KAMIENICA	MUR.	1905 r.
151	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	16	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
152	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	17	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
153	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	18	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
154	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	19	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
155	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	20	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
156	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	21	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
157	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	22	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
158	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	23	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
159	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	24	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
160	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	25	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
161	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	26	OFICYNA	MUR.	XIX/XX w.
162	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI		PARK MIEJSKI	MUR.	POCZ. XX w.
163	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI		POMNIK PAMIĘCI POLEGŁYCH	MUR.	1946 r.
164	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI		FIGURA PRZYDROŻNA	kam.	I ĆW. XX w.
165	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	1	ZAJAZD	MUR.	1912 r., 1934 r.
166	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	1	STAJNIA I WOZOWNIA PRZY ZAJĘDZIE	MUR.	1912 r.
167	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	3	WILLA INSPEKTORA SZKOLNICTWA	MUR.	1910 r.
168	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	4	BUDYNEK MIESZKALNY	MUR.	PO 1910 r.

169	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	5	BUDYNEK MIESZKALNY	MUR.	PO 1910 r.
170	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	6	KAMIENICA	MUR.	OK. 1920 r.
171	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	7-8	DWOJAK Z ZESPOŁU FOLWARCZNEGO	MUR.	IV ĆW. XIX w.
172	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	9-10	DWOJAK Z ZESPOŁU FOLWARCZNEGO	MUR.	IV ĆW. XIX w.
173	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	12	ZAKŁAD RZEMIEŚLNICZY	MUR.	POCZ. XX w.
174	KOWALEWO POMORSKIE	PODBOREK	6	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
175	KOWALEWO POMORSKIE	STRAŻACKA/FOSA		RUINA ZAMKU KRZYŻACKIEGO ORAZ PRZEDZAMCZA	MUR.	XIII/XIV w.
176	KOWALEWO POMORSKIE	STRAŻACKA/JAGIEŁŁOŃSKA		WODOCIĄGOWA WIEŻA CIŚNIEN-MIEJSKA	MUR.	1911 r.
177	KOWALEWO POMORSKIE	SZKOLNA	3	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
178	KOWALEWO POMORSKIE	SZKOLNA	4	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
179	KOWALEWO POMORSKIE	SZKOLNA	OBOOK NR 4	ZAKŁAD RZEMIEŚLNICZY	MUR.	POCZ. XX w.
180	KOWALEWO POMORSKIE	SZKOLNA	6	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
181	KOWALEWO POMORSKIE	SZKOLNA	8	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
182	KOWALEWO POMORSKIE	SZKOLNA	9	BUDYNEK POCZTY	MUR.	POCZ. XX w.
183	KOWALEWO POMORSKIE	SZKOLNA	11	PLEBANIA PARAFII EWANGELICKIEJ	MUR.	II POŁ. XIX w.
184	KOWALEWO POMORSKIE	SZPITALNA	1	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
185	KOWALEWO POMORSKIE	SZPITALNA	2	BUDYNEK SZPITALA	MUR.	POCZ. XX w.
186	KOWALEWO POMORSKIE	SZPITALNA	3	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
187	KOWALEWO POMORSKIE	SZPITALNA	4	DOM	MUR.	PO 1920 r.
188	KOWALEWO POMORSKIE	SZPITALNA	9	DOM	MUR.	PO 1920 r.
189	KOWALEWO POMORSKIE	SZPITALNA	15	KAMIENICA	MUR.	K. XIX.
190	KOWALEWO POMORSKIE	SZPITALNA		ZAKŁAD RZEMIEŚLNICZY	MUR.	XIX/XX w.
191	KOWALEWO POMORSKIE	ŚW. JÓZEFA	2	DOM ZAKONNY	MUR.	POCZ. XX w.
192	KOWALEWO POMORSKIE	ŚW. MIKOŁAJA	3	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
193	KOWALEWO POMORSKIE	ŚW. MIKOŁAJA	4	DOM NAUCZYCIELSKI	MUR.	1913 r.
194	KOWALEWO POMORSKIE	ŚW. MIKOŁAJA	6	SZKOŁA	MUR.	1913 r.
195	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA		CMENTARZ PARAFIALNY RZYM.-KAT. - STARY		POŁ. XIX w.
196	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA		CMENTARZ PARAFIALNY RZYM.-KAT. - NOWY		1890 r.
197	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA		CMENTARZ EWANGELICKI		XVIII/XIX w.
198	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	2	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
199	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	4	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
200	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	5	KAMIENICA	MUR.	XIX/XX w.
201	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	7	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
202	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	11	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
203	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	12	KAMIENICA	MUR.	POCZ. XX w.
204	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	14	KAMIENICA	MUR.	PO 1910 r.
205	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	23	KAMIENICA	MUR.	PO 1910 r.
206	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	27	KAMIENICA	MUR.	PO 1910 r.
207	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA		KAPLICA PRZEDPOGRZEBOWA NA CMENTARZU PARAFIALNYM - NOWYM	MUR.	1890 r.
208	KOWALEWO POMORSKIE	ŻEROMSKIEGO	2	BUDYNEK MIESZKALNY DLA ROBOTNIKÓW	MUR.	POCZ. XX w.
209	LIPIENICA			CMENTARZ EWANGELICKI		II POŁ. XIX w.
210	LIPIENICA			PARK W ZESPOLE PODWORSKIM		II POŁ. XIX w.
211	LIPIENICA		15	SZKOŁA	MUR.	1905 r.
212	LIPIENICA			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	1946 r.

213	MARIANY		1	DRÓŻNICÓWKA + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
214	MARIANY		2	DRÓŻNICÓWKA + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
215	MARIANY		14	DRÓŻNICÓWKA + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
216	MARIANY		15	SZKOŁA	MUR.	POCZ. XX w.
217	MARTYNIC		3	DOM + BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
218	MARTYNIC		10	DWÓR Z DAWNEGO ZESPOŁU FOLWARCZNEGO	MUR.	3 ćw. XIX w.
219	MARTYNIC		11	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	PO 1920 r.
220	MLEWIEC		8	TEREN ZAŁOŻENIA DWORSKO-PARKOWEGO		4 ćw. XIX w.
221	MLEWIEC		8	PARK W ZESPOLE PODWORSKIM		4 ćw. XIX w.
222	MLEWIEC		8	DWÓR W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	4 ćw. XIX w., przebud. XX w.
223	MLEWIEC		8	RZĄDCÓWKA W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	4 ćw. XIX w.
224	MLEWIEC		8	BUDYNEK GOSPODARCZY W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	4 ćw. XIX w.
225	MLEWIEC		8	BUDYNEK GOSPODARCZY ROBOTNIKÓW FOLWARCZNYCH	MUR.	4 ćw. XIX w.
226	MLEWIEC		8	STAJNIA I W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	4 ćw. XIX w.
227	MLEWIEC		8	STAJNIA II W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	4 ćw. XIX w.
228	MLEWIEC		8	OBORA W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	4 ćw. XIX w.
229	MLEWIEC		8	STODOŁA W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	4 ćw. XIX w.
230	MLEWIEC		8	SPICHLERZ W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	4 ćw. XIX w.
231	MLEWIEC		8	OGRODZENIE W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	4 ćw. XIX w.
232	MLEWIEC			CZWORAK W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	4 ćw. XIX w.
233	MLEWO		4	SZKOŁA + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	1898 r.
234	MLEWO		5	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
235	MLEWO		15	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
236	MLEWO		16	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
237	MLEWO		23	MŁYN + ŚRUTOWNIK	MUR.	POCZ. XX w.
238	MLEWO		27	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
239	MLEWO		30	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
240	MLEWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	MUR.	1915 r.
241	MLEWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	MUR.	1945 r.
242	NAPOLE		19	DWÓR Z ZESPOŁU FOLWARCZNEGO	MUR.	K. XIX w.
243	NAPOLE		19	OBORA Z ZESPOŁU FOLWARCZNEGO	MUR.	K. XIX w.
244	NAPOLE		19	PARK PODWORSKI		K. XIX w.
245	NOWY DWÓR		2	BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
246	NOWY DWÓR		8	DOM ROBOTNIKÓW FOLWARCZNYCH	MUR.	POCZ. XX w.
247	NOWY DWÓR		32	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.

248	NOWY DWÓR			BUNKIER		LATA 40 XX w.
249	NOWY DWÓR			CMENTARZ EWANGELICKI		II POŁ. XIX w.
250	NOWY DWÓR (d. Rychnowo)			CMENTARZ EWANGELICKI		II POŁ. XIX w.
251	PIĄTKOWO			TEREN ZAŁOŻENIA PAŁACOWO-PARKOWEGO W TYM DZIAŁEK NR 1/3, 1/4 i 1/8 wpisanych do rejestru zabytków (ob. część dz. nr 74 i 73/3)		II POŁ. XIX w.
252	PIĄTKOWO		1	PAŁAC W ZESPOLE DWORSKIM	MUR.	1850-52 r.
253	PIĄTKOWO			PARK W ZESPOLE DWORSKIM	MUR.	II POŁ. XIX w.
254	PIĄTKOWO			OFICyna W ZESPOLE DWORSKIM	MUR.	OK. POŁ. XIX w.
255	PIĄTKOWO			BUDYNEK GOSPODARCZY W ZESPOLE DWORSKIM	MUR.	4 ĆW. XIX w.
256	PIĄTKOWO			HYDROFOR I WOZOWNIA W ZESPOLE DWORSKIM	MUR.	4 ĆW. XIX w.
257	PIĄTKOWO			OBORA W ZESPOLE DWORSKIM	MUR.	4 ĆW. XIX w.
258	PIĄTKOWO			GORZELNIA W ZESPOLE DWORSKIM	MUR.	1896 r.
259	PIĄTKOWO			OWCZARNIA W ZESPOLE DWORSKIM	MUR.	4 ĆW. XIX w.
260	PIĄTKOWO		10	SZEŚCIORAK W ZESPOLE DWORSKIM	MUR.	POCZ. XX w.
261	PIĄTKOWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	1946 r.
262	PLUSKOWĘSY			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. JANA CHRZCICIELA	MUR.	POCZ. XIV w., 1801 r.
263	PLUSKOWĘSY			CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY		XIV w.
264	PLUSKOWĘSY			CMENTARZ EWANGELICKI		I POŁ. XIX w.
265	PLUSKOWĘSY			OGRODZENIE KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO PW. ŚW. JANA CHRZCICIELA	KAM.	II POŁ. XIX w.
266	PLUSKOWĘSY			FIGURA PRZYDROŻNA	KAM.	K. XIX w.
267	PLUSKOWĘSY		48	CZWORAK Z ZESPOŁU PODWORSKEGO	MUR.	4 ĆW. XIX w.
268	PLUSKOWĘSY		50B	CZWORAK Z ZESPOŁU PODWORSKEGO	MUR.	4 ĆW. XIX w.
269	PLUSKOWĘSY		2	PONIAÓWKA	DREWN.	PO 1930 r.
270	PLUSKOWĘSY		22	SZKOŁA	MUR.	POCZ. XX w.
271	PLUSKOWĘSY		51	BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
272	PLUSKOWĘSY		68	PONIAÓWKA	DREWN.	PO 1930 r.
273	PLUSKOWĘSY		75	DWÓR W ZESPOLE POWORSKIM	MUR.	4 ĆW. XIX w.
274	PLUSKOWĘSY			PARK PODWORSKI		4 ĆW. XIX w.
275	PRUSKA ŁĄKA		25	SZKOŁA	MUR.	POCZ. XX w.
276	PRUSKA ŁĄKA		40	PONIAÓWKA	DREWN.	LATA 40 XX w.
277	PRUSKA ŁĄKA		42	PONIAÓWKA	DREWN.	LATA 40 XX w.
278	PRUSKA ŁĄKA			CMENTARZ EWANGELICKI		II POŁ. XIX w.
279	PRUSKA ŁĄKA			PARK PODWORSKI		II POŁ. XIX w.
280	PRUSKA ŁĄKA		60	DWÓR W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	4 ĆW. XIX w.
281	PRUSKA ŁĄKA			KUŻNIA W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	4 ĆW. XIX w.
282	PRUSKA ŁĄKA			LODOWNIA W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	4 ĆW. XIX w.
283	PRUSKA ŁĄKA			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	1946 r.

284	SIERAKOWO			CMENTARZ EWANGELICKI		II POŁ. XIX w.
285	SIERAKOWO			BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY	MUR.	K. XIX w.
286	SIERAKOWO		22	SZKOŁA + POMPA	MUR.	XIX/XX w.
287	SIERAKOWO		29	BUDYNEK MIESZKALNY PRZY DAWNEJ MLECZARNI	MUR.	OK. 1920 r.
288	SIERAKOWO		43	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
289	SIERAKOWO		53	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
290	SIERAKOWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	1933 r.
291	SREBRNIKI			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. MATKI BOSKIEJ ŚNIEŻNEJ	MUR.	K. XIII w., 1700 r.
292	SREBRNIKI			CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY		XIV w.
293	SREBRNIKI		40	PLEBANIA	MUR.	LATA 30 XX w.
294	SREBRNIKI			TEREN ZAŁOŻENIA FOLWARCZNEGO		XIX/XX w.
295	SREBRNIKI		68-70	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE FOLWARCZNYM	MUR.	POCZ. XX w.
296	SREBRNIKI		budek należący do domu nr 69	BUDYNEK INWENTARSKI W ZESPOLE FOLWARCZNYM	MUR.	POCZ. XX w.
297	SREBRNIKI		budek należący do domu nr 69	SPICHLERZ W ZESPOLE FOLWARCZNYM	MUR.	LATA 30 XX w.
298	SREBRNIKI		budek należący do domu nr 69	OBORA W ZESPOLE FOLWARCZNYM	MUR.	POCZ. XX w.
299	SREBRNIKI		18	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
300	SREBRNIKI		42	SZKOŁA	MUR.	POCZ. XX w.
301	SREBRNIKI			KAPLICZKA PRZEDPOGRZEBOWA	KAM.	POCZ. XX w.
302	SREBRNIKI			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	OK. 1915 r.
303	SREBRNIKI			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	POCZ. XX w.
304	SREBRNIKI			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	XIX/XX w.
305	SZEWA			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	1946 r.
306	SZEWA			PARK PODWORSKI		II POŁ. XIX w.
307	SZYCHOWO		36	DWÓR W ZESPOLE PODWORSKIM	MUR.	OK. 1890 r.
308	SZYCHOWO			TEREN PARKU PODWORSKIEGO		II POŁ. XIX w.
309	WIELKA ŁĄKA		KO	ŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚŚ. KATARZYNY I MAŁGORZ	MUR.	III/XIV w., 1861-63
310	WIELKA ŁĄKA			OGRODZENIE KOSCIOŁA PARAFIALNEGO PW. ŚŚ. KATARZYNY I MAŁGORZATY	MUR.	1863 r.
311	WIELKA ŁĄKA			KAPLICA POGRZEBOWA PRZY KOSCIELE	MUR.	1861-1863 r.
312	WIELKA ŁĄKA			POSTUMENT POD KRZYŻ	KAM.	1863 r.
313	WIELKA ŁĄKA			CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY i działka nr 96		XIV w.
314	WIELKA ŁĄKA			CMENTARZ PARAFIALNY RZYM.-KAT.		II POŁ. XIX w.
315	WIELKA ŁĄKA			PARK PODWORSKI		II POŁ. XIX w.
316	WIELKA ŁĄKA		7	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
317	WIELKA ŁĄKA			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	XIX/XX w.
318	WIELKA ŁĄKA - STRUŚ			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	1945 r.

319	WIELKA ŁĄKA - KRUPKA			MŁYN WODNY	MUR.	1929 r.
320	WIELKIE RYCHNOWO			CMENTARZ EWANGELICKI		II POŁ. XIX w.
321	WIELKIE RYCHNOWO		37	KAPLICA PW. ŚW. JANA CHRZCICIELA	MUR.	1938 r.
322	WIELKIE RYCHNOWO		37	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	KAM.	1957 r.
323	WIELKIE RYCHNOWO			ZAŁOŻENIE PARKOWE Z DAWNEGO ZESPOŁU FOLWARCZNEGO		3 ĆW. XIX w.
324	WIELKIE RYCHNOWO		66	DWÓR Z DAWNEGO ZESPOŁU FOLWARCZNEGO	MUR.	3 ĆW. XIX w.
325	WIELKIE RYCHNOWO			BUDYNEK DWORCA KOLEJOWEGO	MUR.	POCZ. XX w.
326	WIELKIE RYCHNOWO		2	DRÓŻNICÓWKA + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
327	WIELKIE RYCHNOWO		4	LEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
328	WIELKIE RYCHNOWO		5	LEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
329	WIELKIE RYCHNOWO		6	LEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
330	WIELKIE RYCHNOWO			WIADUKT PRZY DRÓŻNICÓWCE		XIX/XX w.
331	WIELKIE RYCHNOWO		50	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
332	WIELKIE RYCHNOWO		51	DOM + BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
333	WIELKIE RYCHNOWO		65	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
334	WIELKIE RYCHNOWO		72	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
335	WIELKIE RYCHNOWO			DRÓŻNICÓWKA	MUR.	POCZ. XX w.
336	WIELKIE RYCHNOWO		80	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
337	WIELKIE RYCHNOWO		91	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
338	WIELKIE RYCHNOWO		96	POCZTA W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO	MUR.	POCZ. XX w.
339	WIELKIE RYCHNOWO		98	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w.
340	WIELKIE RYCHNOWO		97	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	POCZ. XX w., 1939 r.
341	WIELKIE RYCHNOWO		123	DRÓŻNICÓWKA	MUR.	POCZ. XX w.
342	WIELKIE RYCHNOWO		124	LEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
343	WIELKIE RYCHNOWO		125	LEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	MUR.	POCZ. XX w.
344	WIELKIE RYCHNOWO		122	SZKOŁA	MUR.	1905 r.
345	ZAPLUSKOWĘSY		2	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	I ĆW. XIX w.
346	ZAPLUSKOWĘSY		3	DOM W ZAGRODZIE	MUR.	I ĆW. XIX w.

Źródło: Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017-2020

Część obiektów zabytkowych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków wpisana została również do Rejestru Zabytków prowadzonego przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

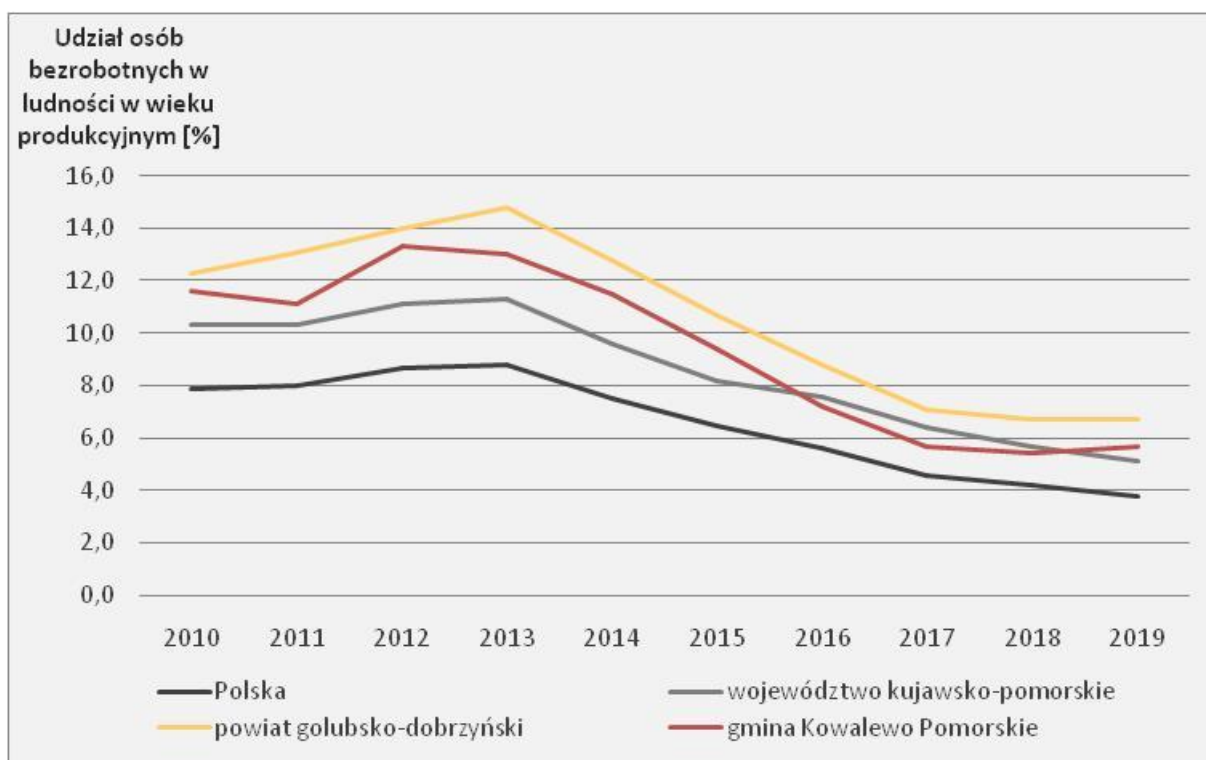
- Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja – Chełmonie,
- Kościół parafialny pw. św. Mikołaja, ruiny zamku, pozostałości murów miejskich, zajazd, budynek sądu grodzkiego (wraz z jego murowanym ogrodzeniem od strony północno-wschodniej oraz otoczeniem budynku sądu) – Kowalewo Pomorskie,

- Zespół pałacowo-parkowy (pałac, park, oficyna dworska wraz z terenem otaczającym) – Piątkowo,
- Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela, Założenie dworsko-parkowe (dwór, park) – Pluskowęsy,
- Kościół parafialny pw. Matki Boskiej Śnieżnej – Srebrniki,
- Założenie dworsko-parkowe – Szychowo,
- Kościół parafialny pw. św. Katarzyny i Małgorzaty, ogrodzenie, kaplica pogrzebowa, teren dawnego cmentarza i znajdujący się pod nim postument pod krzyż, młyn wodny – Wielka Łąka/Krupka.

8. WARUNKI I JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCÓW, W TYM OCHRONY ICH ZDROWIA

1. Bezrobocie

W 2019 r. w gminie Kowalewo Pomorskie były zarejestrowane 403 osoby bezrobotne, z czego 133 na obszarze miasta i 270 na obszarze wiejskim gminy. Od 2012 r. do 2018 r. liczba osób bezrobotnych w gminie cechowała się stałą tendencją spadkową i dopiero w 2019 r. odnotowano niewielki wzrost liczby osób bezrobotnych. Wśród osób bezrobotnych zdecydowaną większość stanowią kobiety – w 2019 r. stanowiły 64% wszystkich zarejestrowanych osób bezrobotnych, a ich udział nieznacznie, ale stale wzrasta. Udział osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminie w 2019 r. wynosił 5,7%. Wartość tego wskaźnika była niższa niż dla całego powiatu golubsko-dobrzyńskiego (wynoszącej 6,7%) i stanowiła jedną z najniższych wśród wszystkich gmin w powiecie. Jednocześnie jednak wskaźnik ten cały czas osiąga wartości nieznacznie wyższe od wartości dla województwa kujawsko-pomorskiego (wynoszącej 5,1%). Podobnie jak w przypadku samej liczby zarejestrowanych osób bezrobotnych, wartość tego wskaźnika w gminie od 2012 r. stale spada jednak w 2019 r. odnotowano niewielki wzrost jego wartości.

Ryc. 18. Udział zarejestrowanych osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%) w latach 2010-2019 (opracowano na podstawie BDL GUS)

Wśród zarejestrowanych osób bezrobotnych w 2019 r. 76 osób miało prawo do zasiłku. Szczególnie dużą

grupę osób bezrobotnych stanowiły osoby bez kwalifikacji zawodowych (36% wszystkich zarejestrowanych osób bezrobotnych) lub bez doświadczenia zawodowego (21%). Dodatkowo należy zauważyć, że pod względem wykształcenia wśród zarejestrowanych osób bezrobotnych dominowały osoby z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym (33%) oraz wykształceniem zasadniczym zawodowym (28%). Pod względem wieku zarejestrowanych osób bezrobotnych w 2019 r. 26% stanowiły osoby do 30. roku życia, natomiast 27% osoby powyżej 50. roku życia.

Wśród osób bezrobotnych można wyróżnić kilka grup znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Do takich osób w szczególności zaliczyć można długotrwale bezrobotnych, którzy w gminie stanowili 56% wszystkich osób zarejestrowanych. Ponadto, biorąc pod uwagę zwiększającą się liczbę bezrobotnych kobiet, uwagę zwraca fakt, że aż 25% osób bezrobotnych stanowiły kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka.

Biorąc pod uwagę dotychczasową sytuację w gminie o generalnie pozytywnych tendencjach w zakresie poziomu bezrobocia należy pamiętać o zmianach zachodzących w gospodarce, zwłaszcza na skutek pandemii choroby układu oddechowego COVID-19 wywoływanej przez koronawirusa SARS-CoV-2 w 2020 r., która może odwrócić pozytywne tendencje i spowodować wzrost poziomu bezrobocia.

Tabela 17. Liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych w gminie Kowalewo Pomorskie w latach 2015-2019

Zarejestrowane osoby bezrobotne:	2015	2016	2017	2018	2019
ogółem	686	525	413	385	403
kobiety	418	330	264	253	257
mężczyźni	268	195	149	132	146
z prawem do zasiłku	95	90	68	61	76
bez kwalifikacji zawodowych	218	170	133	131	147
bez doświadczenia zawodowego	186	123	64	97	83
kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka	134	118	103	162	100
posiadający co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia	114	113	110	118	92
do 30 roku życia	222	157	125	119	106
powyżej 50 roku życia	168	140	99	88	108
długotrwale bezrobotne	445	327	247	226	224
niepełnosprawne	39	33	21	15	17
z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym	229	168	124	120	135
z wykształceniem zasadniczym zawodowym	219	173	127	114	113
z wykształceniem średnim ogólnokształcącym	70	56	43	53	46
z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym	129	96	88	76	82
z wykształceniem wyższym	39	32	31	22	27

Źródło: Wojewódzki Urząd Pracy w Toruniu

2. Źródła utrzymania

Zgodnie z metodyką przyjętą przez Główny Urząd Statystyczny na potrzeby Narodowego Spisu Powszechnego w 2002 r. główne źródło utrzymania ludności stanowi źródło przynoszące osobie w ciągu całego roku największy zarobek lub dochód. Według danych z 2002 r. w Kowalewie Pomorskim z pracy zarobkowej poza rolnictwem utrzymywało się 35% mieszkańców gminy (31% z pracy najemnej i 4% z pracy na własny rachunek), natomiast w rolnictwie stosunkowo duży odsetek wynoszący 18%. Pozostałe 47% mieszkańców utrzymywało się z niezarobkowych źródeł, w tym 22% z emerytur i 16% z rent.

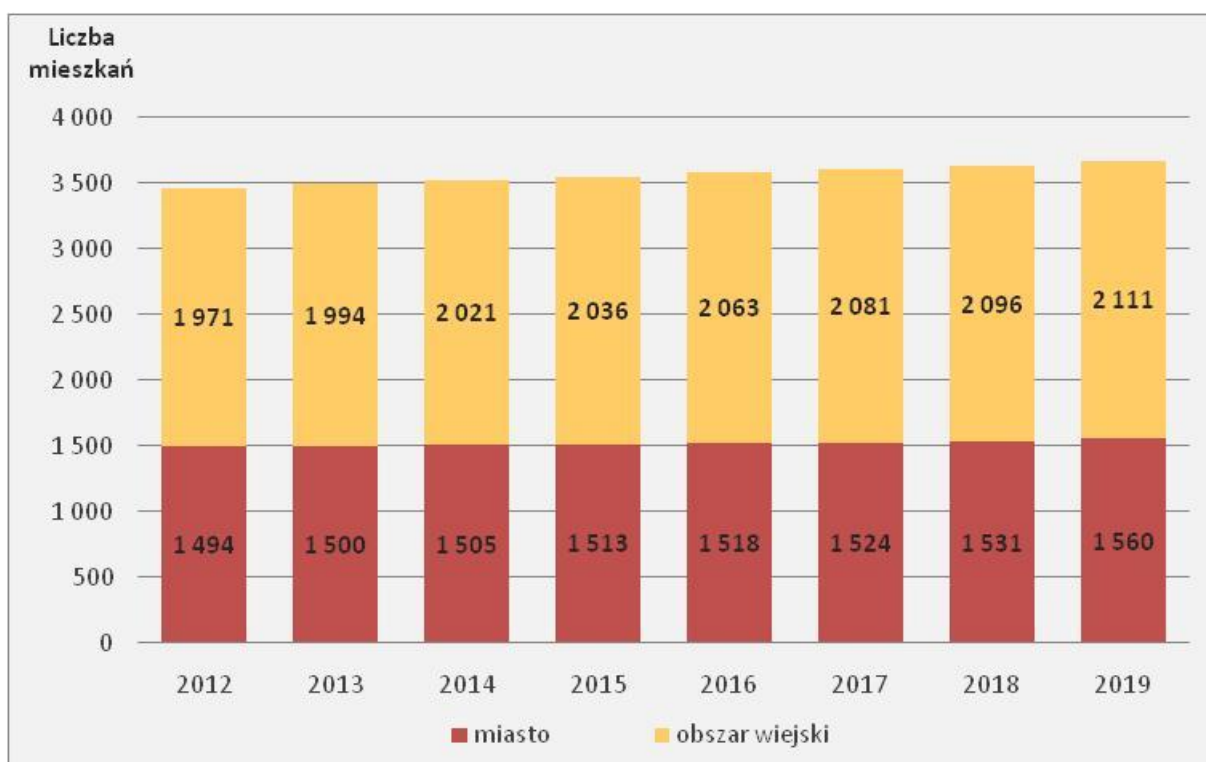
Należy pamiętać, że zachodzące zmiany w strukturach ludnościowych na skutek postępujących procesów starzenia się społeczeństwa (wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym, zmniejszająca się liczba osób

w wieku produkcyjnym) oraz ogólna pozytywna koniunktura gospodarcza w kraju przyczyniają się do zmian zachodzących na rynku pracy, takich jak spadający poziom bezrobocia, problemy ze znalezieniem pracowników oraz wydłużanie aktywności zawodowej osób będących w wieku emerytalnym. Zmiany te mogą w znacznym stopniu wpływać na rozkład źródeł utrzymania mieszkańców.

3. Warunki mieszkaniowe

W 2019 r. w gminie Kowalewo Pomorskie znajdowały się 2 353 budynki mieszkalne lub usługowo-mieszkalne (z czego 73% na obszarze wiejskim gminy). Na zasoby mieszkaniowe składało się 3 671 mieszkań o łącznej powierzchni użytkowej wynoszącej 297 713 m². Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania wynosiła 81,1 m² i była wyższa niż w powiecie golubsko-dobrzyńskim (80,3m²). Zdecydowanie większe mieszkania występowały na obszarze wiejskim gminy (przeciętna powierzchnia użytkowa 90,4 m²), niż w mieście (68,5 m²), co jest typowe dla obszarów wiejskich. Na jednego mieszkańca gminy przypadało przeciętnie 26,0 m² powierzchni użytkowej mieszkania.

Analizując dane za lata 2012-2019 zaobserwować można zwiększanie się zasobów mieszkaniowych w gminie. Wzrost ten był nieznacznie wyższy niż w powiecie golubsko-dobrzyńskim i nieznacznie niższy niż w całym województwie. Jest on głównie zasługą rozwoju mieszkalnictwa na obszarze wiejskim gminy, gdzie zarówno w przypadku zwiększania liczby mieszkań jak i ich powierzchni użytkowej tempo wzrostu jest około 1,5 razy wyższe niż w mieście.

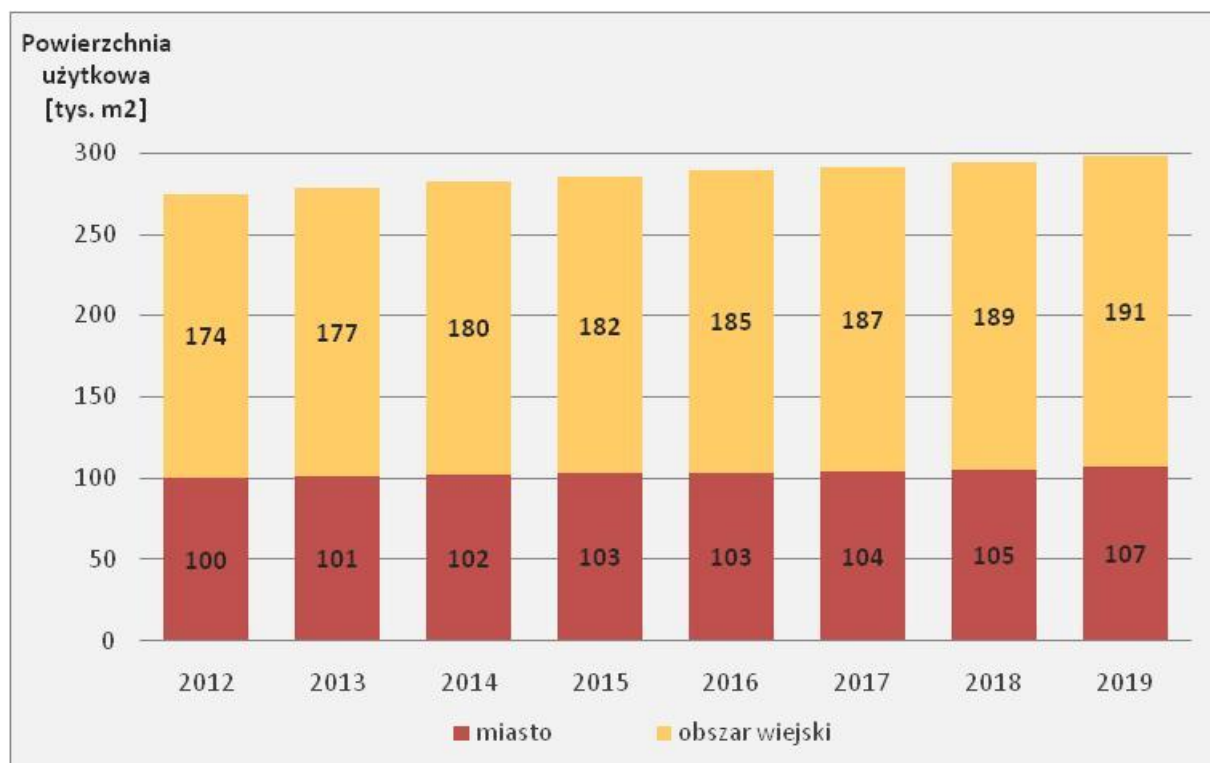

Ryc. 19. Liczba mieszkań w gminie Kowalewo Pomorskie w latach 2012-2019 (opracowano na podstawie BDL GUS)

Wszystkie miejscowości w gminie są zaopatrzone w sieć wodociągową. W 2019 r. 97,1% budynków mieszkalnych podłączonych było do instalacji wodociągowej i korzystało z niej 97,8% mieszkańców. Poziom zwodociągowania gminy był wysoki – udział osób korzystających z instalacji był wyższy niż w powiecie (96,9%), a także całym województwie (95,4%). O wiele mniej budynków było podłączonych do sieci kanalizacyjnej – było to łącznie w całej gminie 31,1% budynków mieszkalnych, a z sieci korzystało

52,2% ludności. Sieć kanalizacyjna obejmowała 74,9% budynków w mieście i tylko 13,6% budynków na obszarze wiejskim, gdzie przeważają indywidualne instalacje przydomowe (szamba, oczyszczalnie przydomowe). Udział osób korzystających z sieci kanalizacyjnej był zdecydowanie niższy niż w powiecie (61,7%) i w województwie (70,2%).

Ryc. 20. Powierzchnia użytkowa mieszkań w gminie Kowalewo Pomorskie w latach 2012-2019

Sieć gazowa na obszarze gminy znajduje się głównie na obszarze miasta, gdzie podłączonych było do sieci 28,6% mieszkań (korzystało z niej 67,0% mieszkańców miasta, dane GUS). Na obszarze wiejskim do sieci podłączone były pojedyncze mieszkania – z instalacji korzystało zaledwie 0,3% ludności zamieszkującej obszar wiejski. Do centralnego ogrzewania w gminie w 2019 r. podłączonych było 78,2% mieszkań, w tym 78,8% mieszkań na obszarze miasta i 77,8% mieszkań na obszarze wiejskim. W gminie stale prowadzone są prace nad rozwojem infrastruktury sieciowej, która przyczynia się do poprawy warunków mieszkaniowych.

W skład zasobu mieszkaniowego władz gminy w 2020 r. wchodziły 124 mieszkania (77 na obszarze miasta i 47 na obszarze wiejskim) o łącznej powierzchni 4 522 m², a także 17 lokali socjalnych o łącznej powierzchni 547 m². Poza gminą miejską Golub-Dobrzyń, gmina Kowalewo Pomorskie dysponowała największym zasobem mieszkań komunalnych oraz lokali socjalnych w powiecie.

4. Infrastruktura społeczna

Dostępność do infrastruktury społecznej na obszarze gminy w bardzo dużym stopniu wpływa na jakość życia mieszkańców. Tego typu infrastruktura pozwala zaspokajać podstawowe potrzeby ludności związane m.in. z opieką nad dziećmi, edukacją, życiem społecznym i kulturalnym, sportem, czy ochroną zdrowia.

Na terenie gminy działa 5 szkół podstawowych, w Kowalewie Pomorskim, Wielkim Rychnowie, Wielkiej

Łące, Pluskowęsach i Mlewie. Sieć publicznych przedszkoli i oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych w gminie składa się z 5 placówek – przedszkola publicznego w Kowalewie Pomorskim oraz 4 oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych (w Kowalewie Pomorskim, Wielkim Rychnowie, Wielkiej Łące i Pluskowęsach). Ponadto w mieście działa Publiczna Szkoła Muzyczna I stopnia. Do szkół ponadpodstawowych prowadzonych przez powiat golubsko-dobrzyński w gminie należą 4 szkoły wchodzące w skład zespołu szkół znajdującego się w mieście Kowalewo Pomorskie - szkoła branżowa I stopnia, liceum ogólnokształcące dla młodzieży, liceum ogólnokształcące dla dorosłych oraz technikum. W ramach zespołu szkół ponadpodstawowych w Kowalewie Pomorskim działa również szkoła policealna. Bardzo ważnymi instytucjami w gminie są placówki kultury i aktywności społecznej, służące włączeniu społecznemu i rozwojowi zainteresowań mieszkańców. Za realizację zadań z zakresu zagospodarowania czasu wolnego i aktywności kulturalnej w gminie odpowiada Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury mający swoją siedzibę w mieście Kowalewo Pomorskie. Funkcjonuje przy nim gminna Biblioteka Publiczna, która dodatkowo posiada filię w Wielkim Rychnowie. W gminie znajduje się rozbudowana sieć świetlic składająca się z 15 placówek działających w formie świetlic wiejskich, remizo-świetlic, domów kultury i świetlic osiedlowych. W Kowalewie Pomorskim działa również filia Uniwersytetu Trzeciego Wieku Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy.

Tabela 18. Świetlice w gminie Kowalewo Pomorskie

Lp.	Nazwa sołectwa/samorządu osiedlowego	Forma działalności
1.	Bielsk	Świetlica wiejska
2.	Chełmonie	Remizo-świetlica
3.	Chełmoniec	Remizo-świetlica
4.	Kiełpiny	Remizo-świetlica
5.	Lipienica	Świetlica wiejska
6.	Mariany	Remizo-świetlica
7.	Mlewo	Dom kultury
8.	Mlewiec	Remizo-świetlica
9.	Piątkowo	Wiejski dom kultury
10.	Pluskowęsy	Świetlica wiejska
11.	Pruska Łąka	Świetlica wiejska
12.	Sierakowo	Remizo-świetlica
13.	Srebrniki	Remizo-świetlica
14.	Wielkie Rychnowo	Wiejski dom kultury
15.	Samorząd Osiedlowy Osiedla Brodnickiego	Świetlica osiedlowa

Źródło: dane Urzędu Miejskiego w Kowalewie Pomorskim

W Kowalewie Pomorskim funkcjonuje Centrum Rekreacji i Sportu składające się z boiska do piłki plażowej, boiska wielofunkcyjnego, siłowni zewnętrznej, placu zabaw, skateparku oraz stadionu z trybunami wraz z pełnowymiarowym boiskiem do piłki nożnej oraz bieżnią poliuretanową. Ponadto na infrastrukturę sportową na obszarze gminy składają się: Pływalnia w Kowalewie Pomorskim, dwa boiska typu „Orlik” – w Kowalewie Pomorskim i Wielkiej Łące oraz działająca w miejscowości Kiełpiny strzelnica, na której organizowane są zawody strzeleckie.

W gminie działają dwa niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej. Obie placówki znajdują się w mieście Kowalewo Pomorskie. Jedna z nich ma również filię działającą w Wielkim Rychnowie.

Zadania z zakresu pomocy społecznej realizuje Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej z siedzibą w mieście Kowalewo Pomorskie. W strukturze organizacyjnej MGOPS działa Świetlica Socjoterapeutyczna będąca placówką wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży oraz Dzienny Dom Pobytu.

5. Podsumowanie

Warunki i jakość życia mieszkańców stanowią bardzo istotną zachętę do osiedlania na danym obszarze. O jakości życia mieszkańców na danym obszarze świadczy dostępność do podstawowych usług społecznych. Dostępność do tego rodzaju usług w gminie Kowalewo Pomorskie zapewniają głównie placówki znajdujące się na terenie miasta oraz w wybranych miejscowościach na obszarze wiejskim. Przez wzgląd na zachodzące w gminie procesy starzenia się społeczeństwa, ale również ogólne tendencje wzrostu zainteresowania zajęciami z zakresu zagospodarowania wolnego czasu i aktywności kulturalnej, bardzo pozytywnie należy ocenić wyposażenie gminy w infrastrukturę społeczną z zakresu kultury i aktywności społecznej (MGOK, bibliotekę, świetlice). Duża liczba tego typu placówek zwiększa dostępność do zajęć dla większej liczby mieszkańców. Zwłaszcza jest to istotne w przypadku mniej mobilnych grup senioralnych, dla których szczególnie istotne jest świadczenie usługi jak najbliżej miejsca zamieszkania.

Na jakość życia przekłada się również sytuacja na rynku pracy i wynikające z niej bezpieczeństwo zatrudnienia. W gminie Kowalewo Pomorskie sytuacja w tym zakresie systematycznie się polepsza. Udział osób bezrobotnych w ludności w wieku produkcyjnym dla gminy Kowalewo Pomorskie stanowi jedną z niższych wartości w powiecie, a dodatkowo z roku na rok spada liczba osób bezrobotnych.

Bardzo istotnym elementem warunków i jakości życia w gminie są występujące w niej warunki mieszkaniowe. Zasoby mieszkaniowe w gminie Kowalewo Pomorskie systematycznie się zwiększają, a co ważne zwiększa się również przeciętna powierzchnia mieszkań oraz powierzchnia mieszkania przypadająca na jednego mieszkańca. Świadczy to o ciągłym polepszaniu się warunków mieszkaniowych w gminie. Do poprawy warunków mieszkaniowych przyczynia się także stały rozwój infrastruktury sieciowej. Dużym plusem jest funkcjonowanie w mieście Kowalewo Pomorskie sieci gazowej.

9. ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA LUDNOŚCI I JEJ MIENIA

Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie bezpieczeństwo mienia i ludności zapewniają:

- Posterunek Policji w Kowalewie Pomorskim znajdujący się przy ul. Plac Wolności 6,
- Gminny Zespół Zarządzania Kryzysowego,
- jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej.

Obszar gminy podlega Posterunkowi Policji w Kowalewie Pomorskim, którego jednostką nadrzędną jest Komenda Powiatowa Policji w Golubiu-Dobrzyniu. Gmina nie zalicza się do obszarów odznaczających się pod względem skali lub też charakteru przestępczości.

Działania związane z zarządzaniem kryzysowym na terenie gminy realizuje Gminny Zespół Zarządzania Kryzysowego. Zespół wykonuje swoje zadania na wszystkich etapach przebiegu zarządzania sytuacją kryzysową. Wszelkie sprawy organizacyjne związane z działaniem administracyjnym na rzecz ochrony zdrowia i życia mieszkańców określane są przez zarządzenia Burmistrza.

Obecnie za bezpieczeństwo przeciwpożarowe mieszkańców gminy Kowalewo Pomorskie w pierwszej kolejności odpowiadają jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej. Zlokalizowano je w największych miejscowościach:

- OSP Kowalewo Pomorskie (jednostka należąca do KSRG),
- OSP Wielkie Rychnowo (jednostka należąca do KSRG),
- OSP Chełmoniec,
- OSP Kiełpiny,
- OSP Lipienica,
- OSP Mariany,
- OSP Mlewiec,
- OSP Mlewo,

- OSP Pluskowęsy,
- OSP Pruska Łąka (przekształcona w jednostkę prewencyjną),
- OSP Sierakowo,
- OSP Srebrniki.

Za główne źródła zagrożenia pożarowego uważa się lasy i obszary gospodarstw rolnych. Ma na to wpływ kilka aspektów:

- duże powierzchnie uprawne oraz lasy stanowią potencjalny obszar szybko rozprzestrzeniającego się ognia,
- działania związane z wypalaniem pól,
- przypadki podpałów,
- zły stan techniczny instalacji elektrycznej w budynkach,
- gwałtowne zjawiska pogodowe spowodowane zmieniającym się klimatem.

Zagrożenie pożarowe wzrasta w okresie grzewczym, z uwagi na stosowanie ogrzewania niedostosowanego do współczesnych standardów bezpieczeństwa w niektórych gospodarstwach domowych. Dodatkowo z racji zmian klimatu można spodziewać się występowania dłuższych niż do tej pory okresów suszy rolniczej zwiększającej zagrożenie pożarowe, a także oddziałującej negatywnie na sytuację ekonomiczną mieszkańców utrzymujących się z działalności rolniczej.

Poza wyżej wymienionymi zagrożeniami należy nadmienić o możliwości wystąpienia katastrofy w ruchu drogowym lub kolejowym z udziałem pojazdów przewożących substancje chemiczne i materiały niebezpieczne, a także o możliwości zanieczyszczenia powietrza.

W celu sprawnego informowania mieszkańców o możliwych zagrożeniach czy też innych kwestiach istotnych dla mieszkańców Urząd Miejski w Kowalewie Pomorskim przygotował możliwość skorzystania z informatora SMS.

10. STAN PRAWNY GRUNTÓW

Większość gruntów w gminie, jak i w mieście, stanowią grunty osób fizycznych, do których należy kolejno 70% powierzchni miasta oraz 82% powierzchni gminy. Udział Skarbu Państwa w ogólnej powierzchni miasta sięga 8%, a w przypadku gminy udział ten wynosi niespełna 9%.

Do tej grupy należy również większość kompleksów leśnych gminy. Jednak w sytuacji, w której grunty leśne obejmują około 6% obszaru gminy należy zauważyć, iż własność Skarbu Państwa stanowią ciągle użytki rolne pozostające w zarządzie Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa, zajmujące około 5% powierzchni gminy. W najbliższych latach należy spodziewać się przejmowania przedmiotowych gruntów przez podmioty prywatne. Analizując strukturę własnościową na terenie miasta należy zwrócić uwagę na stosunkowo wysoki udział własności gminnej, który w przypadku miasta wynosi blisko 18%.

Tabela 19. Struktura własności gruntów w gminie Kowalewo Pomorskie

Wyszczególnienie	Miasto Kowalewo Pomorskie		Obszar wiejski Kowalewo Pomorskie	
	ha	%	ha	%
Grunty SP z wyłączeniem przekazanych w użytkowanie wieczyste	30	6,74	1145	8,40
Grunty SP przekazane w użytkowanie wieczyste	6	1,35	51	0,37
Grunty spółek SP, przedsiębiorstw państwowych i innych państwowych osób prawnych	0	0,00	0	0,00
Grunty gmin i związków międzygminnych z wyłączeniem oddanych w użytkowanie wieczyste	71	15,96	291	2,13
Grunty gmin i związków międzygminnych przekazane w użytkowanie wieczyste	7	1,57	2	0,01

Grunty, które są własnością samorządowych osób prawnych oraz grunty, których właściciele są nieznani	0	0,00	0	0,00
Grunty osób fizycznych	314	70,56	11212	82,23
Grunty spółdzielni	0	0,00	0	0,00
Grunty kościołów, związków wyznaniowych	4	0,90	193	1,42
Wspólnoty gruntowe	0	0,00	0	0,00
Grunty powiatów z wyłączeniem gruntów oddanych w użytkowanie wieczyste	10	2,25	53	0,39
Grunty powiatów oddanych w użytkowanie wieczyste	0	0,00	0	0,00
Grunty województw z wyłączeniem przekazanych w użytkowanie wieczyste	0	0,00	7	0,05
Grunty województw przekazane w użytkowanie wieczyste	0	0,00	0	0,00
Grunty będące przedmiotem własności i władania osób innych niż wymienione wyżej	3	0,67	681	4,99
Powierzchnia ewidencyjna	445	-	13635	-
Powierzchnia wyrównawcza	0	-	40	-
Powierzchnia geodezyjna	445	-	13675	-

Dane Starostwa Powiatowego w Golubiu-Dobrzyniu za rok 2019

11. WYSTĘPOWANIE OBIEKTÓW I TERENÓW CHRONIONYCH NA PODSTAWIE PRZEPISÓW ODRĘBNYCH

Obiekty i obszary na terenie gminy Kowalewo Pomorskie mogą być chronione w ramach:

- ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1098 ze zm.),
- ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1326 ze zm.),
- ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 624 ze zm.),
- ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1064 ze zm.),
- ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.).

We wcześniejszych rozdziałach opisano formy ochrony przyrody tj.: Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Drwęcy, użytki ekologiczne i pomniki przyrody. Wyszczególniono także obszary gruntów rolnych klasy II i III, terenów leśnych oraz wody powierzchniowe podlegające ochronie prawnej. Ponadto zamieszczono gminną ewidencję zabytków oraz wykazano funkcjonowanie terenów i obszarów górniczych. Poza wymienionymi we wcześniejszych rozdziałach formami ochrony przestrzeni i terenów nie występują inne tereny chronione na podstawie przepisów odrębnych.

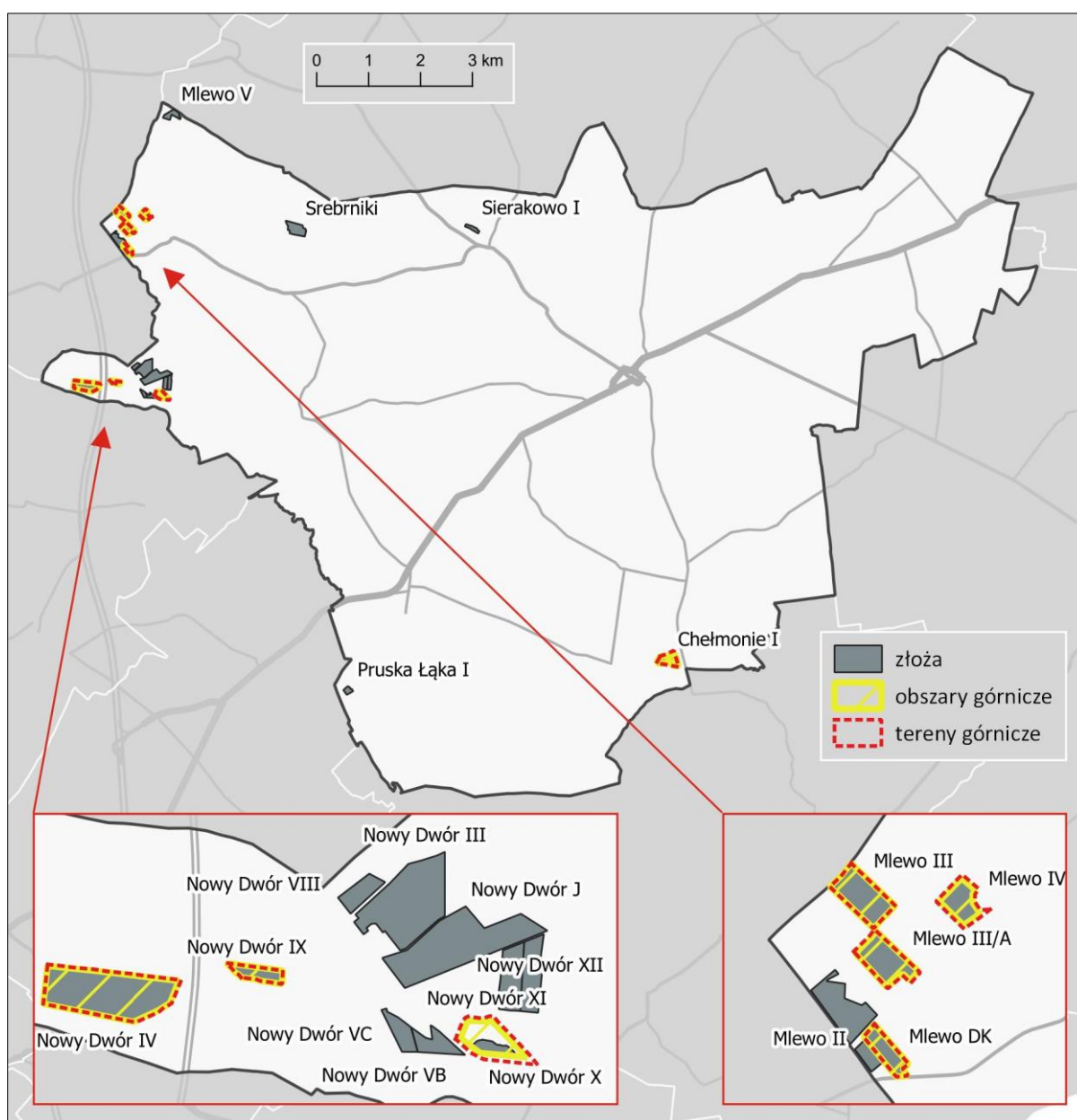
12. WYSTĘPOWANIE OBSZARÓW NATURALNYCH ZAGROŻEŃ GEOLOGICZNYCH

Według Systemu Osłony Przeciwosuwiskowej Państwowego Instytutu Geologicznego w Warszawie, na terenie gminy Kowalewo Pomorskie nie występują osuwiska. Nie wyróżnia się również obszarów naturalnych zagrożeń geologicznych. W granicach gminy występują jednak tereny o znacznym nachyleniu, które predysponowane są do uruchomienia ruchów masowych. Jest ich niewiele i występują przede wszystkim w dolinie Strugi Rychnowskiej, Strugi Młyńskiej i mniejszych cieków. Jakikolwiek ruchy masowe są obecnie nieaktywne. Wszystkie tereny uznane za potencjalnie miejsca zagrożone ich uruchomieniem znajdują się w wydzieleniu terenów o nachyleniu powyżej 11°, zawartym na załącznikach mapowych do Studium.

13. WYSTĘPOWANIE UDOKUMENTOWANYCH ŹŁÓŻ KOPALIN, ZASOBÓW WÓD PODZIEMNYCH ORAZ UDOKUMENTOWANYCH KOMPLEKSÓW PODZIEMNEGO SKŁADOWANIA DWUTLENKU WĘGLA

Złóża zagospodarowane oraz zrekułtywowane na terenie gminy związane były z wydobyciem kruszywa naturalnych (złóża piasków budowlanych, złóża piasków poza piaskami szklarskimi). Aktualnie eksploatowanych jest 5 złóż, a dwa kolejne są na etapie poszukiwania i rozpoznawania złóża. W przypadku 17 złóż wydobycie się zakończyło, z czego 11 zostało zrekułtywowanych, a 6 jest w trakcie rekułtywacji. Wszystkie inne złóża obecne, jak i wykreślone z bilansu, reprezentują kopalinę w typie kruszywa naturalnego, przy czym jedno z ze złóż (Mlewo IV) posiada pod spągiem piaszczysto-żwirowej kopaliny głównej pokład towarzyszący w postaci surowców dla prac inżynierskich (gliny i piaski gliniaste).

Ryc. 21. Surowce mineralne (opracowano na podstawie Centralnej Bazy Danych Geologicznych, PIG)

W obrębie granic gminy Kowalewo Pomorskie występują dwie jednolite części wód podziemnych – JCWPd nr 38 (północno-zachodnia część obszaru gminy) oraz JCWPd nr 39. Wykonana w 2016 r. ocena stanu wód tych części nr 39 ukazała wynik słaby ogólny przy ocenie dobrej zarówno w zakresie stanu ilościowego, a słabej w obrębie stanu chemicznego. Wobec tego zidentyfikowano poziom oceny ryzyka nieosiągnięcia celów środowiskowych jako niezagrożony. Na obszarze gminy Kowalewo Pomorskie nie znajduje się żadna część któregośkolwiek z głównych zbiorników wód podziemnych.

Tabela 20. Zestawienie złóż kopalin na obszarze gminy Kowalewo Pomorskie

Nazwa złoża	Kopalina	Rodzaj złoża	Stan zagospodarowania	Powierzchnia [ha]
Nowy Dwór	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	zrekultywowane	4,15
Nowy Dwór II	kruszywa naturalne	złoże piasków poza piaskami szklarskimi	zrekultywowane	7,84
Sierakowo I	kruszywa naturalne	złoże piasków poza piaskami szklarskimi	zrekultywowane	1,73
Pruska Łąka I	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	zrekultywowane	1,68
Mlewo I	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	wydobycie zakończone	1,10
Mlewo II	kruszywa naturalne	złoże piasków poza piaskami szklarskimi	zrekultywowane	4,60
Mlewo III	kruszywa naturalne	złoże piasków poza piaskami szklarskimi	eksploatacja	3,10
Nowy Dwór IV	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	zrekultywowane	7,38
Nowy Dwór VI	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	zrekultywowane	1,11
Nowy Dwór III	kruszywa naturalne	złoże piasków poza piaskami szklarskimi	zrekultywowane	7,31
Nowy Dwór J	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	cofnięcie koncesji	8,00
Nowy Dwór VA	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	w trakcie rekultywacji	0,41
Nowy Dwór V	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	zrekultywowane	0,22
Mlewo III/A	kruszywa naturalne	złoże piasków poza piaskami szklarskimi	eksploatacja	3,23
Chełmonie I	kruszywa naturalne	złoże piasków poza piaskami szklarskimi	eksploatacja	5,35
Nowy Dwór VII	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	zrekultywowane	1,11
Nowy Dwór VIII	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	zrekultywowane	1,08
Nowy Dwór IX	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	w trakcie rekultywacji	0,90
Nowy Dwór X	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	zrekultywowane	0,62
Nowy Dwór VB	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	w trakcie rekultywacji	1,12
Nowy Dwór VC	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	w trakcie rekultywacji	1,00
Mlewo DK	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	w trakcie rekultywacji	2,00
Mlewo IV	kruszywa naturalne	złoże piaszczysto-żwirowe (główne), złoże glin i piasków (towarzyszące)	eksploatacja	1,99
Mlewo V	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	eksploatacja	3,48
Mlewo VI	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	rozpoznawanie	6,22

Nowy Dwór XI	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	rozpoznawanie	1,99
Nowy Dwór XII	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	rozpoznawanie	1,97
Nowy Dwór XIII	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	rozpoznawanie	3,99
Srebrniki	kruszywa naturalne	złoże piasków budowlanych	złoże rozpoznane szczegółowo	7,18

Źródło: System Gospodarki i Ochrony Bogactw Mineralnych „MIDAS” oraz Urząd Miejski w Kowalewie Pomorskim

Na terenie gminy nie występują udokumentowane kompleksy podziemnego składowania dwutlenku węgla.

14. WYSTĘPOWANIE TERENÓW GÓRNICZYCH WYZNACZONYCH NA PODSTAWIE PRZEPISÓW ODRĘBNYCH

W granicach gminy Kowalewo Pomorskie aktualne tereny górnicze dotyczą 10 złóż: Chełmonie I, Mlewo III/A, Mlewo III, Mlewo IV, Mlewo V, Mlewo DK, Nowy Dwór IV, Nowy Dwór XI oraz Nowy Dwór XII. Najstarszym aktywnym obszarem górniczym jest obszar Mlewo III ustanowiony decyzją Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego nr 195/W/10 z dnia 26 marca 2010 r. Organem nadzoru górniczego dla obszaru gminy Kowalewo Pomorskie jest Okręgowy Urząd Górniczy w Gdańsku. Na rysunku studium oznaczono 22 aktywne złoża kopalni. Złoża nieaktywne, zrehabilitowane (Nowy Dwór, Nowy Dwór VII, Nowy Dwór V, Nowy Dwór VA, Nowy Dwór VI, Mlewo I, Nowy Dwór II) uległy rekultywacji.

Tabela 21. Zestawienie terenów górniczych złóż kopalni na obszarze gminy Kowalewo Pomorskie

Nazwa terenu górniczego	Oznaczenie na zał. mapowym	Kopalina	Data wyznaczenia	Data ważności	Organ wydający decyzję	Powierzchnia [ha]
Mlewo III	PG1	kruszywa naturalne	2010-03-26	2030-12-31	Marszałek Województwa	3,8
Nowy Dwór IX	PG2	kruszywa naturalne	2010-09-16	2020-09-16	Starosta Powiatowy	0,9
Mlewo III/A	PG3	kruszywa naturalne	2011-04-18	2040-12-31	Marszałek Województwa	3,6
Chełmonie I	PG4	kruszywa naturalne	2011-11-28	2031-12-31	Marszałek Województwa	7,7
Nowy Dwór XI	PG5	kruszywa naturalne	2021-09-27	2041-09-24	Starosta Powiatowy	2,0
Nowy Dwór IV	PG6	kruszywa naturalne	2014-02-21	2034-12-31	Marszałek Województwa	7,7
Mlewo DK	PG7	kruszywa naturalne	2017-08-09	2027-08-09	Starosta Powiatowy	1,8
Mlewo IV	PG8	kruszywa naturalne	2018-03-20	2028-03-20	Starosta Powiatowy	2,7
Mlewo V	PG9	Kruszywa naturalne	2020-12-21	2035-12-31	Marszałek Województwa	3,9
Nowy Dwór XII	PG10	Kruszywa naturalne	2021-09-27	2041-09-24	Starosta Powiatowy	1,9

Źródło: PIG-PIB

Zgodnie z obowiązującym orzecznictwem dopuszcza się wypełnienie terenów niekorzystnie przekształconych (po zwirowniach): ziemią suchą, ziemią mokrą w tym kamieniami oraz odpadami o kodach:

- 01 04 08 - odpady żwiru lub skruszone skały inne niż wymienione w 01 04 07,
- 01 04 09 - odpady piasku i ility,
- 01 04 12 - odpady powstające przy płukaniu i oczyszczaniu kopalni
- inne niż wymienione w 01 04 07 i 01 04 11,
- 01 04 13 - odpady powstające przy cięciu i obróbce postaciowej
- skał inne niż wymienione w 01 04 07,
- 17 05 04 - gleba i ziemia, w tym kamienie, inne niż wymienione w 17 05 03,
- 19 12 09 - minerały (np. piasek, kamienie),
- 20 02 02 - gleba, ziemia w tym kamienie.

15. STAN SYSTEMÓW KOMUNIKACJI, INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ, STOPIEŃ UPORZĄDKOWANIA GOSPODARKI WODNO-ŚCIEKOWEJ, ENERGETYCZNEJ ORAZ GOSPODARKI ODPADAMI

1. Komunikacja

Komunikacja drogowa

Podstawową sieć dróg na terenie gminy Kowalewo Pomorskie tworzą: 2 drogi krajowe (w tym stosunkowo krótki odcinek Autostrady A1), 2 drogi wojewódzkie, 13 dróg powiatowych oraz 152 drogi gminne. Łączna długość dróg 261,7 km z czego 16,7 km zalicza się do dróg krajowych, 16,5 km do dróg wojewódzkich, 53,4 km to drogi powiatowe, a 175,1 km przypada na drogi gminne.

Tabela 22. Wykaz dróg przebiegających przez teren gminy Kowalewo Pomorskie

Droga	Przebieg
Drogi krajowe	
Autostrada A1	Gdańsk - Turzno - Toruń - Częstochowa - Gorzyczki
DK15	Trzebnica - Gniezno - Inowrocław - Toruń - Kowalewo Pomorskie - Ostróda
Drogi wojewódzkie	
DW554	Orzechowo - Sierakowo - Kowalewo Pomorskie - Golub-Dobrzyń - Kikół
DW649	Pluskowęsy - Mlewo - Sierakowo
Drogi powiatowe	
1721C	Ryńsk - Sierakowo
1722C	Wąbrzeźno - Kowalewo Pomorskie
1725C	Zieleń - Dylewo
2101C	Pluskowęsy - Piątkowo
2102C	Mlewiec - Wielka Łąka
2103C	Srebrniki - Mariany
2104C	Wielkie Rychnowo - Kowalewo Pomorskie
2105C	Wielka Łąka - Szewa
2106C	Wielka Łąka - Lipienica
2107C	Szychowo - Chełmonie
2108C	Kowalewo Pomorskie - Okonin
2109C	Chełmonie - Ostrowite
2110C	Kietpiny - Ostrowite
Drogi gminne: obszar wiejski	
110101C	Mlewo - gr. gminy - Januszewo
110102C	Nowy Dwór - Małe Kamionki
110103C	Mlewo - gr. gminy - Węgorzyn
110104C	Łądy - gr. gminy - Węgorzyn
110105C	Mlewiec - gr. gminy - Orzechowo
110106C	Nowy Dwór - Mlewiec
110107C	Borówno - Mariany
110108C	Gronowo - gr. gminy - Pruska Łąka
110109C	Wielka Łąka - Szewa
110110C	Wielka Łąka - Pruska Łąka - Młyniec
110111C	Chełmonie od drogi nr 2106C do drogi nr 2108C

110112C	Szewa – gr. gminy – Elgiszewo
110113C	Wielkie Rychnowo – gr. gminy – Gronówko
110114C	Elzanowo – Borówno
110115C	Elzanowo – Paśniki – Nowy Dwór
110116C	Elzanowo – Mariany
110117C	Elzanowo – Bielsk – Lipienica
110118C	Mariany – Srebrniki – gr. gminy – Orzechowo
110119C	Kowalewo Pomorskie – Martyniec – Kowalewo Pomorskie ul. Kilińskiego
110120C	Sierakowo – Rumunki
110121C	Szychowo – Mariany
110122C	Chełmonie od drogi nr 2108C do drogi nr 110127C
110123C	Wielkie Rychnowo – Nowy Dwór – gr. gminy – Kietbasin
110124C	Martyniec – Sierakowo
110125C	Kowalewo Pomorskie – gr. gminy – Ostrowite ul. Podborek
110126C	Martyniec – Sierakowo – Sałbonowo
110127C	Bielsk – Chełmonie – gr. gminy – Leśno
110128C	Bielsk – Bielskie Budy
110129C	Bielsk – Napole – Pluskowęsy
110130C	Chełmoniec – Szewa – gr. gminy – Młyniec
110131C	Gapa – Chełmoniec – gr. gminy – Skępsk
110132C	Pluskowęsy – Otoruda – gr. gminy – Pływaczewo
110133C	Pluskowęsy – Parcele
110134C	Piątkowo – gr. gminy – Wielkie Radowiska
110135C	Pluskowęsy – gr. gminy – Zieleń
110136C	Kowalewo Pomorskie – Szychowo ul. Drzymały
110137C	Dylewo – gr. gminy – Sokoligóra
110138C	Frydrychowo – Otoruda
110139C	Frydrychowo od drogi nr 15 do drogi nr 110138C
110140C	Mlewo od drogi 110103C w kierunku Węgorzyna
110141C	Borówno – Wielkie Rychnowo
110142C	Od drogi powiatowej nr 2106C – Wielkie Rychnowo
110143C	Od drogi powiatowej nr 2106C – Wielkie Rychnowo
110144C	Od drogi powiatowej nr 2104C – Wielkie Rychnowo
110145C	Od drogi powiatowej nr 2104C do drogi gminnej – Wielkie Rychnowo
110146C	Od drogi gminnej nr 110132C – Pluskowęsy
110147C	Kiełpiny – Pluskowęsy
110148C	Od drogi krajowej nr 15 – Elzanowo
110149C	Od drogi krajowej nr 15 – Elzanowo
110150C	Elzanowo
110151C	Piątkowo – gr. gminy – Małe Radowiska
110152C	Od drogi powiatowej nr 2103C – Mariany
110153C	Od drogi krajowej nr 15 – Szychowo
110154C	Wielka Łąka – Pruska Łąka
110155C	Od drogi powiatowej nr 2105C – Szewa
110156C	Kowalewo Pomorskie - Sierakowo
110157C	Zapluskowęsy - Frydrychowo
110158C	Mlewo

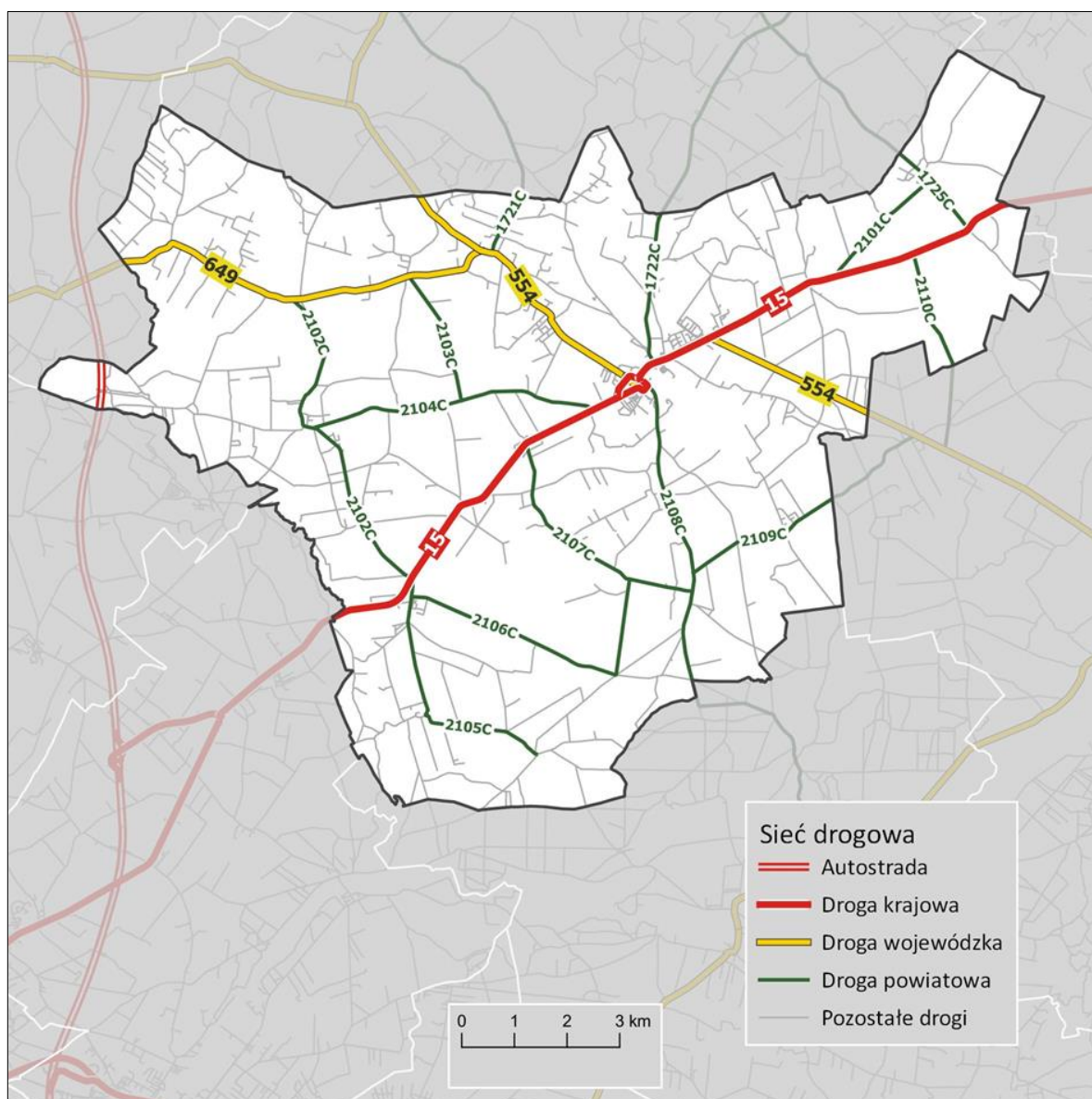
110159C	Nowy Dwór
110160C	Nowy Dwór
110161C	Wielkie Rychnowo
110162C	Wielkie Rychnowo - Nowy Dwór
110163C	Zapluskowęsy
110164C	Borówno
110165C	Borówno
110166C	Borówno
110167C	Bielsk
110168C	Zapluskowęsy
110169C	Kowalewo Pomorskie
110170C	Wielka Łąka
110171C	Wielka Łąka
110172C	Wielka Łąka
110173C	Wielka Łąka
110174C	Pruska Łąka
110175C	Pruska Łąka
110176C	Lipienica
110177C	Chełmonie
110178C	Chełmonie
110179C	Chełmoniec
110180C	Pluskowęsy
110181C	Frydrychowo
110182C	Zapluskowęsy; Sierakowo
110183C	Sierakowo
110184C	Sierakowo
110185C	Mlewiec
110186C	Szychowo
110187C	Mlewo
110188C	Szewa
110189C	Kowalewo Pomorskie
110190C	Szychowo
110191C	Szychowo
110192C	Pruska Łąka
110193C	Nowy Dwór
110194C	Nowy Dwór
110195C	Srebrniki
110196C	Srebrniki
110197C	Piątkowo
110198C	Chełmoniec
110199C	Chełmonie
110200C	Mlewo
110800C	Mlewo
110801C	Zapluskowęsy- poszerzenie drogi 110182C relacji Zapluskowęsy- Sierakowo
110802C	Mlewiec- Mlewo
110803C	Piątkowo
110804C	Wielkie Rychnowo

miasto Kowalewo Pomorskie	
110701C	ul. Akacyjna
110702C	ul. Broniewskiego
110703C	ul. Bukowa
110704C	ul. Dębowa
110705C	ul. Działkowa
110706C	ul. Fosa Jagiellońska
110707C	ul. Głogowa
110708C	ul. Jaśminowa
110709C	ul. Klonowa
110710C	ul. Kościuszki
110711C	ul. Krótka
110712C	ul. Malinowa
110713C	ul. Marii Konopnickiej
110714C	ul. Mickiewicza, Wyspiańskiego
110715C	ul. Mikołaja z Ryńska
110716C	ul. Młyńska
110717C	ul. Murna
110718C	ul. Ogrodowa
110719C	Plac 700-lecia
110720C	Plac Wolności
110721C	ul. Poziomkowa
110722C	ul. Prusa
110723C	ul. Słowackiego
110724C	ul. Strażacka
110725C	ul. Szkolna
110726C	ul. Szpitalna
110727C	ul. Toruńska
110728C	ul. Wąska
110729C	ul. Wrzosowa
110730C	ul. Żeromskiego
110731C	ul. Sienkiewicza (łącznik ul. Słowackiego i ul. Drzymały)
110732C	ul. Św. Józefa
110733C	ul. Dworcowa
110734C	ul. Narcyzowa
110735C	ul. Konwaliowa
110736C	ul. Odrodzenia
110737C	ul. Główny Dworzec
110738C	ul. Brodnicka
110739C	ul. 1 Maja
110740C	ul. Jana Pawła II
110741C	Łącznik między drogą powiatową a gminną
110742C	Łącznik między drogą powiatową a gminną
110743C	Od drogi powiatowej do nieruchomości prywatnych
110744C	Od drogi powiatowej do gruntów gminnych
110745C	Łącznik ul. Jana Pawła II z ul. Chopina
110746C	Odnoga od ul. Konopnickiej do nieruchomości prywatnych
110747C	Odnoga od ul. Batalionów Chłopskich do nieruchomości prywatnych

Dane GDDKiA, ZDW, ZDP w Golubiu-Dobrzyniu oraz Urzędu Miejskiego w Kowalewie Pomorskim

Główną osią komunikacyjną w transporcie drogowym w gminie Kowalewo Pomorskie stanowi droga krajowa nr 15 (Trzebnica – Ostróda) przebiegająca w relacji południowy zachód – północny-wschód. W jej przebiegu położony jest największy ośrodek w gminie tj. miasto Kowalewo Pomorskie, a także trzecia pod względem liczby mieszkańców miejscowość – Wielka Łąka. Droga krajowa nr 15 jest kluczowa także w kontekście zapewnienia dostępności do ważnych ośrodków społeczno-gospodarczych w województwie kujawsko-pomorskim (np. Toruń, Inowrocław lub za pośrednictwem DK10 Bydgoszcz) oraz tych znajdujących się poza granicami gminy. Z jednej strony obsługa terenu gminy (za pośrednictwem DK15) zapewniana jest poprzez węzeł autostradowy „Turzno” położony w gminie Lubicz, dzięki czemu możliwa jest podróż w kierunku Trójmiasta, Łodzi czy Warszawy, z drugiej natomiast podróżując w kierunku północno-wschodnim mieszkańcy gminy mogą dojechać do Lubawy, Ostródy lub Olsztyna (a lokalnie do Brodnicy). Ważnymi szlakami komunikacyjnymi, zarówno w kontekście obsługi ruchu lokalnego, jak i zewnętrznego w gminie Kowalewo Pomorskie są drogi wojewódzkie. Droga wojewódzka nr 554 relacji Orzechowo – Kowalewo Pomorskie – Golub-Dobrzyń – Kikót wraz z drogą wojewódzką nr 649 Pluskowęsy – Mlewo – Sierakowo zapewniają obsługę północno-zachodniej oraz południowo-wschodniej części gminy, komunikując bezpośrednio takie miejscowości jak Mlewo, Sierakowo i Napole z miastem Kowalewo Pomorskie, jednocześnie zapewniając dostęp do dwóch miast powiatowych – Wąbrzeźno i Golub-Dobrzyń, a także oddalonej o około 20 km Chełmży.

Ryc. 22. Rozmieszczenie infrastruktury drogowej na terenie gminy Kowalewo Pomorskie

Elementami sieci drogowej, odpowiedzialnymi w głównej mierze za wewnętrzne powiązania transportowe, są drogi powiatowe oraz gminne. Sieć dróg powiatowych łączy pozostałe, większe miejscowości (zapewniają dojazd m.in. do wsi Wielkie Rychnowo, Szewa czy też Józefat) natomiast drogi gminne to zazwyczaj lokalne ciągi zapewniające dostęp do mniejszych ośrodków oraz dojazd do pojedynczych posesji.

Obciążenie sieci drogowej najlepiej obrazuje pomiar natężenia ruchu. Z uwagi na fakt, iż przez gminę Kowalewo Pomorskie przebiega, autostrada, droga krajowa oraz 2 drogi wojewódzkie, które zostały objęte zorganizowanym przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad w 2020 r. Generalnym Pomiarem Ruchu, można w nad wyraz dokładny sposób określić skalę ruchu samochodowego. Najwyższą wartość średniodobowego ruchu rocznego (ŚDRR) odnotowano w ciągu autostrady A1 – 22 500 pojazdów, następnie widoczny jest znaczny ruch na drodze krajowej nr 15 zarówno na odcinku od węzła „Turzno” do Kowalewa Pomorskiego, jak i od Kowalewa Pomorskiego przez Frydrychowo w stronę Brodnicy – odpowiednio 13 42 i 15 159 pojazdów. Znacznie mniej samochodów zliczono na drogach wojewódzkich. Na odcinku drogi wojewódzkiej nr 554 w relacji Frydrychowo – Napole – granica gminy (Golub-Dobrzyń) odnotowano 2 230 pojazdów, na tej samej drodze pomiędzy Kowalewem Pomorskim a Sierakowem – 2 419, w relacji Sierakowo – Mlewo – granica gminy (Chełmża) – 1 117, natomiast dla drogi wojewódzkiej nr 554 pomiędzy Sierakowem a granicą województwa – 828. Dane wprost ukazują znaczne obciążenie głównego szlaku w gminie, jakim jest droga krajowa nr 15, co przekłada się na obniżenie jakości życia mieszkańców gminy, a w szczególności miasta Kowalewo Pomorskie. W związku z powyższym w 2020 r. rząd ogłosił Program budowy 100 obwodnic, gdzie jednym z zadań inwestycyjnych jest właśnie budowa obwodnicy miasta Kowalewo Pomorskie.

W transporcie pasażerskim zauważalna jest, powszechna dla całego kraju, dominacja komunikacji indywidualnej (w powiecie golubsko-dobrzyńskim w latach 2015-2019 wskaźnik liczby samochodów na 1000 mieszkańców wzrósł z 606,1 do 723,1) przez co zauważalnie wzrosło natężenie ruchu na drogach. Pewną część przewozów wykonuje jednak również autobusowy transport publiczny. Z uwagi na fakt, iż gmina położona jest w ciągu drogi krajowej nr 15 przebiega przez nią szereg linii autobusowych w relacjach z i do oddalonego o około 20 km Torunia. Ponadto możliwe są bezpośrednie podróże do Brodnicy, Rypina, Golubia-Dobrzynia czy też Nowego Miasta Lubawskiego. Głównym przewoźnikiem świadczącym usługi na terenie gminy jest Kujawsko-Pomorski Transport Samochodowy. Należy przy tym zaznaczyć, że miejscowości nie położone w ciągu dróg krajowych lub wojewódzkich, którymi przebiegają w większości linie autobusowe, posiadają znacznie uboższą ofertę lub wręcz są pozbawione dostępu do transportu publicznego.

Komunikacja kolejowa

Obszar gminy miejsko-wiejskiej Kowalewo Pomorskie przecina linia kolejowa nr 353, przebiegająca w relacji Poznań Wschód – Skandawa (m.in. przez Toruń, Olsztyn). Ta zelektryfikowana, dwutorowa, pierwszorzędna linia o znaczeniu państwowym jest istotnym szlakiem zarówno w przewozach o znaczeniu regionalnym, jak i międzyregionalnym. Mieszkańcy gminy mogą na jej terenie korzystać z dwóch punktów obsługi pasażerskiej – stacji w Kowalewie Pomorskim oraz przystanku pasażerskiego w Wielkim Rychnowie. Należy przy tym zaznaczyć, iż w obu lokalizacjach zatrzymują się pociągi obsługujące ruch regionalny m.in. w relacjach Toruń Główny – Jabłonowo Pomorskie czy też Toruń Główny – Olsztyn. Głównie jednakże jedynie na stacji Kowalewo Pomorskie zatrzymują się pociągi dalekobieżne pozwalające na podróż m.in. do Poznania.

Poza wskazaną powyżej czynną linią nr 353 na terenie gminy istnieje nieczynny szlak kolejowy, czyli linia nr 209 w relacji Brodnica – Bydgoszcz Wschód, przebiegająca przez przystanek kolejowy Mlewiec oraz stację Kowalewo Pomorskie. Odcinek Kowalewo Pomorskie – Brodnica, decyzją Ministra Infrastruktury w dniu 7 września 2005 r. został zlikwidowany (i ostatecznie rozebrany) natomiast z uwagi na zły stan techniczny niemożliwe jest użytkowanie odcinka pomiędzy Kowalewem Pomorskim a Chełmżą.

Transport lotniczy, wodny, rowerowy i szlaki turystyczne

W zasięgu około 1godzinnej podróży samochodem (około 80 km) z terenu gminy Kowalewo Pomorskie znajduje się Port Lotniczy im. Ignacego Jana Paderewskiego w Bydgoszczy (PLB). Odbywają się z niego rejsowe loty do miast w całej Europie (m.in. Londyn, Dublin, Frankfurt), a także loty czarterowe do szeregu destynacji wakacyjnych w Bułgarii, Chorwacji, Turcji czy Grecji. PLB umożliwia również podróż w oparciu o przesiadkę w jednym z hubów – Frankfurcie lub Warszawie skąd wyruszyć można w kierunku najważniejszych miast na całym Świecie.

Pod względem transportu wodnego należy zaznaczyć, iż przez teren gminy Kowalewo Pomorskie nie przebiegają ciekі mogące służyć transportowi lub rekreacji wodnej. Najbliższą rzeką będącą popularnym szlakiem kajakowym jest oddalona o około 3 km na południe granicy gminy rzeka Drwęca.

Przez teren gminy Kowalewo Pomorskie nie przebiegają ważne szlaki rowerowe mogące być podstawą dla turystyki rowerowej. Według danych GUS na 2019 r. w gminie istnieje 7,3 km dróg rowerowych, co jest zdecydowanie wynikiem niezadowalającym.

Istotnym elementem oferty turystycznej gminy są szlaki turystyczne. Przez teren gminy Kowalewo Pomorskie przebiegają:

- szlak zielony biegnący od Elgiszewa do Jabłonowa Pomorskiego (pieszy),
- „Szlak Grunwaldzki”,
- „Szlak Towarzystwa Jaszczurczego”,
- „Szlak Tysiąclecia” (szlaki samochodowe).

2. Gospodarka odpadami

Szczegółowe zasady utrzymania czystości i porządku na terenie Gminy Kowalewo Pomorskie, dotyczące prowadzenia selektywnego zbierania i odbierania odpadów komunalnych określa uchwała Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 28 października 2019 r. w sprawie przyjęcia regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie Gminy Kowalewo Pomorskie (uchwała nr XI/93/19 z dnia 28 października 2019 r.). Wspomniany regulamin obliuguje właścicieli nieruchomości do utrzymania czystości i porządku na jej terenie poprzez selektywne zbieranie odpadów wg następujących rodzajów:

- papier i tektura,
- metal,
- tworzywa sztuczne,
- szkło i opakowania wielomateriałowe,
- odpady komunalne ulegające biodegradacji, w tym odpady zielone,
- popiół,
- przeterminowane leki i chemikalia,
- zużyte baterie i akumulatory,
- zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny,
- meble i inne odpady wielkogabarytowe,
- odzież i tekstylia,
- odpady budowlane i rozbiórkowe,
- zużyte opony.

Odpady komunalne z obszaru Gminy Kowalewo Pomorskie odbierane są przez PUKiM Ekosystem Sp.z o.o. w systemie pojemnikowym. Cały strumień odpadów był kierowany do Regionalnej Instalacji Przetwarzania Odpadów Komunalnych w Niedźwiedziu (gm. Dębowa Łąka, pow. wąbrzeski). Ponadto w 2018 r. gmina zakończyła inwestycję polegającą na rozbudowie i poprawie standardów funkcjonowania Punktu Selektywnego Zbioru Odpadów Komunalnych w Kowalewie Pomorskim, znajdującego się przy ulicy Brodnickiej 1. Całe zadanie było dofinansowane z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego, gmina otrzymała w tym zakresie grant w wysokości 847 840 zł. Obecnie mieszkańcy mogą przekazywać do PSZOK-u wszystkie rodzaje odpadów w podziale na rodzaje wskazane ww. uchwale Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim.

3. Gospodarka wodno-ściekowa

Jednym z zadań własnych samorządu gminnego jest obowiązek zapewnienia mieszkańcom dostępu do podstawowych usług, czyli m.in. umożliwienia korzystania z sieci i urządzeń infrastruktury technicznej. Pod względem dostępu do wody użytkowej, łączna długość zbiorczej sieci wodociągowej wynosi 309,5 km (według wskazań Urzędu Miejskiego w Kowalewie Pomorskim), z czego 289,6 km przebiega przez obszar wiejski natomiast 19,9 km odpowiada za dostarczanie wody na terenie miasta. Stopień zwodociągowania oscyluje w granicach 99%, co oznacza, iż niemal wszystkie gospodarstwa domowe w gminie posiadają dostęp do bieżącej wody. W ciągu minionych pięciu lat nie dokonywano inwestycji polegających na rozbudowie sieci, a jedynie zapewniano realizację przyłączy do odbiorców indywidualnych.

Poza infrastrukturą do rozprowadzania wody istotnym elementem sieci wodociągowej są jej ujęcia. Odbiorcy w gminie Kowalewo Pomorskie korzystają z trzech niezależnych ujęć:

- Mariany – 2 studnie o wydajności odpowiednio 30 i 46 m³/h,
- Wielka Łąka – 2 studnie o wydajności odpowiednio 60 i 82 m³/h,
- Piątkowo – 2 studnie o wydajności w granicach 70 m³/h.

Jednocześnie należy zaznaczyć, iż w przypadku awarii zasilania przy stacjach pompujących każda wyposażona została w mobilny agregat prądotwórczy zapewniający ich nieustanną pracę, a w sytuacjach losowych, gdy któryś by zawiódł pozostałe stacje wyrównują ciśnienie w sieci.

Pod względem dostępu do sieci kanalizacji sanitarnej sytuacja gminy Kowalewo Pomorskie jest zgoła odmienna aniżeli dostępność sieci wodociągowej. Wskaźnik skanalizowania gminy wynosi zaledwie 45% przy długości czynnej sieci kanalizacyjnej wynoszącej 40,8 km. W ramach aglomeracji stopień skanalizowania wynosi 98,3%. Nieczystości przekazywane są przez sieć zbiorczą do trzech oczyszczalni, w Piątkowie, Wielkiej Łące i Kowalewie Pomorskim.

Tabela 23. Parametry użytkowe oczyszczalni ścieków obsługujących teren gminy Kowalewo Pomorskie (dane Urzędu Miejskiego w Kowalewie Pomorskim)

Lokalizacja oczyszczalni	Sposób oczyszczania	Przepustowość teoretyczna [m ³ /h]	Aktualne obciążenie [m ³ /h]
Kowalewo Pomorskie	Mechaniczno-biologiczne	1600 (docelowo 8300)	600-700
Wielka Łąka		80	27
Piątkowo		40	15

Obecny stan infrastruktury do oczyszczania ścieków jest wystarczający do obsługi mieszkańców korzystających z kanalizacji, aczkolwiek zważywszy na dalszy rozwój infrastruktury przesyłowej oraz potrzebę zapewnienia rezerwy w razie zdarzeń losowych planowa poprawa przepustowości instalacji w Kowalewie Pomorskim wydaje się zasadna.

6. Elektroenergetyka

Źródłem zasilania gminy w energię elektryczną jest główny punkt zasilania zlokalizowany w miejscowości Martyniec, do którego energia elektryczna dociera poprzez linię 110kV przebiegającą w relacji GPZ Wąbrzeźno – Kowalewo Pomorskie – Lubicz.

Przez teren gminy przebiega również elektroenergetyczna linia przesyłowa najwyższych napięć 400 kV łącząca SE Grudziądz-Węgrowo i SE Płock. Dla wspomnianej linii elektroenergetycznej wysokiego napięcia obowiązuje zachowanie pasa technologicznego, który dla ww. linii wynosi 80 m (po 40 m od osi linii w obu kierunkach w rzucie poziomym) oraz o ograniczenia w użytkowaniu terenu w pobliżu i w pasie technologicznym elektroenergetycznej linii przesyłowej 400kV.

W pasach technologicznych linii obowiązuje zakaz realizacji budynków mieszkalnych oraz obiektów budowlanych przeznaczonych na stały pobyt ludzi. Warunki lokalizacji pozostałych obiektów budowlanych nieprzeznaczonych na stały pobyt ludzi muszą uwzględniać wymogi określone w przepisach odrębnych oraz normach dotyczących projektowania linii elektroenergetycznych.

7. Gazownictwo

Według danych Polskiej Spółki Gazownictwa stopień gazyfikacji gminy wynosi 21,9%. Miejscowości podłączone do systemu dystrybucyjnego gazu ziemnego w gminie to Kowalewo Pomorskie, Frydrychowo i Szychowo. Paliwo jest dostarczane poprzez odgałęzienie gazociągu magistralnego E500 Włocławek – Gdańsk, tj. gazociąg przesyłowy systemu E100 Turzno – Frydrychowo dodatkowo w 2014 r. oddano do użytku linię z Kowalewa Pomorskiego do Golubia-Dobrzynia. Istnieją plany na rozwój sieci dystrybucyjnej w gminie, obecnie jednak tylko użytkownicy obiektów w osi Szychowo - Kowalewo Pomorskie – Frydrychowo będą mieli możliwość skorzystania z paliwa gazowego z punktu wyjścia w Kowalewie Pomorskim (przepustowość tej stacji gazowej wynosi 3000 m³/h). Należy zaznaczyć, że z uwagi na obecność infrastruktury gazowej w mieście Kowalewo Pomorskie zaleca się upowszechnienie wykorzystywania paliwa gazowego wśród jego mieszkańców (liczba mieszkańców miasta względem pozostałej części gminy jest wysoka, przez co inwestycje mają względnie wyższą efektywność w stosunku do wymaganych nakładów finansowych).

Przez obszar gminy przebiega trasa gazociągu wysokiego ciśnienia DN80 MOP 5,5, MPa Rogowo - Kowalewo Pomorskie wraz ze stacją gazową w Kowalewie Pomorskim. Wobec tej infrastruktury obowiązuje spełnienie wymagań rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 26 kwietnia 2013 roku w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe i ich usytuowanie (Dz. U. z 2013 r. poz. 640) w zakresie zachowania stref kontrolowanych gazociągów względem projektowanych obiektów. W strefach kontrolowanych obowiązuje zakaz wznoszenia obiektów budowlanych, urzędniczych stałych składów i magazynów oraz podejmowania działań mogących spowodować uszkodzenie gazociągu

podczas jego użytkowania. Szerokość stref kontrolowanych dla gazociągu DN80 uzależniona jest od obiektów terenowych, wobec których są wyznaczane. Dla budynków mieszkalnych jednorodzinnych i wielorodzinnych szerokość strefy kontrolowanej wynosi 40 m (po 20 m od osi gazociągu). Pozostałe budynki i obiekty budowlane mają inne parametry określone w rozporządzeniu.

4. Ciepłownictwo

Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie nie funkcjonują centralne systemy ciepłownicze zapewniające dostęp do energii cieplnej za pośrednictwem sieci przesyłowej. Obiekty użyteczności publicznej wyposażone są w nowoczesne kotłownie olejowe, gazowe lub olejowo-gazowe, natomiast w mieście Kowalewo Pomorskie występuje jedyna kotłownia gazowa, która znajduje się przy ul. M. Konopnickiej 6 i generuje moc 2,6 kW, co pozwala na zaspokojenie potrzeb pobliskich bloków mieszkalnych.

16. ZADANIA SŁUŻĄCE REALIZACJI PONADLOKALNYCH CELÓW PUBLICZNYCH

W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się uwarunkowania, cele i kierunki polityki przestrzennej oraz określa obszary przewidywane do realizacji zadań i programów wynikających z polityki przestrzennej państwa, regionu, powiatu i gminy z ich wewnętrznymi relacjami i powiązaniem. Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie określono zadania wynikające z Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego (uchwała nr XI/135/03 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 czerwca 2003 r. Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pom. z 2003 r. Nr. 97, poz. 1437):

Tabela 24. Zadania (inwestycje) ponadlokalne realizujące cel publiczny jako ustalenie obowiązującego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa dla Gminy Kowalewo Pomorskie

zadania w PZPWKP	Nazwa zadania	Podmiot odpowiedzialny	Termin realizacji
2	Ochrona gruntów o wysokiej przydatności dla rolnictwa przed zmianą użytkowania na cele rolnicze	Minister Rozwoju i Rozwoju Wsi, Wojewoda	realizacja ciągła
7	Budowa autostrady A-1	GDDKiA	do 2015 r.
12	Przebudowa drogi krajowej nr 15 w parametrach klasy technicznej GP (dwujezdniowej) - budowa obwodnicy miasta Kowalewo Pomorskie	GDDKiA	po 2010 r.
20	Modernizacja linii kolejowej nr 353	PKP	po 2010 r.
38	Likwidacja źródeł zanieczyszczeń wód w zlewni m.in. Drwęcy	Samorządy lokalne i ich związki, Samorządy Województw	do 2020 r.
43	Utworzenie Parku Krajobrazowego Doliny Drwęcy	Wojewoda w porozumieniu z samorządami lokalnymi	do 2010 r.
47	Zachowanie korytarzy ekologicznych zapewniających ciągłość między obszarami prawnie chronionymi	Wojewoda i samorządy lokalne	do 2010 r.
50	Likwidacja składowisk odpadów stwarzających zagrożenia dla środowiska i rekultywacja nieczynnych składowisk odpadów	Samorządy lokalne przy wsparciu służb państwowych	do 2020 r.
51	Likwidacja nieczynnych mogiłników niespełniających wymogów ochrony środowiska, w szczególności m.in. w gminie Kowalewo Pomorskie	Wojewoda we współpracy z samorządami lokalnymi	do 2010 r.
94	Przebudowa drogi wojewódzkiej nr 554	ZDW	2004-2005 r.
139	Przebudowa drogi wojewódzkiej nr 649	Samorząd Województwa	po 2010 r.
153	Przebudowa linii kolejowej nr 209	PKP	po 2010 r.
188	Regulacja, naprawa i odbudowa rzek i kanałów m.in. Struga Rychnowska, Struga Toruńska, Struga Radzyńska	K-PZMiUW we współpracy z nadleśnictwami	do 2004 r.

Warto zauważyć, że szereg wymienionych zadań celu publicznego nie dotyczy bezpośrednio Samorządu Gminy czy też zagospodarowania przestrzennego. Istnieje tym samym trudność w lokalizowaniu odpowiednich terenów na obszarze gminy, które mogłyby posłużyć lokalizowaniu zadań celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym. Także wiele wymienionych zadań zostało już wykonanych, np. likwidacja mogilnika w Piątkowie. Część zadań o znaczeniu ponadlokalnym będzie przedmiotem zmiany, w nowej wersji Planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego.

17. WYMAGANIA DOTYCZĄCE OCHRONY PRZECIWPOWODZIOWEJ

Według danych zamieszczonych na portalu ISOK (Informatyczny System Ochrony Kraju) na obszarze gminy Kowalewo Pomorskie nie stwierdzono występowania obszarów narażonych na niebezpieczeństwo powodzi mogących skutkować znacznymi zniszczeniami infrastrukturalnymi lub też narażeniem życia mieszkańców. Rzeka, która mogłaby stanowić potencjalnie największe zagrożenie czyli Struga Młyńska charakteryzuje się spokojnym biegiem i niewielkim przepływem.

Spis rycin

Ryc. 1. Położenie gminy Kowalewo na tle podziału administracyjnego województwa kujawsko-pomorskiego	16
Ryc. 2. Tereny objęte miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego	18
Ryc. 3. Struktura funkcji budynków w sieci osadniczej gminy Kowalewo Pomorskie (dane EGiB).....	21
Ryc. 4. Rozmieszczenie budynków mieszkalnych na terenie gminy Kowalewo Pomorskie (dane EGiB)	22
Ryc. 5. Rozmieszczenie budynków przemysłowych na terenie gminy Kowalewo Pomorskie (dane EGiB)	23
Ryc. 6. Rozmieszczenie budynków o dominującej funkcji produkcyjnej, usługowej i gospodarczej dla rolnictwa na terenie gminy Kowalewo Pomorskie (dane EGiB).....	24
Ryc. 7. Utwory powierzchniowe (opracowano na podstawie PMG-I 1:300000, PIG).....	27
Ryc. 8. Przydatność rolnicza gleb (opracowano na podstawie Ewidencji Gruntów i Budynków, stan na 2020 r.)	28
Ryc. 9. Pokrycie terenu (opracowano na podstawie danych WODGiK).....	29
Ryc. 12. Wody powierzchniowe (opracowano na podstawie Komputerowej Mapy Podziału Hydrograficznego Polski, KZGW).....	33
Ryc. 11. Wody powierzchniowe (opracowano na podstawie Komputerowej Mapy Podziału Hydrograficznego Polski, KZGW).....	33
Ryc. 12. Wartości średniej temperatury powietrza atmosferycznego i sum opadów atmosferycznych dla obszaru gminy Kowalewo Pomorskie w ciągu ostatnich 10 lat w porównaniu do wartości z wielolecia	34
Ryc. 13. Formy ochrony przyrody na terenie gminy Kowalewo Pomorskie (opracowano na podstawie Geoserwis GDOŚ).....	38
Ryc. 14. Liczba ludności w gminie Kowalewo Pomorskie w latach 2010-2019 (opracowano na podstawie BDL GUS).....	45
Ryc. 15. Liczba ludności wg grup wieku w gminie Kowalewo Pomorskie w 2019 r. (opracowano na podstawie BDL GUS).....	46
Ryc. 16. Przyrost naturalny w przeliczeniu na 1 000 ludności w latach 2010-2019 (opracowano na podstawie BDL GUS)	48
Ryc. 17. Saldo migracji na 1 tys. mieszkańców w latach 2016-2019 (opracowano na podstawie BDL GUS)	49
Ryc. 18. Udział zarejestrowanych osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%) w latach 2010-2019 (opracowano na podstawie BDL GUS).....	68
Ryc. 19. Liczba mieszkań w gminie Kowalewo Pomorskie w latach 2012-2019 (opracowano na podstawie BDL GUS).....	70
Ryc. 20. Powierzchnia użytkowa mieszkań w gminie Kowalewo Pomorskie w latach 2012-2019	71
Ryc. 21. Surowce mineralne (opracowano na podstawie Centralnej Bazy Danych Geologicznych, PIG)	76
Ryc. 22. Rozmieszczenie infrastruktury drogowej na terenie gminy Kowalewo Pomorskie.....	83

Spis tabel

Tabela 1. Wykaz obowiązujących uchwał ws. przyjęcia lub zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (dane Urzędu Miejskiego w Kowalewie Pomorskim).....	8
Tabela 2. Decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu wydane w latach 2017-2019 na terenie gminy Kowalewo Pomorskie i powiatu golubsko-dobrzyńskiego	19
Tabela 3. Zmiany struktury użytkowania terenów gminy Kowalewo Pomorskie.....	20
Tabela 4. Struktura funkcji budynków w sieci osadniczej gminy Kowalewo Pomorskie.....	21
Tabela 5. Wykaz Jednolitych Części Wód Powierzchniowych występujących na obszarze gminy Kowalewo Pomorskie.....	31
Tabela 6. Dane dotyczące komunalnej oczyszczalni ścieków w gminie Kowalewo Pomorskie.....	39
Tabela 7. Stan czystości cieków przepływających przez obszar gminy Kowalewo Pomorskie.....	40
Tabela 8. Analiza silnych i mocnych stron gminy Kowalewo Pomorskie oraz szanse i zagrożenia dla jej rozwoju	41
Tabela 9. Wnioski z diagnozy uproszczonej do Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2023.....	42
Tabela 10. Miejscowości w gminie Kowalewo Pomorskie według liczby ludności (stan na 15.09.2020 r.)	44
Tabela 11. Ekonomiczne grupy wieku w 2019 r.	47
Tabela 12. Średnie wyniki egzaminów na poziomie gimnazjalnym i maturalnym w latach 2016-2018 oraz egzaminu ósmoklasisty w latach 2019-2020 (%).....	50
Tabela 13: Symulacja maksymalnego zapotrzebowania na powierzchnię użytkową budynków do 2050 roku na podstawie predykcji liczby ludności i powierzchni użytkowej budynków.	52
Tabela 14: Prognozowane maksymalne zapotrzebowanie na powierzchnię użytkową w podziale na funkcje zabudowy w 2050 roku	54
Tabela 15: Bilans terenów pod zabudowę na podstawie maksymalnego zapotrzebowania oraz chłonności terenów gminy	55
Tabela 16. Wykaz obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków (Zarządzenie nr 98/2019 Burmistrza Miasta Kowalewo Pomorskie z dnia 27 czerwca 2019 r.)	58
Tabela 17. Liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych w gminie Kowalewo Pomorskie w latach 2015-2019.....	69
Tabela 18. Świetlice w gminie Kowalewo Pomorskie.....	72
Tabela 19. Struktura własności gruntów w gminie Kowalewo Pomorskie	74
Tabela 20. Zestawienie złóż kopalin na obszarze gminy Kowalewo Pomorskie.....	77
Tabela 21. Zestawienie terenów górniczych złóż kopalin na obszarze gminy Kowalewo Pomorskie.....	78
Tabela 22. Wykaz dróg przebiegających przez teren gminy Kowalewo Pomorskie	79
Tabela 23. Parametry użytkowe oczyszczalni ścieków obsługujących teren gminy Kowalewo Pomorskie (dane Urzędu Miejskiego w Kowalewie Pomorskim).....	87
Tabela 24. Zadania (inwestycje) ponadlokalne realizujące cel publiczny jako ustalenie obowiązującego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa dla Gminy Kowalewo Pomorskie	89